

**AZKUE BIBLIOTEKAREN
KATALOGAZIO ERREGELAK**

Bilbo, 2005

**AZKUE BIBLIOTEKAREN
KATALOGAZIO ERREGELAK**

AZKUE BIBLIOTEKA BATZORDEA

Burua: Jose Antonio Arana Martixa

Idazkariak: Pruden Gartzia
Josune Olabarria

Kideak: Kepa Altonaga
Gidor Bilbao
Andolin Eguzkitza (†)
Sebastian García Trujillo
Juan Luis Goikoetxea
Agurtzane Juanena
Henrike Knörr
Jose Mari Larrarte (†)
Gerardo Luzuriaga
Juan San Martin (†)

Aholkulariak: Joseba Agirreazkuenaga
Jose Maria Jimeno Jurio (†)
Joseba Lakarra

Katalogazio-arduraduna: Kristina Arana (*)

Dokumentazio-arduraduna: Nere Altuna (*)

(*) Ez da batzordekidea.

SARRERA

I

1992an Euskaltzaindiak erabaki zuen bere bibliotekako funts bibliografiakoak katalogatzea ISBD – MARC formatuen eskakizunen arabera (1), hots, mundu mailako estandar katalogafiko eta informatiko batzuen arabera. Horretarako, biblioteka ordenagailuz hornitu eta ABSYS programa hautatu eta ezarri ondoren, mahai gainean jarri ziren gure inguruko biblioteka unibertsitarioetan erabiltzen ziren tresna dokumentalak, funtsean, *Espainiako Katalogazio Erregelak* (2) eta *Sevillako Unibertsitateko gai-zerrenda* (3) izenekin ezagutzen ditugunak. Eta orduan planteatu zen lehen aldiz arazo handi bat, handik aurrera lan eta buruhauste franko ekarriko zuena: nola egin lan hori euskaraz? Eskuartearen duzuen liburua arazo horri emandako erantzuna da.

Jakina denez, Azkue Biblioteka bere katalogo berria egiten hasi zen denboran ez zegoen euskaraz katalogatzeko inolako tresna dokumentalik, ez erre-gelarik, ez gomendiorik, ez irizpiderik... Oinarrizko terminologia biblioteko-nomikoa bera ere zalantza eta hutsunez beterik zegoen eta, zer esanik ez, alor honetan ez zegoen euskarazko tresna informatikorik. Hortaz gain, esku bateko hatzekin konta zitezkeen euskara beren katalogoetan neurri batean edo bestean erabiltzeko erabakia hartuta zuten erakundeak, eta esan daiteke inon ere ez zela ISBD – MARC formatuko katalogorik euskaraz, erran nahi baita, oso-rik euskaraz. Eta hala eta guztiz ere Euskaltzaindiak erabaki zuen bere kata- logoa euskaraz egitea, Madrileko biblioteketako katalogoak gaztelaniaz egiten diren bezala, edo Parisekoak frantsesez. Hein berean. Ez gehiago, baina ezta gutxiago ere.

---

(1) Une horretan erabili ziren erreferentzia nagusiak hauek dira: Federación Internacional de Asociaciones de Bibliotecarios y Bibliotecas (1983): *ISBD (M): Descripción Bibliográfica Internacional Normalizada para publicaciones monográficas*, Madrid: Asociación Española de Archiveros, Bibliotecarios, Museólogos y Documentalistas, 1983 eta *Manual del formato IBER-MARC para monografías*, Madrid: Centro de Coordinación Bibliotecaria, 1988.

(2) Une horretan erabiltzen zen edizioa: *Reglas de catalogación*, 1ª ed., 2ª reimp. con corr., Madrid: Ministerio de Cultura, Dirección General del Libro, Archivos y Bibliotecas, 1988.

(3) Gai-sarrerak egiteko hasiera batean erabili zen: *Lista de encabezamientos de materia para las bibliotecas públicas*, Madrid: Ministerio de Cultura, Dirección General del Libro y Bibliotecas, 1986. Geroxeago beste honekin ordezkatu zen: *Encabezamientos de materia de la biblioteca universitaria*, Sevilla: Universidad, 1994. Une horretan baita ere sarri kontsultatu zen gai-zerrenda hau: *Lista de encabezamientos de materias para bibliotecas*, Barcelona: Diputació, Biblioteca de Catalunya, 1985.

Erabaki horren arrazoiak, bistan da, Madrilen edo Parisen erabiltzen diren berberak dira, alegia, katalogoaren erabiltzaileen hizkuntzan katalogatu behar dela, beraientzat egiten baita katalogoa. Eta Euskaltzaindiaren bibliotekaren erabiltzaileak lehenengo eta behin euskaldunak dira. Horientzat egiten da katalogoa.

Egia da, halaber, Euskaltzaindiarena bezalako biblioteka espezializatu baten erabiltzaileak ez direla soilik euskaldunak, mundu osoko ikerleak baizik, baina hizkuntza bati lehenetasuna ematekotan ez da dudarik gure katalogoan euskarak behar duela izan lehenetasun hori. Ez da luze arrazoitu beharreko kontua, begi bistakoa baita. Dena den, hasiera-hasieratik ez da ahaztu Azkue Bibliotekaren katalogoak, ahalaz, eleaniztuna beharko lukeela izan, alegia, lehenengo eta behin euskaraz, baina baita ere gaztelaniaz, frantsesez eta ingelesez, era berean begi bistan dauden arrazoiengatik. Baina ildo horretan pauso batzuk eman badira ere, aitortu behar dugu katalogoa euskaraz egitea izan dela gure ahalegin gehien-gehienak bildu dituen, bigarren fase hori bigarren maila batean utziz, gaur egun arte.

Hastapenetako une horietan izan zen ere beste bidegurutze bat, zirt edo zart erabaki beharrekoa lanari ekin ahal izateko. Alegia, erabaki behar izan zen zein zen hartu beharreko metodologia, lehenengo eta behin euskaraz katalogatzeko tresna dokumentalak sortzea, eta gero katalogatzen hasi, ala zuzen-zuzenean katalogatzeari ekin, eta bidean sortutako arazoak bidean konpondu. Bata ala bestea. Aukerak eta ondorioak aztertu ondoren bigarren bidea hautatu zen, hots, euskaraz katalogatzen hastea, prozesua bukatutakoan ondorio batzuk ateratzeko. Horrela abiatu zen lana, eta gaur egungo esperientziaren arabera esan dezakegu erabaki zuzena izan zela, batere zalantzarik gabe. Izan ere, prozesua hasieran uste zena baino gehiago luzatu bazen ere, lehen bidea hartzea (bide *logikoa*, batzuen aburuz) prozesua kale itsu batean sartzea izango zelako.

Baina bidea zinez luzea suertatu da, hasieran uste zena baino anitzez luzeagoa, Euskaltzaindiak bere buruari jarritako lana hasieran uste zena baino askoz ere korapilatsuagoa zelako. Eta horrela, lehen unean erabili ziren irizpideak nahikoa errazak dira azaltzen: Espainiako katalogazio erregelak hartuta, haietan alde edo moldez *zentro katalogatzailearen hizkuntza* erabili behar zen lekuetan (hots, gaztelania), gure zentro katalogatzailearen hizkuntza erabili, alegia, euskara. Horrek sorrarazten zituen arazo terminologikoak bibliotekan bertan konpontzen ziren, baina prozesuak aurrera egin ahala Azkue Biblioteka batzordera bideratzen hasi ziren eta, itxura batera, aurrerakada handiak egin ziren.

1995ean enpresa batekin sinatutako hitzarmen baten bidez beste lau katalogatzaile hasi ziren lanean, prozesua biziki azkartuz. Baina soilik 1997tik aurrera ondorioztatu zen prozesu osoa berrikusi beharra zegoela, pauso bakoitza hobetu zehaztuz eta hartzen ziren erabaki guztiak *erregela* batzuetan

bilduz eta sistematizatuz (ABK egitasmoa). Eredua, ezinbestean, *Euskaltzaindiaren Arauak* izeneko bilduma izan zen. Tamainak tamaina, aldeak alde, eta helburuak helburu, egitasmo horren prozedurak aplikatzea erabaki zen, hain zuzen ere liburu-ondarearen katalogazio-lanean sortzen ziren hizkuntza arazoak konpontzeko. Ildo horretan Azkue Bibliotekako zuzendariak txosten berezi bat idatzi zuen (4), zeina aurkeztua izan zen 1997ko azaroko osoko bilkuran euskaltzainen adostasuna lortuz. Esku artean duzun liburua prozesu horren azken emaitza da.

II

Beraz, esan dezakegu 1997tik aurrera dokumentuak katalogatzerakoan sortzen ziren arazo guztiak sistematikoki tratatuak izan direla, lehenengo eta behin Azkue Bibliotekako langileen artean eta, ondoren, Azkue Biblioteka batzordean. Prozesu luzea eta korapilatsua izan da.

Kasu guztietan prozedura izan da arazo katalogafiko erreal batetatik abiatuz, hots, katalogatzerakoan sortutako arazo batetatik abiatuz, soluzio orokor bat prestatzea eta txosten batean biltzea. Txosten horri *erregela* forma eman ondoren Azkue Biblioteka batzordera bideratzen zen eta han eztabaidatzen zen, beharrezko oharrak eta zuzenketak eginez. Batzordean onartutako testua katalogatzaileei ematen zitzaien, horiek katalogoan egindako sarrerak horren arabera zuzen zitzaizten. Baina katalogatzaileek zalantza berriak edo akats kontzeptualak atzemanaz gero, proposamen berriak egin eta txostena berriz ere aztertzen zen, behar beste aldiz. Horrela, konponbide ustez sendo batera iritsi arte.

Sarritan, denbora asko eta eztabaida luzeak behar izan dira kontu batzuk ebazteko. Bereziki euskal deituren grafiari buruzkoak, eta horrekin lotutakoek, hausnarketa luzeak eragin dituzte. Horren lekuko dugu *Euskera* agerkarian gai horretaz argitaratutako artikulua, ondoren idatzi eta eztabaidatu zen erregelaren euskarri teorikoa (5). Kasu bakarra da, arruntean hausnarketa teorikoak erregeletan bertan barneratu direlako, baina kontuan har bedi hori dela, ziur aski, batzordeak onartutako erregela nagusia eta eragin handiena daukana. Gero ere mintzatuko gara horretaz.

Dena den, deskribapen horrek oraindik ere ez du nahikoa islatzen prozesu osoaren konplexutasuna. Izan ere, faktore berri bat gehitu zen, hasieran aurreikusitako gabea, prozesua martxan zegoelarik sakonki baldintzatu zuena: urte

---

(4) Gartzia, Pruden, «Azkue Bibliotekaren katalogoa (ABK) : Euskaltzaindiaren proiektu estrategikoetariko bat», in *Euskera*, 42. libk. (1997, 3); 615-622 or., Bilbon, 1997-XI-28an hileroko batzarrean irakurritako txostena

(5) Gartzia, Pruden, «Azkue Bibliotekaren katalogoa (ABK): euskal deituren sarrera nagusia», in *Euskera*, 45. libk. (2000, 1); 319-342 or., Azkue Biblioteka batzordearen 1999-X-4ko bilan aurkeztutako txostena. Ikus gainera liburu honetako 1go erregela.

horietan, 1998an zehatz-mehatz, instalatu zen Euskaltzaindiko egoitzan internet sarbidea eta, ordutik aurrera, lehenago ez bezala Azkue Bibliotekako langileek zuzenean arakatu ahal izan zituzten munduko biblioteka nagusienetako katalogoak. Horri esker ez soilik erreferentzia zehatzak jaso ahal izan ziren honelako edo horrelako dokumentuaren sarrera nola egin argitzeko, baizik eta, areago, arazoak ikusteko moldea osorik aldatu zen. Ondorioz, ordutik aurrera, de facto, *arau anglo-amerikarrak* (6) bihurtu ziren gure erregelagintzaren erreferentzia nagusia, Espainiako Erregelen lekua betez. Aldi berean, Frantziako Erregelak (7) eta Kataluniakoak (8) sarritan kontsultatzeko ohitura hartu zen. Horiekin batera, erreferentziako zenbait katalogo sistematikoki arakatzeko hasi ginen, bereziki Estatu Batuetako Kongresuaren Bibliotekarena (*Library of Congress*), Madrileko eta Pariseko Biblioteka Nazionalena edo, baita ere oso sarritan, Erresuma Batuko Biblioteka Nazionalarena (*British Library*) eta Alemaniako Biblioteka Nazionalarena (*Deutsche Bibliothek*). Baina erregelaz gain, katalogoak zuzen-zuzenean kontsultatzeko aukera izatean, gaien tratamenduari dagokionez Sevillako Unibertsitatearen zerrendaren erreferentzia neurri batean lausotu egin zen, zuzenean *Congress*-eko gaiak eta soluzioak kontsultatzeko ohitura finkatu zelarik. Laburbilduz, internetaren erabilerak dimentsio berri bat eman zion gure katalogogintzari, hasierako erreferentziak aberastuz eta, dudarik gabe, alor honetan lider argia den Washingtoneko bibliotekari zuzenean helduz.

2000. urtean eman zen bukatutzat ondarearen katalogoaren lehen fasea eta jarri zen interneten, erabiltzaileen kontsultagai. Baina erregelagintza eta zuzenketak oraingoz beste bi urte luzatu ziren, 2002ra arte. Urte horretan bertan erabaki zen erregela guztiak berriz ere banan-banan batzordean berrikustea, hutsuneak eta inkoherentziak konpontzeko eta prozesuan zehar ordena logikorik gabe sortutako erregelak ahal zen neurrian bateratzeko eta trinkotzeko, beste bi urtetan. Beraz, bigarren fase horrek lau urte iraun zuen eta esan dezakegu berriz ere aldaketa eta zuzenketa ugari eragin zituela katalogoan.

Hirugarren fase batean erregela guztiak testu bakar batean bildu ziren, ordena logiko baten arabera, eta azken ukituak eman zitzaizkion, errepikapenak konponduz eta adibideak birregiaztatuz. Ondoren, 2005ean denak batera onartu ziren hirugarren aldiz, hamar urteko prozesu luze bat burutuz. Azkue Biblioteka batzordearen iritziz, erregela horiek urte luzeetan baliagarria izango

---

(6) *Anglo-American Cataloguing Rules*, prepared under the direction of The Joint Steering Committee for Revision of AACR; a committee of The American Library Association ... [et al.], 2nd. ed., 1998 rev., Ottawa [etab.]: Canadian Library Association [etab.], 1998.

(7) *Formation des bibliothécaires et documentalistes: normes pour l'épreuve de catalogue*, Paris: AFNOR, 1999.

(8) *Manual del Catmarc* [redactada per Marcel Estrader; amb l'assessorament i supervisió d'Alice Keefer], Segona edició revisada i augmentada [redactada per Marcel Estrader; amb l'assessorament i supervisió d'Alice Keefer], Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, 1992.

den marko bat eskaintzen dute, hemendik aurrera sortuko diren arazo katalogafikoak berorien arabera konpondu beharko direlarik.

Dena den, badirudi azken urteotan katalogafia aldaketa-une batean sartua dela: oraingo erregelagintzak urte luzetan indarrean segituko badu ere, hasiak gara ikusten proposamen berri sendoak, FRBR (*Functional Requieriments of Bibliographic Records*) edo FRANAR (*Functional Requieriments and Numbering of Authority Records*) bezalako egitasmoen bidez (9). Goiz da jakiteko proposamen horiek ekarriko dituzten aldaketak baina, edonola ere, badirudi etapa bat bukatzen ari dela eta beste berri bat zabaltzen. Ondorioz, gure euskarazko erregelagintza (zehatzago esanik, *egokigintza*) ere ildo berrietara bideratuko da, proposamen berriak munduan zehar zabaldu ahala.

III

Gorago iradoki den legez, erregela hauek ez dira autonomoak, hots, ez dute bere baitako nortasunik. Aitzitik, erregelagintza zabalago baten *euskal eranskina* moduko bat baino ez dira funtsean, haien osagarri bat.

Erran nahi baita: azken urteotan *Anglo-American Cataloguing Rules* dira aldeaz edo moldez mundu mailako katalogogintza arautzen dutenak. Gure inguruko erregelak ere, hots, Espainiakoak edo Frantziakoak, funtsean haien egokitzapen bat besterik ez dira, jatorrizkoekin dituzten desberdintasunak aski txikiak direlarik. Funtsean, gainera, desberdintasunak baino arazo zehatz batzuetarako konponbide bereziak izaten dira. Hala ere, erregela autonomoak dira, posible delarik edozein dokumentu katalogatzea haiek bakarrik erabilia, bestelako erreferentziarik gabe.

Beraz, teorikoki euskaldunontzat ere posible izango litzateke angloamerikarretatik abiatuz erregela autonomo eta beregain batzuk formulatzea, espainolek edo frantsesek egin duten bezala. Hori da, gainera, aldeaz edo moldez katalanek segitu izan duten bidea CATMARC bultzatuz. Baina bereziki azpimarratu nahi dugu gure helburua hori baino apalagoa izan dela, alegia, erregela multzo handi hori (angloamerikarrak, espainolak eta frantsesak) ontzat emanaz, arazo zehatz batzuei irtenbide zehatza eskaintzea. Azkue Bibliotekaren erregelak, beraz, angloamerikarrekin (edo espainolekin, edo frantsesekin)

---

(9) Ikus, adibidez: *Statement of International Cataloguing Principles: Draft approved by the IFLA Meeting of Experts on an International Cataloguing Code, 1st, Frankfurt, Germany, 2003* [«Final» Draft Based on Responses through Dec. 2004 showing further recommended changes from Buenos Aires August 2004 (Jan. 2005 Draft)], edo baita ere: *Functional Requirements for Authority Records: A Conceptual Model* IFLA UBCIM Working Group on Functional Requirements and Numbering of Authority Records (FRANAR) Draft, 2005 [2005-06-15]. Biak IFLA-ren web gunean eskuragarri.

batera erabili behar dira, kontu zehatz batzuetan haiek argitzen eta zehazten dituztelarik.

Behin bakarrik atera gara marko orokor horretatik, hain zuzen ere euskal herritarren euskal deituren sarrera nagusia egiteko orduan (ikus 1. erregela). Kasu horretan aitortzen dugu Azkue Biblioteka batzordeak berariaz nahi izan duela euskal deituren grafia sustatu, horretarako dagoen oinarri bibliografikoa kasu batzuetan zinez ahula bada ere. Baina batzordeak kontsideratu du ezin duela ontzat eman euskal onomastikak mendez mende jasan duen bazterketa sistematikoa, eta ordua dela euskarari bere duintasuna eta beregaintasuna aitortzeko, alor honetan ere. Finean, euskal grafia erabiltzea urterik urte gorantz doan ohitura izanik, badirudi zenbait kasutan oraingoz apur bat bitxia egiten dena hemendik gutxira normaltzat hartuko dela eta, gainera, hori dela hain zuzen ere euskaldun ikasien artean argi eta garbi nagusitzen den joera.

Gai-sarrerei dagokienez, Sevillako Unibertsitateko zerrenda izan da gure erreferentzia nagusia, bereziki haren hitzaurrean agertzen diren jarraibideak (10). Dena den, ez dugu ahaztu behar zerrenda hori finean *Congress*-eko bibliotekako gaietan oinarritzen dela (11) (Laval Unibertsitatearen bitartez (12)) eta, interneti esker, azken urteotan gero eta arruntagoa bihurtu zai-gula iturria zuzenean kontsultatzea, bitartekaririk gabe.

Laburbilduz, bai kasu batean zein bestean, hots, bai egileetan zein gaietan, gure asmoa euskaraz katalogatzeak sortzen zituen arazoak konpontzea izan da. Baina ez euskara bera huts-hutsean hartuta, baizik eta bere testu-guru naturalean kokatuta, hots, Euskal Herrian. Alegia, euskararik gabeko Euskal Herririk irudikatzea ezinezkoa egiten zaigun bezala, egia da Euskal Herririk gabeko euskara hizkuntzalari gutxi-gutxi batzuen ardurara baino ez litzatekeela izango, museo bateko pieza bat. Ez da hori, zorionez, gaur egungo egoera. Eta horrela, Euskaltzaindiaren erabakiei jarraituz (ikus Euskaltzaindiaren 139. araua), ardurara berezia jarri da termino horren erabilera zehazten, erregela ugarietan aipatzen delarik.

IV

Esana dugu erregela hauek ez zirela modu sistematiko batean sortu, arian-arian baizik. Horrek ekarri du batzuk luzeagoak izatea, beste batzuk laburragoak. Batzuk kontsiderazio eta hausnarketa ugariz hornituak, beste batzuk le-

---

(10) *Encabezamientos de materia de la biblioteca universitaria*, Sevilla: Universidad, 1994, l. tomoa, IX-XXI or.

(11) Library of Congress, *Office for Subject Cataloging Policy: Subject Cataloging Manual*, Washington: Library of Congress, 1990.

(12) *Répertoire de vedettes-matière*, 9ème ed., Quebec: Bibliothèque du L'Université Laval, 1983.

horragoak. Gai batzuei arreta handia eskaine zaie, beste batzuei gutxiago. Azken fasean egitura bakar baten inguruan kokatu nahi izan badira ere, emaitza oraingoz ez da armonikoa. Lortuko ahal da hurrengo argitaraldi batean!

Dena den, badaude guztientzako balio duten ezaugarri batzuk. Lehenengo eta behin, onartutako sarrerak beti letrakera beltzez ezarri dira, eta arrunki haien azpian kokatu diren sarrera ez-onartuei aurretik «X» zeinua ezarri zaie. Zeinu horren bitartez adierazi nahi da sarrera hori ez dela zuzena biblioteka-katalogo batean, baina, bistan da kasu gehien-gehienetan zuzena izan daitekeela beste testuinguru batean, adibidez, edozein testu arrunten barnean. Edonola ere azpimarratu nahi dugu erregela hauek biblioteka-katalogo batean erabiltzeko direla soilik, eta ez dela zilegi, inola ere ez, hemengo kontsiderazioak besterik gabe hizkuntza arruntera trasladatzea. Hala egin ote daitekeela kasuren batean edo bestean? Ez litzateke harritzekoa izango, gure helburua izan delako hizkuntza zuzena baina, era berean, ahal denik eta naturalena erabiltzea, baina Azkue Biblioteka batzordeak horretaz ez du ezer esatekorik, ez baita haren ardurapekoa, Euskaltzaindiarena berarena edo haren beste batzorde batzuen baizik. Gaineratu nahi dugu Euskaltzaindiaren edozein arau berrik hemen paratzen den edozein adibideren idazkera zuzena aldatuko balu, erregela hauetan ere automatikoki aldatutzat jo beharko litzatekeela, aparteko oharrik gabe.

Beraz, mota honetako bibliotekonomiako erregela-bildumetako ohiturari segituz, oro har hizkuntzaren barnean zuzenak diren aukeren artean zein hautatu behar den baino ez da zehazten eta adibideen bidez argitzen, barbarismoak edo idazkera ez-akademikoak kontuan hartu gabe. Dena den, euskararen kasuan zabalxeago jokatu dugu termino ez-onartuen adibideak paratzerakoan, bistan diren arrazoiengatik, baina beti ere garbi izanik erregela hauek euskaldun alfabetatuek erabiltzeko direla eta, beraz, horiek nahikoa irizpide badutela erregelen erabilera zuzen baterako.

Orobat, kontuan hartzekoa da biblioteka-katalogoak hizkuntza ahal denik eta naturalena erabiltzen saiatzen badira ere, berez testuinguru terminologiko berezi bat osatzen dutela, eta zilegi zaiela hizkuntza arruntaren arau gramatikalak neurri batean bortxatzea. Hori gertatzen da, adibidez, pertsonen izen-deiturak ematean, ordena arrunta (izena + deitura) antinaturalki aldatzen delarik, deituraren araberako zerrenda alfabetikoak egitea errazteko (deitura + izena). Aldaketa hori gure inguruko hizkuntza guztietan praktikatzen da. Gai-sarreretan ere sarritan gertatzen dira horrelako ordena-aldaketak eta euskaraz ere horrelako batzuk egin ditugu, oso gutxi hala ere.

Baina bada aipatu beharreko kasu berezi bat: marra gramatikala. Azkue Bibliotekako Katalogoaren gai-sarreretan ez da marra gramatikalik onartzen, izen propioetan ez bada. Arrazoiak hau da: gai-sarreretan marra bibliografikoa masiboki erabiltzen denez gero, zenbait kasutan oso zaila suerta daitekeela marra gramatikala eta bibliografikoa bereiztea, terminoaren ulermena biziki zailduz. Beraz, ahalaz marrarik gabeko terminoak dira onartzen direnak edo, az-

ken buruan, terminoa marrarik gabe idazten da, gramatikaren kontrakoa izan arren. Ondorioz, biblioteca katalogo batean ikus daitezkeen marra guztiak bibliografikoak dira, izen propioetan izan ezik.

Halaber, oro har sarrera osoak baino ez dira aztertzen. Azalpena gehiegi ez korapilatzeko eta astuntzeko azpisarrerak arrunki ez dira aipatzen, baina ABKn bertan horren erabileraren adibide ugari daitezke.

V

Erregela hauek Azkue Bibliotekako ondare bibliografikoa katalogatzeko prozesuan sortu dira eta, beraz, Azkue Bibliotekako Katalogoarekin (ABK) batera ulertu behar dira. Erran nahi baita, alde batetik katalogoa erregelen arabera egin dela (eta aurrerantzean ere horrela egingo dela), baina, era berean, erregela hauek katalogo horren ondorio direla. Ondorioz, erregeletan aipatzen diren adibide guztiak dokumentu errealei dagozkie eta, era berean, erregeletan zehatz-mehatz azalduta aurkitzen ez den kasua agian katalogoan aurki daitezke. Beti ere argi eta garbi aitortuz bai batean zein bestean egongo direla hutsuek, akatsak eta inkoherentziak.

Orobat, argi eta garbi aitortu behar da erregela hauek ez direla exhaustiboak. Azkue Bibliotekaren ondarearen katalogazio-prozesuan sortu direnez, horko liburuak eta aldizkariak baino ez dira aztertu eta, beraz, ez dakigu erantzungo ote dioten edozein bibliotekaren katalogazioan ager daitezkeen arazo guzti-guztiei. Kontuan izan behar da Azkue Biblioteka humanitateetan espezialdutako biblioteca bat dela, eta bere ondare gehienak zerikusirik duela Euskal Herriarekin edo haren inguru hurbilarekin. Ez dakigu, beraz, aski izango ote diren edozein ondare katalogatzeko, baina beldurrik gabe esango genuke gure irudiko hemen tratatzen diren berezitasunak gaia ia-ia agortzen dutela. Ondorioz, euskaraz katalogatu nahi duen edozein bibliotekak bere arazo gehienak konponduta aurkituko ditu hemen, edo, gutxienez, arazo berriak konpontzeko irizpide aski argiak eta zehatzak.

Ildo horretan, Azkue Bibliotekak pozik jasoko du edozein iradokizun, kritika, zuzenketa edo iritzi, eta guztiei erantzuten saiatuko da, beharrezkoa izanez gero batzordera joz.

Azken buruan, katalogo on bat egitea urte luzeetako lanaren ondorioa da, etengabeko zuzenketa ezinbestekoak direlarik. Euskaldunon ororen esku egon behar du, eta dago, euskararen ohoretan eta kulturaren alde egin nahi izan dugun egitasmo honetan parte hartzea. Hala biz.

EGILEAK

1. BANAKO EGILEEN SARRERA NAGUSIA

1.1. ERREGELA HONEN ZERGATIEZ

Sarritan zalantza handiak sortzen dira egileen, eta bereziki euskal egileen, sarrera nagusia euskarazko biblioteka-katalogo batean idazteko orduan. Izan ere, bereziki deituretan, era askotako grafiak erabiltzen dira, frankotan pertsona berak bat baino gehiago erabiltzen duelarik. Kasu horietako bat Koldo Mitxelenaarena da, zeinaren idazlan gehienetan *Michelena* grafia eta *Luis* izena aurkitzen dugun. Zein hautatuko dugu?

Arazo hori ezin da ebatzi soilik nazioarteko katalogazio-erregeleri begiratu, hots, esanaz formarik arruntena eta erabiliena hautatu behar dela. Izan ere, Euskal Herriaren historiaren ondorioz euskara ez da hizkuntza ofiziala izan duela oso gutxira arte eta, gainera, hamarkada luzetan espresuki debekatua egon da euskal izenak erabiltzea edo euskal deiturak euskal ortografiaren arabera idaztea: gaztelarazko edo frantseseko grafiak ziren ofizialki onartzen ziren bakarrik. Horrek distortsio ikargarriak ekarri dizkio euskal onomastikari.

Halaber, duela gutxira arte ez da egon euskal ortografia baturik eta, beraz, testuinguru ez-ofizialetan ere berriki arte ez da egon euskal deiturak euskaraz idazteko forma arrunt eta ezagunik. Horrek esan nahi du ez dela erraza aurkitzea onarpen zabala duen autoritate-zerrendarik eta, beraz, oraingoz zalantza handiak izaten direla pertsona baten izen-deituraren forma erabakitzeke.

Laburbilduz, euskal onomastikaren arazoez soluzio bat behar dute nazioarteko katalogazio-erregelak kontuan hartuz, baina euskal grafiaren normalizazioan Euskaltzaindiak emandako arau eta irizpenak aplikatuz. Horra erregela honen helburua.

1.2. ARGIBIDE OROKORRAK

Hauek dira arazo hori ebazteko kontuan hartu beharreko oinarriak (13):

---

(13) Oinarri horien gaineko azalpena eta hausnarketa, hemen: Gartzia, P., «Azkuete Bibliotekaren katalogoa (ABK) : euskal deituren sarrera nagusiez», in *Euskerak*, 45. libk. (2000, 1), 319-342 or.

- a) Hizkuntza bakoitzak bere ortografia du eta horren modernizatzea fenomeno unibertuala da: neurri batean edo bestean aldiro-aldiro munduko hizkuntza guztietan gertatzen da.
- b) Duela gutxira arte euskara ez da inoiz hizkuntza ofiziala izan eta horrek distortsio handiak ekarri dizkio euskal onomastikari.
- c) Euskal ortografia modernoa 1968an erabaki zen eta 1998ra arte ez zen hartu erabaki sistematikorik euskal deituren grafiaz. Horrek atzerapen handia ekarri dio euskal deituren normalizazio prozesuari.
- d) ABK osorik euskaraz egindako katalogoa da, hain zuzen ere bere erabiltzaile naturalak euskaldun ikasiak direlako.
- e) Nazioarteko katalogazio-arauei segituz sarrera nagusiak erabiltzaileen artean arruntak eta zabalduenak izan beharko lirateke (ikus AACR2r, 22.1. *General Rule*), baina horren aplikazio estuak arazoak sortzen ditu.
- f) Biblioteka-katalogoetan hizkuntza bakoitzaren ortografia normalizatua erabili ohi da, sarrera nagusietan bederen gaur egun zuzenak ez diren formak baztertuz.
- g) Gure kasuan bereziki kontuan hartu behar da nazioarteko katalogazio-erregelen arabera pertsona baten sarrera nagusia egiteko bi grafien artean hautatu behar baldin bada, ortografia-aldaketa ofizial baten ondorioz finkatutako forma hautatu behar dela (ikus AACR2r, 22.3D *Spelling*).
- h) Katalogoaren tinkotasuna eta koherentzia zaintzea ezinbestekoa da, ez baita logikoa, salbuespenak salbuespen, hizkuntza bereko terminoak ortografia desberdinen arabera idaztea. Adibidez, inkoherentea litzateke gai-sarrerak eta sarrera nagusiak arau ortografiko desberdinen arabera idaztea, edota hizkuntza bereko leku-izenak idazteko bizpahiru grafia desberdin erabiltzea, edota hitz berbera leku-izena denean modu batera idaztea eta deitura denean beste batera (*Nebrija* eta **Nebrixa*, edo *Etxarri* eta **Echarri*). Arazo honek ez du zerikusirik euskalkien arteko desberdintasunekin, zeintzuk, Euskaltzaindiaren erabakiei jarraiki, beren lekua baitute euskara batuaren baitan (adibidez, *Aranburu* eta *Haranburu*, biak dira zuzenak; ez, ordea, **Arámburu* edo **Harambourou*).
- i) Deitura-aldaketa eta deituraren forma-aldaketa (gehienetan grafia-aldaketa hutsa) bi gauza desberdin dira. Erregela hau grafia arazoei buruzkoa da, ez deitura- edo izen-aldaketei buruzkoa.

Oinarri horietatik hiru ondorio nagusi atera ditzakegu:

- a) Gainetiko edozein hizkuntzatan bezala, salbuespenak salbuespen euskal deiturak euskal ortografian idatzi behar dira, hots, espainierazko

deiturak espainierazko ortografian, frantsesezko deiturak frantsesezko ortografian edota ingelesezko deiturak ingelesezko ortografian idatzi ohi diren bezala. *Cervantes* edo *Shakespeare* deiturak ez dira hizkuntza batetik bestera aldatzen, beti grafia berean ematen baizik. Halaber, gaur egun sistematikoki grafia **modernoan** ematen dira, ez dagoeneko indarrean ez diren arau ortografikoen arabera: adibidez, *Cervantes* eta ez egileak berak erabiltzen zuen *Çerbantes, edota *Leizarraga* eta ez beronek erabiltzen zuen *Leiçarraga. Horrek esan nahi du euskal deiturak normalizatzeko ahalegin sistematiko bat egin behar dela.

- b) Ponte-izenen edota goitzenen forma eta grafia, aldiz, salbuespenak salbuespen ez da normalizatuko, ez baitago horretarako pisuzko arrazoirik. Beraz, nazioarteko katalogazio-erregelen arabera egilearen hautua eta euskaldun ikasien gaur egungo erabilera baino ez dira kontuan hartu behar.
- c) Egile baten izen edo deitura aldaketari dagozkion arazoak nazioarteko katalogazio-erregelen arabera ebatziko da, aparteko oharririk gabe.

Beraz, erregela honetan, funtsean, euskal deituren grafia desberdinen artean bat hautatu beharraz jardungo gara, hautapen hori gauzatzeko irizpideak emanaz.

1.3. ERREGELA OROKORRA

Oinarri horiei segituz, hauxe da erregela orokorra. Beronen aplikaziorako zehaztapenak eta salbuespenak hurrengo ataletan aipatuko dira.

Hauxe da oinarrizko erregela, bost puntutan banatuta:

1. Sarrera nagusi gisa euskal herritarren euskal deiturak euskal grafian idatziko dira. Horretarako *Nomenclátor de apellidos vascos = Euskal deituren izendegia* (Euskaltzaindia, 1998) erabiliko da.
2. Gaietiko kasu guztietan nazioarteko bibliotekonomia-arauen ohiko praxiari begiratuko zaio, erreferentzia-iturri gisa munduko biblioteka nagusiak erabiliz.
3. Orobat, ponte-izenak zehazteko kasu guztietan egilearen hautuari eta euskaldun ikasien gaur egungo erabilerari begiratuko zaio soilik, hots, izenik edo formarik arruntena eta erabiliena hautatuko da, edonolako bada ere (hipokoristikoa, txikikaria, etab.).
4. Zalantzako kasuetan Azkue Biblioteka batzordeak erabakiko du, beharrezkoa izanez gero Onomastika batzordearen irizpena eskatuz.
5. Kasu guztietan beharrezkoak liratekeen bigarren sarrera guztiak egin-go dira erabiltzaileen bilaketak errazteko. Dokumentatutako izen eta forma desberdin guztien bigarren sarrera bat egiteaz gain, kontuan har-

tuko dira, bereziki, erdal grafia baten edo euskal grafia ez-akademiko baten erabilerak sor ditzakeen aldaera posible guztiak.

Hauek dira erregela horren zenbait adibide:

Mitxelena, Koldo (1915-1987)

- X: Michelena, Luis (1915-1987)
- X: Michelena Elissalt, Luis (1915-1987)
- X: Adiskide-berri (1915-1987)
- X: Elizalde (1915-1987)
- X: Michelena, L. (1915-1987)
- X: Mitxelena Elissalt, Luis (1915-1987)
- X: Mitxelena Elissalt, Koldo (1915-1987)
- X: Michelena Elissalt, L. (1915-1987)

Mourlane Mitxelena, Pedro (1885-1955)

- X: Mourlane Michelena, Pedro (1885-1955)

Agirre Lekube, Jose Antonio (1904-1960)

- X: Aguirre Lekube, José Antonio (1904-1960)
- X: Aguirre y Lecube, José Antonio de (1904-1960)
- X: Azpilikoeta, Dr. (1904-1960)
- X: Agirre y Lekube, José Antonio (1904-1960)
- X: Agirre-Lekube'tar, Joseba Andoni (1904-1960)

Etxebarria, Toribio (1887-1968)

- X: Etxebarria Ibarbia, Toribio (1887-1968)
- X: Echevarría, Toribio (1887-1968)
- X: Echebarría, Toribio (1887-1968)
- X: Arratetiko bat (1887-1968)

Lafitte, Piarres (1901-1985)

- X: Ikusgarria (1901-1985)
- X: Ithurralde, Piarres (1901-1985)
- X: Iturralde, Pierre (1901-1985)
- X: Lafitte Ithurralde, Pierre (1901-1985)
- X: Lafitte, Pierre (1901-1985)

1.4. ZENBAIT ZEHAZTAPEN

Erregelari ondoko zehaztapenak gehituko zaizkio:

1. Euskal herritarren erdal deiturak nazioarteko arauen arabera idatziko dira, aparteko oharrik gabe. Adibidez:

Casenave-Harigile, Junes (1924-)

- X: Casenave Harigile, Junes
- X: Cazenave-Harigile, June

Kintana, Xabier (1946-)

- X: Quintana Urtiaga, Xabier
- X: Kintana Urtiaga, Xabier
- X: Kintana, Xavier
- X: Quintana Urtiaga, Francisco Javier

Quintana, Calixto

- X: Kintana, Calixto

2. Ez da grafia zaharkiturik onartuko. Euskarari dagokionez, grafia zaharkituzat 1998ko *Euskal deituren izendegia*-n zehaztutako idazkera akademikoarekin bat ez datorren guztia ulertu behar da: *ç* letra, *r* eta *l* gangardunak, *Mujika*, *Urkijo*, *Garzia*, *Elorza* edo *Alzola* bezalako grafia ez-akademikoak, etab. Adibidez:

Urkixo, Julio (1871-1950)

- X: Urquijo e Ibarra, Julio de (1871-1950)
- X: Urquijo e Ybarra, Julio de (1871-1950)
- X: Urquijo e Ibarra, Julio Gabriel de (1871-1950)
- X: Urquijo, J. de (1871-1950)
- X: Urkijo, J. (1871-1950)
- X: Urquijo-koa, Julio (1871-1950)
- X: J. de U. (1871-1950)
- X: Urkixo Ibarra, Julio (1871-1950)

Alzola, Nikolas (1923-1982)

- X: Alzola, N. (1923-1982)
- X: Alzola Gerediaga, Nikolas (1923-1982)
- X: Alzola Guerediaga, Nicolás (1923-1982)
- X: Alzola Gerediaga, N. (1923-1982)
- X: Alzola Gerediaga, M. B. (1923-1982)
- X: Oxiñondoko Txoria (1923-1982)
- X: Ozerin-Jauregui (1923-1982)
- X: Bitaña-Echebarria, Pedro José de (1923-1982)
- X: Parral, V. del (1923-1982)
- X: Cortázar, N. de (1923-1982)
- X: Berriotxo, Anaia (F.S.C.) (1923-1982)
- X: Berriochoa, Valentín de (1923-1982)
- X: Berriotxo, Valentin, Anaia (F.S.L.) (1923-1982)
- X: Alzola, N. (1923-1982)

- X: Bitaña (1923-1982)
- X: Markue (1923-1982)
- X: Al Iburreta (1923-1982)
- X: Altzarte (1923-1982)
- X: Bidaurreta (1923-1982)
- X: Dolometa (1923-1982)
- X: H. V. B. (1923-1982)
- X: N. A. G. (1923-1982)
- X: Tontorreko Mikolaitz (1923-1982)

3. Euskal herritar ez diren euskal deituradunen grafia bere horretan utzi-ko da. Adibidez:

Cortázar, Julio (1914-1984)

- X: Kortazar, Julio (1914-1984)

Bryce Echenique, Alfredo (1939-)

- X: Bryce Etxenike, Alfredo (1939-)

4. Euskal deituren izendegiak bi grafia desberdin onartzen dituen kasuetan (*Artzubiaga/Arzubiaga, Lasa/Latsa, Otxoa/Otsoa*, etab.) deituradunaren hautuari begiratuko zaio. Adibidez:

Otxoa de Alda, Jabi

- X: Otxoa de Alda, Jabi
- X: Ochoa de Alda, Jabi

Otxoa, Julia (1953-)

- X: Otxoa, Julia (1953-)
- X: Ochoa, Julia (1953-)

5. Euskal herritarren euskal deituretan, 1800 ondoko pertsonatan ez da onartuko deituraren aurreko, tarteko edo ondoko eranskinik (*-ko, -koa, -tar, de, d', eta, y*). Orobat, 1800 baino lehenagoko egileetan Azkue Biblioteka batzordeak erabakiko du zein den grafia edo forma egokia, beharrezkoa izanez gero Onomastika batzordeari bere irizpena eskatuz. Adibidez:

Unamuno, Miguel (1864-1936)

- X: Unamuno, Miguel de (1864-1936)
- X: Unamuno y Jugo, Miguel de (1864-1936)
- X: Miguel Unamuno-koak (1864-1936)
- X: Unamunokoa, Migel (1864-1936)

Arana Goiri, Sabino (1865-1903)

- X: Arana, Sabino (1865-1903)
- X: Arana-Goiri, Sabino de (1865-1903)
- X: Arana-Goiri'tar, Sabin (1865-1903)
- X: Arana eta Goiri'tar, Sabin (1865-1903)
- X: Arana y Goiri, Sabino de (1865-1903)
- X: Jelalde (1865-1903)
- X: A. eta G.'tar, S. (1865-1903)
- X: Bizkaitar bat (1865-1903)
- X: Bizkatar bat (1865-1903)

Azkue, Resurreccion Maria (1864-1951)

- X: Azkue, Resurrección María de (1864-1951)
- X: Azkue, R. M^a (1864-1951)
- X: Azcue, R. M. de (1864-1951)
- X: Azkue, R. M. (1864-1951)
- X: Azcue, Resurrección María (1864-1951)
- X: Azkue, Resurrección M. (1864-1951)
- X: Azkue, Resurrección M^a (1864-1951)
- X: Azkue, Resurrección M. de (1864-1951)
- X: Azkueko, Resurrección María (1864-1951)
- X: Azkuetar, R. M. (1864-1951)
- X: Azkue Aberasturi, Resurrección María (1864-1951)
- X: Azkue, Abbé d' (1864-1951)
- X: Azkue, Abatea (1864-1951)
- X: R.M.A. (1864-1951)
- X: El Basco (1864-1951)
- X: Eztena (1864-1951)
- X: Ezti-Abaua (1864-1951)
- X: Eketa (1864-1951)
- X: Basozale bat (1864-1951)
- X: Euskalzale (1864-1951)
- X: Tsirrist (1864-1951)
- X: Vascofillo (1864-1951)
- X: Azkúe, Resurrección María de (1864-1951)
- X: Barrundia, J. (1864-1951)
- X: Tertzadun bat (1864-1951)

6. Bereziki Iparraldean hain arruntak diren *d* + *euskal deitura* formei dagokienez, ondokoa da erregela: *d*-a itsasia den kasuetan fosildutzat joko da eta, beraz, bere horretan utziko da; aldiz, *d'* apostrofoarekin idatzi ohi den kasuetan, aurreko erregelari bezala jokatu da, hots, ez da onartuko. Kasu bietan euskal herritarren euskal deiturak euskal grafian idatziko dira. Adibidez:

Abadia, Anton (1810-1897)

- X: Abbadie, Antoine Thompson d' (1810-1897)
- X: Abbadie, Antoine d' (1810-1897)
- X: Abbadie d'Arrast, Antoine d' (1810-1897)
- X: Abbadia, Anton (1810-1897)
- X: Abbadia, Antoine Thompson (1810-1897)
- X: Abbadia, Antonio (1810-1897)
- X: Abadia, Antonio de (1810-1897)
- X: Abbadia, Antoine (1810-1897)
- X: Abbadie, Anton d' (1810-1897)
- X: Abadie, Antonio d' (1810-1897)
- X: Abadi, Antoin (1810-1897)
- X: Subernotarra (1810-1897)

Durruti, Simon

- X: Durruty, Simon (Curé de Domezain)

7. *Patronimikoa + de + toponimioa* deiturak dituzten euskal herritarren kasuan (*Diaz de Zerio/Diaz Zerioko, Martinez de Eulate/Martinez Eulateko*, etab.), toponimioa beti euskal grafian jarriko da. Aldiz, *de* ala *-ko* erabili behar den erabakitzeke 1800 ondoko egileetan deituradunaren hautuari begiratuko zaio. Zalantzezko kasuetan Azkue Biblioteka batzordeak erabakiko du zein den grafia edo forma egokia, beharrezkoa izanez gero Onomastika batzordeari bere irizpena eskatuz. Adibidez:

Otsoa Eribeko, Agustin

- X: Otsoa de Eribe, Agustin
- X: Otxoa de Eribe, Agustin
- X: Ochoa de Eribe, Agustin

Lopez de Gereñu, Gerardo (1904-1992)

- X: López de Guereño Galarraga, Gerardo (1904-1992)
- X: López de Guereño Galarraga, Gerardo (1994-1992)
- X: Lz. de Guereño, Gerardo (1994-1992)

8. Euskal deituretan onartzen den aldaketa bakarra grafia gaurkotzea da, baina deitura bera aldatu gabe. Bereziki azpimarratzen dugu horrek esan nahi duela deiturak ez direla irizpide etimologikoen arabera aldatuko. Adibidez:

Rekalde, Jose Ramon (1932-)

- X: Errekalde, José Ramón (1932-)
- X: Recalde, José Ramón (1932-)

Errazkin, Luis

X: Errazquin, Luis

Paniagua Razkin, Genaro

X: Paniagua Razquin, Genaro

Txabarri, Victor (1854-1900)

X: Chávarri y Salazar, Victor (1854-1900)

Gonzalez de Etxabarri Castañeda, Vicente (1859-1917)

X: González de Echávarri, Vicente (1859-1917)

X: Rivacherá (1859-1917)

X: Gz de Echavarri, Vicente (1859-1917)

X: Gónzalez de Echávarri y Castañeda, Vicente (1859-1917)

9. Orobat, euskal deiturak ez dira itzuliko edo eguneratuko. Alegia, *Bilbao* deitura ez da *Bilbo* bihurtuko, edo *San Sebastian* deitura ez da *Donostia* bihurtuko, eta abar.
10. Transliterazioak sortutako arazoak bereziki korapilatsuak direnean Azkue Biblioteka batzordeak erabakiko du, erreferentzia nagusitzat Estatu Batuetako Kongresuko Biblioteka erabiliz. Adibidez:

Mao, Zedong (1893-1976)

X: Mao, Tse-Tung (1893-1976)

X: Mao, Ts'e (1893-1976)

X: Mao, Tsé Toung (1893-1976)

X: Mao, Tsetung (1893-1976)

X: Mao, Tse-tung (1893-1976)

Dostoyevsky, Fyodor (1821-1881)

X: Dostoievski, Fedor Mijailovich (1821-1881)

X: Dostoiewski, Fedor Mijailovitch (1821-1881)

X: Dostoevsky, Fedor Mijailovich (1821-1881)

X: Dostoevski, Fedor Mikhailovitch (1821-1881)

X: Dostoevskii, Fiodor Mijaïlovich (1821-1881)

X: Dostojevskij, Fjodor (1821-1881)

X: Dostoevsky, F'odor (1821-1881)

X: Dostojevski, Ferdor M Mikhailovich (1821-1881)

X: Dostojewskij, Fyodor (1821-1881)

11. Euskal Herriko Erdi Aro eta Aro Berriko egileetan, alegia, 1800 urrekoak, Azkue Biblioteka batzordeak erabakiko du zein den sarrera nagusiaren grafia edo forma egokia, beharrezkoa izanez gero Onomastika batzordeari bere irizpena eskatuz Adibidez:

Salazar, Lope Gartzia (1399-1476)

- X: García de Salazar, Lope (1399-1476)
- X: Salazar, Lope García de (1399-1476)
- X: García Salazar, Lope (1399-1476)
- X: Salazar, Lope García (1399-1476)

Lazarraga, Joan Perez (1547-1605)

- X: Pérez de Lazárraga, Juan de (ca.1550-1605)
- X: Lazarragakoa, Joan Perez (ca. 1550-1605)
- X: Joan Perez Lazarragako (ca.1550-1605)
- X: Poeta, El

12. Ponte-izen edota goitizenak ez dira normalizatuko, forma desberdinen artean aukeratu behar izatekotan izendunaren hautuari eta euskaldun ikasien gaur egungo erabilerai begiratuko zaiolarik. Adibidez, *José / Jose / Joxe / Joseba / Yoseba / Ioseba*, edo *Ignacio / Inazio / Iñazio / Iñaki*, edo *Juan / Joan / Jon / Yon / Joanes*, edo *Juan Maria / Juan María / Juan M^a / Juan Mari*, eta abar, guztiak dira onargarriak, kasu bakoitzean izendunaren hautuari eta euskaldun ikasien gaur egungo erabilerari begiratuko zaiolarik. Horrela, *Jose Mendiaga, Joxe Azurmendi, Jose Antonio Agirre Lekube, JosAnton Artze, Joxe Austin Arrieta*, edo *Xipri Arbelbide, Patziku Perurena, Antxon Agirre Sorondo, Arantxa Iturbe, Maritxu Urreta*, etab.

1.5. ERREGELAREN SALBUESPENAK ETA KASU BEREZIAK

Aurreko atalean zehaztu diren irizpideez gain, ezaguna da Onomastikaren alorrean etengabe aurkitzen direla kasu bereziak, hots, irizpide arruntak erabiliz egokiro ebatzi ezin diren kasuak. Mota horietako kasuak gutxi batzuk dira baina ezinbestekoa da haien gaineko aipamen esplizitua egitea. Funtsean, bi multzotan bil daitezke:

1.5.1. Pseudonimoak edo izen artistikoak

Jakina denez, hainbat egilek izen artistiko bat erabiltzen dute beren lanak sinatzeko. Egilea izen horren bitartez ezaguna bada, alegia, erabilera ugaria eta koherentea dagoenean, pseudonimoak bere horretan utziko dira, euskal deiturak edo leku-izenak izan arren. Adibidez:

Celaya, Gabriel (1911-1991)

- X: Zelaia, Gabriel (1911-1991)
- X: Múgica, Rafael (1911-1991)
- X: Muxika, Rafael (1911-1991)
- X: Leceta, Juan de (1911-1991)

Uranzu, Luis de (1894-1968)

- X: Rodríguez Gal, Luis (1894-1968)
- X: Urantzu, Luis de (1894-1968)

1.5.2. Grafia fosilduak

Zenbait egileren deitura arrunki grafia ez-akademikoan eman ohi da eta badirudi zein bere forma berezian fosildu dela, ezen ortografia akademikoa ezartzeko saioak ez baitute arrakastarik izan euskaldun ikasien artean, eta ez dirudi aurrerantzean ere izango duenik.

Kasu garbienetako bat *Pedro Axular* da. Ezaguna denez, *Axular* bere jaiotetxearen izena da. Ez dugu hemen eztabaidatuko sarrera nagusizat aitaren-gandik zetorkion deitura hartu behar ote den (*Agerre / Dagerre*) ala bere jaiotetxetik zetorkiona, ponte-izentzat *Pedro*, *Pierre* edo *Piarres* erabili behar ote den, edo izen-deiturari bestelako eranskinik paratu behar ote zaizkion (amaren deitura, *de* edo *d'* tartekia, *Navarrois* ezizena, etab.). Alegia, katalogazio-erregela honetan argitu behar duguna soilik euskal deituren grafia denez gero, ontzat emango dugu *Pedro Axular* dela sarrera nagusiaren oinarritzat erabili behar dugun izen-deitura, eta hauxe baino ez dugu eztabaidatuko: *Axular* deituraren grafia gaurkotu behar ote da?

Gaur egun gauza jakina da *Axular* grafia zahar bat dela eta, berez, *Atsular* ahoskatu behar dela. Alegia, inguru horretako euskaldunek gaur egun (eta, beraz, baita XVII. mendean ere) *Atsular* ahoskatzen dute etxe horren izena. Hori dela-eta, sasoi batean ez zen arraroa euskarazko testuetan *Atsular* idatzita ikustea; adibidez, Jon Etxaidek eta Luis Villasantek ere aitortzen dute inoiz edo beste erabili izan dutela grafia hori, bi-biek gaineratzeko, finean, *Axular* idazkera hobetsi zutela (14). Beraz, egon zen saio bat Axularren grafia gaurkotzeko (*Atsular* proposatuz) baina saio horrek ez zuen arrakastarik izan euskaldun ikasien artean. Ondorioz, 1970etik aurrera *Axular* da testu-mota guztietan ikusten den grafia bakarra, bai euskaraz, bai gaztelaniaz zein frantsesez. Zinez esan dezakegu grafia hori fosildu egin dela eta gaur egun ikusten den bakarra dela, salbuespenik gabe.

---

(14) Etxaide, Yon: *Amasei seme Euskalerrri'ko*, Zarautz: Itxaropena, 1958, 21 or. eta Villasantek, Luis: *Axular: mendea, gizona, liburua*, Oñati: Ed. Franciscana Aranzazu, 1972, 24 or.

Ez da hori kasu gehienetan gertatu dena. Alderantziz, *Etxepare*, *Leizarraga* edo *Oihenarten* kasuetan, adibide hurbil batzuk jartzearen, kontrakoa gertatu da: beren jatorrizko grafia gaurkotu egin da eta, gaur egun, euskal grafia modernoaren arabera idazten dira beti, euskarazko testuetan bederen (erdarazkoetan ere gehienetan). Gorago esan dugunez ere, badirudi hori dela euskal idazle klasiko gehienen kasua eta joera hori bat datorrela gure inguruko hizkuntzen usadioekin.

Beraz, *Axular* grafia zaharraren arabera idaztea ez da araua, salbuespena baizik, erregela guztietan aurkitu ohi den salbuespena, areago Onomastikaren esparruan. Beste horrenbeste esan daiteke, adibidez, Pio Barojaren deiturari buruz, zeina *Euskal deitura izendegia*-ren arabera *Baroxa* idatzi beharko litzatekeen: garbi dago kasu honetan ere grafia zaharra guztiz gailentzen zaio-la berriari.

Halaber, azpimarratu behar da euskal onomastikaren historia kontuan izanik ez dela arraroa hainbat zalantza agertzea eta, inoiz edo beste, erregelaren salbuespentzat jo behar izatea. Azkue Biblioteka batzordeari dagokio erabakitzea grafia bat noiz jo behar den fosildutzat, beharrezkoa izanez gero Onomastika batzordearen irizpena eskatuz.

1.6. BANAKO EGILEEN BIGARREN DEITURARI BURUZ

Sarri zalantzak izaten dira erabakitzeko sarrera nagusian noiz jarriko den deitura bat eta noiz bi. Arazo hori konpontzeko bi irizpide hartuko dira: lehenengo eta behin, egilea nola den arrunki ezaguna gaur egungo euskaldun ikasien artean, deitura bat ala birekin; irizpide hori garbia ez denean, egilearen beraren erabilerari begiratuko diogu (hots, nola izenpetzen zituen liburuak, deitura batekin ala birekin). Zalantzak segitzen badu, bi deitura jarriko dira.

Iparraldeko egileekin arreta berezia jarri behar da. Izan ere, arrunki ez dute bigarren deiturarik erabiltzen, baina Hegoaldeko ohiturari segituz, askotan bigarren deitura bat *esleitzen* zaie, mimetismo hutsez eta oinarri garbirik gabe, deitura bakarra behar denean.

Orobat, eta Iparraldeari dagokionez ere bereziki, bada beste ohitura bat aski zabaldua: deitura bikoitza erabiltzea, adibidez, *Jean Hiriart-Urruti*. Kasu horretan deitura bakarra da, baina bi deituren batuketatik sortua. Kasu horietan bi zatien arteko gidoia jarriko da. Berdin Iparraldekoak ez direnen kasuetan ere.

Hauek dira adibide batzuk:

Baroja, Pio (1872-1956)

X: Baroja Nessi, Pío (1872-1916)

Caro Baroja, Julio (1914-1995)

X: Caro, Julio (1914-1995)

Hiriart-Urruti, Jean (1927-1990)

X: Hiriart-Urruty, Jean (1927-1990)

X: Hiriart Urruty, Jean (1927-1990)

Lhande, Pierre (1877-1957)

X: Lhande Heguy, Pierre (1877-1957)

X: Lhande Hegi, Pierre (1877-1957)

X: Lande, Pierre (1877-1957)

X: Lhande, P. (1877-1957)

X: Lhande, Pedro (1877-1957)

X: Lhande, Petiri (1877-1957)

1.7. TILETAREN ERABILERARI BURUZ

Jakina denez, nazioarteko katalogazio-erregelen arabera tiletak (hots, azentu-markak) hizkuntza bakoitzaren arau ortografikoaren arabera ezarriko dira, informazio-iturrian agertzen ez badira ere (ikus AACR2r, 1.0G. *Accents and other diacritical marks*). Horrek esan nahi du Onomastika alorreko terminoetan ere ezarriko direla, terminoaren jatorrizko hizkuntzaren arau ortografikoen arabera: frantsesezkoak frantses arauen arabera, alemanezkoak aleman arauen arabera, eta abar.

Baina Onomastikaren alorrean zailtasun berezi bat sortzen da, alegia, xede-hizkuntzak sor hizkuntzaren hainbat termino neurri batean bereganatuztat jotzen ditu eta, beraz, aldatu egiten du jatorrizko idazkera, bereziki tiletari dagokionez. Adibidez, *Paris* toki-izena gaztelaniaz tiletarekin idazten da (*París*), frantsesez ez bezala, gaztelaniak bereganatuztat jotzen duelako. Ez dira kasu ugari, baina bai kontuan hartu beharrekoak. Euskararen kasuan, gaztelaniaren kasuan bezala (ikus Real Academia Española: *Ortografía de la lengua española*, Edición revisada por las Academias de la Lengua Española, Madrid: Espasa, 1999) toki-izenen zerrenden bidez konpontzen da auzia, horietan zehazten baita zeintzuk jo behar diren guztiz bereganatuztat eta zeintzuk ez.

Euskal onomastikaren historiaren ondorioz Euskal Herriko egileen deiturretan oraindik askoz ere problema handiagoak sortzen dira. Izan ere, ez dago dudarik erromantzezko jatorria duten deitura asko euskarak bereganatuztat jo beharko liratekeela, Erdi Arotik aurrera masiboki dokumentatzen baitira euskaldunen artean. Hori da *Martinez*, *Lopez* edo *Perez* bezalako deituren kasua.

Ponte-izenekin ere antzera gertatzen da: nekez defendi daiteke *Maria*, *Jose* edo *Jesus* bezalako izenak arrotzak zaizkiola euskarari, mendez mende

dokumentatzen baitira euskaldunen artean. Askoz ere zentzuzkoagoa da esatea euskarak bereganatu dituela eta, beraz, beraiekin ez dela zertan erabili gaztelaniazko ortografia modernoa, bereziki tiletari dagokionez eta, areago, jatorrizko iturrian askotan aurkitzen ez denean.

Gauzak horrela, hots, *Jose* bezalako ponte-izenak edo *Lopez* bezalako deiturak euskarak bereganatuzat jo behar badira, garbi dago izen horiek bi grafia zuzen izango dutela, bata gaztelaniazkoa (tiletaduna) eta bestea euskarazkoa (tilet gabea). Zein erabili kasu bakoitzean?

Baina bada arazoa korapilatu egiten duen beste kontu bat: sarritan jatorrizko dokumentuetan (adibidez, Espainian argitaratutako liburu askotan) ez da tiletik erabiltzen sistematikoki, gaztelaniaren ortografia-arauei kontrako izan arren. Kasu horietan tileta beti gaztelaniaren ortografia-arauei arabera berrezarri behar da?

Galderei erantzunez, hau da erregela: kasu guztietan lehenengo eta behin egilearen hautuari begiratuko zaio, baina egilearen hautua garbia ez denean, ondoko irizpideak aplikatuko dira:

- a) Euskal Herrikoak diren egileetan, egilearen hautuari begiratuko zaio, baina zalantzazko kasuetan ez da tiletik ezarriko. Bereziki, 1900 aurrerako egileetan tileta salbuespen gisa erabiliko da soilik.
- b) Euskal Herrikoak ez diren egileetan, erreferentzia gisa munduko biblioteka nagusiak erabiliko dira.
- c) Azkue Biblioteka batzordeak erabakiko du izen edo deitura bat euskarak bereganatuzat jo behar den ala ez, beharrezkoa izanez gero Onomastika batzordeari irizpena eskatuz.

Adibidez:

Martinez de Marigorta Ortiz de Zarate, Jose

X: M. de Marigorta, J.
X: Martínez de Marigorta, José

Perez de Eulate, Ester

X: Pérez de Eulate, Ester
X: Pérez de Eulate, Esther

Pérez Galdós, Benito (1843-1920)

1.8. SARRERA NAGUSIEN ETENGABEKO ZUZENKETA ETA EGU- NERATZEA

Erregelaren hasieran aipatu da ezinbestekoa dela ahalegin berezi bat egitea euskal herritarren euskal deituren grafia euskararen arau ortografiko modernoan arabera normalizatzeko. Izan ere, arrazoi historikoengatik distortsio handiak gertatu dira euskal onomastikan eta haren normalizazio-prozesua oso berandu abiatu da. Beraz, ezinbestekoa da irizpide orokor batzuk onartzea eta ezartzea gaur egungo anabasatik ateratzeko.

Baina emaitza oro har ona bada ere, irizpide horien ondorio guztiak ezin dira erabat aurreikusi eta, beraz, ezinbestekoa da aldiro-aldiro katalogoa beraztertzea hutsak, okerrak edota errakuntzak zuzentzeko. Espero izatekoa da urteen poderioz etengabeko azterketak eta zuzenketak eginez, oraingo hutsak leunduz eta konponduz joango direla.

Bereziki azpimarratzekoa da egileren batek bere sarrera nagusiaren formarekin ados ez dagoela adieraziko balu, Azkue Biblioteka batzordearen proposamenez aldatuko litzatekeela, egile horren autoritate-sarreran ohar bat eginez.

2. EGILE KORPORATIBOEN SARRERA NAGUSIA

2.1. ERREGELA HONEN ZERGATIEZ

Sarritan zalantza handiak izaten dira erakunde edota elkarteen sarrera nagusia egiteko, bereziki Euskal Herrikoak direnean. Izan ere, nazioarteko katalogio-erregelatan erabiltzen diren irizpideak ezin dira modu erraz batean euskarazko katalogo batean aplikatu. Hots, katalogazio-erregela guztietan aipatu ohi den arau nagusia (katalogo horren erabiltzaileen artean arruntena eta erabiliena den izena, zeina arrunki izen ofiziala izan ohi den) euskararen kasuan askotan ez dator bat delako korporazioaren izen ofizialarekin. Adibidez, eta jakina denez, salbuespenak salbuespen Ipar Euskal Herriko erakundeek ez dute euskarazko izen ofizialik, gaur egungo euskaldun ikasien artean kasuan kasuko euskarazko izenaren arabera ezagunak eta hitzetik hortzera aipatuak badira ere. Era horretako kasuak hizkuntza guztietan gertatzen badira ere, euskararen normalizazio berantiarrak eta zenbait alorretako ofizialtasun gabeziak zaildu eta korapilatzen du egile korporatibo bakoitzari esleitu beharreko sarrera nagusiaren zehaztapena.

Orobat, delako korporazioaren izenaren ofizialtasuna alde batera utzirik ere, bada beste katramilarik. Adibidez, arazoa zertan den ulertzeko azpimarratu beharra dago asko eta asko direla euskaldunen artean ahozko mailan euskarazko izen baten bitartez ezagutzen diren talde, elkarte, edo dena delako korporazioak, baina euskararen bazterketa historikoaren eta normalizazio berantiarraren ondorioz izen horiek gutxitan gainditzen dutela lagun arteko maila kolokiala eta, beraz, normalean ez direla idazten. Horien ordez idatzizko mailan gaztelaniazko/frantsesezko izen formalak erabiltzen dira edo, sarritan ere, euskarazko aldaera *formalago* bat, urte luzez arrotza egiten zaiona euskaldun arruntari, nolabaiteko arrakasta erdiesten duenean ere. Beraz, sarritan, ez dago euskarazko forma bat, guztiok ezagutzen eta erabiltzen dutena, baizik eta bi, hiru, lau... baina batzuk oso kolokialak (eta hortaz, ez dira idazten) eta beste batzuk oso *jasoak* (eta hortaz, ez dira apenas erabiltzen, testuinguru oso formaletatik kanpo). Gaur egun egoera hori poliki-poliki gainditzen ari bada ere, zinezko normalizazioa oraingoz urrun dago.

Esandakoaren erakusgarri har dezagun, adibidez, azken hamarkadatan herri eta auzo askotan sortutako *koru* edo *koralak*, horrela deitzen baitzaie maila kolokialean Hego Euskal Herrian; sarritan izen *ofizialtzat* gaztelaniazko bat baino ez dute (eta, ondorioz, hori izaten da idatzizko mailan erabiltzen dena), baina euskarazko izen nolabait ofiziala dutenean ere, *abesbatza*, *abestalde* edo antzekoak erabiltzen dira (batzuk nahikoa bitxiak, adibidez, *abes-batza*, *abes-patza*, *abes-talde*, *eres-patza*, *eres-batza*, *eres-patza*, *abeslari-bazkun*, *abeslari-talde*, etab.). Gaur egun, eta euskararen normalizazio gero eta handiagoaren ondorioz, *abesbatza* nahikoa zabaldu da eta esango genuke euskaldun ikasien artean terminorik erabiliena dela (idatzizko mailari dagokionez). Horrek ez du

esan nahi, ordea, Euskal Herriko abesbatza guztiek *abesbatza* hitza sartu dutenik beren izenean, besteak beste askok oraingoz ez dutelako euskarazko izen *ofizialik* edo, daukatenen artean ere, euskara batukoak diren *korua*, *korala* edo *orfeoia* bezalako terminoak baita ere erabiltzen direlako. Edota, baita ere, oraingoz maila formalean bizirik daudelako sasoi bateko terminoak, *abeslari-bazkun* bezalakoak, gaur egun zaharkituzat jotzen ditugunak. Nola deitu, beraz, bere euskarazko izena maila guztietan (ahoz zein idatziz) arrunta bihurtzea oraingoz lortu ez duen *abesbatza*?

Laburbilduz, egile korporatiboen izena normalizatzea prozesu luzea izango da. Erregela honetan irizpide batzuk zehaztuko dira baina horrek ez ditu arazo guztiak konponduko.

2.2. ARGIBIDE OROKORRAK

Arau hau ondo ulertzeko, lehenengo eta behin beharrezkoa da kontzeptua zehaztea. Horrela, nazioarteko katalogazio-erregerei jarraiki, euskaraz bi motako egileak bereiztuko ditugu: **banako egileak** eta **egile korporatiboak**. Lehenek ez dute aparteko azalpenen beharrik; bigarrenei buruz esan dezagun honako hau ulertzen dugula:

Egile korporatiboa: Edozein idazlanen erredakzio edo argitalpenaren erantzukizuna duen pertsona juridikoa. Hainbat motatakoa izan daiteke, besteak beste erakundea, elkartea, korporazioa, organizazioa, elkargoa, gobernuia, eliza, erlijio-erakundea, alderdia, enpresa, bazkuna, taldea, biltzarra, batzordea, eta abar (15).

2.3. ERREGELA OROKORRA

Hau da erregela orokorra, lau zatitan banatua:

1. Euskal Herriko eta nazioarteko egile korporatiboen sarrera nagusia euskaraz egingo da gaur egungo euskaldun ikasien artean ezaguna eta erabilia den neurrian, berorren ofizialtasunari erreparatu gabe. Gaine-

---

(15) **Corporate body:** An organization or group of persons that is identified by a particular name and that acts, or may act, as an entity. Typical examples of corporate bodies are associations, institutions, business firms, nonprofit enterprises, governments, government agencies, religious bodies, local churches, and conferences. (AACR2r).

Entidad: Persona jurídica responsable de la redacción o publicación de una obra. (*Reglas de catalogación*, 1995).

Collectivité: Toute organisation ou groupe de personnes ou d'organisations identifié par un nom particulier, y compris les groupes ou manifestations temporaires ayant un nom. (NF Z 44-060) [Frantziako katalogazio erregelak]

tiko egile korporatiboen sarrera nagusia bakoitzari dagokion hizkuntzan egingo da, horretarako munduko biblioteka nagusien katalogoak kontsultatuko direlarik.

2. Izen geografikoak eta parentesi artean ematen diren azalpen guztiak euskaraz emango dira, egile korporatiboaren izena edonolako izanik ere.
3. Euskaltzaindia da sarrera nagusiaren euskarazko forma zuzena zehazteko aintzat hartuko den autoritate gorena. Euskaltzaindiak erabakirik hartu ez duen kasuetan, Azkue Biblioteka batzordeak aukera guztiak aztertu eta behin-behineko forma bat erabakiko du, beharrezkoa izanez gero Onomastika batzordearen irizpena eskatuz.
4. Erregelari ondoko ataletan egiten diren zehaztapenak gehituko zaizkio.

2.4. EUSKAL HERRIKO EGILE KORPORATIBOAK

Euskal Herriko egile korporatiboak hiru taldetan banatuko ditugu:

1. Herri aginteak, hots, lurralde jakin bateko erakunde legegile, betearazle eta judizialak, administrazioaren maila guztietan: auzoa, udala, eskualdea, herrialdea, departamentua, erregioa edota autonomia erkidegoa.
2. Eliza Katolikoarekin lotutakoak, hots, mota guztietako erakunde, ordena erlijioso, organizazio, elkarte edo talde, eta baita beraien egoitza izan ohi den mota guztietako eliza, santutegi, monasterio, ermita eta abar.
3. Gainetiko guztiak. Jakina denez, horien guztien sarrera nagusia egile korporatiboaren izena bera da.

Lehenengo eta bigarren multzoko egile korporatiboen izena beti euskarazkoa izango da. Bigarren sarrerak egingo dira gainetiko forma guztiekin: gaztelaniazkoa, frantsesezkoa, ingelesezkoa, euskarazko aldakiak, eta argigarrira litzatekeen beste edozein.

Hirugarren multzoko egile korporatiboen izena euskaraz izango da iturri nagusian euskarazko forma bat dagoen kasu guztietan. Orobat, euskarazko izena jarriko da erreferentziazko iturrietan agertzen den neurrian, hots, gaur egungo euskaldun ikasientzat arrunta eta erabilia den neurrian. Baina egile korporatibo horrek ez badu euskarazko izenik, edota gaur egungo euskaldun ikasien artean erdarazko izen baten bitartez ezagutzen bada, ez da euskarazko izenik asmatuko.

2.5. EUSKAL HERRITIK KANPOKO EGILE KORPORATIBOAK

Euskal Herritik kanpoko egile korporatiboen izenak arrunki erdaraz emango dira, salbu eta ondoko kasuetan:

1. Herri aginteen kasuan, egile korporatiboa estatuburua bada.
2. Nazioarteko erakundeen izenak.
3. Nazio mailatik gorako eliza eta korporazio erlijiosoen izenak.
4. Antzinako zenbait erakunderen izenak: framazonak, Maltako zaldunak, etab...

Azken lau multzo horietan guztietan sarrera nagusia euskaraz jarriko da eta, horretarako, Azkue Biblioteka batzordeak aukera guztiak aztertu ondoren euskarazko izen bat zehaztuko du. Kontuan izanik mota horretako erakundeen artean egon daitezkeen kasu berezi ugariak, salbuespenak egiteko aukera ez da guztiz debekatzen, beti ere gaur egungo euskaldun ikasien erabilerari jarraiki eta nazioarteko katalogazio-erregelen testuinguruan.

Kasu guztietan egile korporatiboen izena zehazteko munduko biblioteka nagusien katalogoak eta autoritate datu baseak kontsultatuko dira.

2.6. ZENBAIT ADIBIDE

Egile korporatiboen artean kasuistika zabala dago. Hori dela eta, zenbait multzo aipatuko dira, horietan hainbat irtenbide proposatuz. Kasu batzuetan aski garbi dago erabakia; beste batzuetan, ez horrenbeste. Beraz, aipatzen diren adibideak goiko irizpideen osagarri eta erakusgarri dira, baina ez dute gaia agortzen.

Halaber, kontuan har bedi orain dela gutxira arte euskarazko izenik izan ez duten Euskal Herriko korporazio asko poliki-poliki ari direla euskarazko izena bereganatzen eta euskaldunen artean ezagutarazten, hots, normalizatzen. Beraz, hainbat kasutan orain ematen diren soluzioak agian euskararen normalizazio-prozesuaren ondorioz aldatu behar izango dira gerora.

2.6.1. Elkarteak

Rosa Sensateko irakasle taldea

Arturo Campion Kultur Elkarteak

Bizkaiko Emakumeen Asanblada

X: Asamblea de Mujeres de Vizcaya

Asociación Alavesa de Miniaturas y Maquetas

Euskal Artisten Elkartea

X: Asociación de Artistas Vascos

Asociación Española de Lingüística Aplicada

2.6.2. Udalak

Abadiño. Udala

X: Abadiano. Ayuntamiento.

Errenteria. Udala

X: Orereta. Udala

X: Rentería. Ayuntamiento

Iruñea. Udala

X: Iruña. Udala

X: Pamplona. Ayuntamiento

Baiona. Udala

X: Bayonne. Mairie

X: Bayona. Ayuntamiento

Madril (Hiriburua). Ayuntamiento

Bartzelona (Hiriburua). Ajuntament

X: Barcelona. Ayuntamiento

2.6.3. Gobernuak

Andaluzia. Consejería de Cultura

Aragoi. Departamento de Cultura y Educación

Katalunia. Departament de la Presidència

Argentina. Ministerio de Obras Públicas

Andorra. Consell General

Estatu Batuak. War Department

2.6.4. Akademiak**Euskaltzaindia**

- X: Real Academia de la Lengua Vasca
- X: Académie de la Langue Basque

Real Academia Galega**Real Academia Española****Euskal Gastronomi Akademia**

- X: Academia Vasca de Gastronomía

Academia de la Llingua Asturiana**Real Academia de Medicina del Distrito de Bilbao****Academia de las Lenguas Mayas de Guatemala****Académie Française****Ceskoslovenska Akademie ved (Praga)**

- X: Czechoslovak Academy of Sciences
- X: Académie Tchecoslovaque des Sciences
- X: Academia Scientiarum Bohemoslovaca

Academy of American Franciscan History**2.6.5. Alderdi politikoak, sindikatuak, etab.****Euzko Alderdi Jeltzalea**

- X: Euzko Alderdi Jeltzalea
- X: Euzko Alderdi Jeltzalia
- X: Partido Nacionalista Vasco
- X: EAJ
- X: PNV

Partido Socialista Obrero Español

- X: PSOE

Partido Republicano Autónomo de Navarra**Euskadiko Partidu Komunista**

- X: Euskadiko Komunista Alderdia
- X: Euskadiko Partido Komunista
- X: Partido Comunista de Euskadi

X: PCE

X: EPK

**Parti Communiste Français. Federation des Pyrenées Atlantiques
(Baiona)**

Eusko Abertzale Ekintza

X: Euzko Abertzale Ekintza

X: Acción Nacionalista Vasca

X: EAE

X: ANV

Ajuria Eneko Ituna (1988)

X: Pacto de Ajuria Enea (1988)

Amnesty International (Espainia)

X: Amnistía Internacional (Espainia)

2.6.6. Elizak, erlijio-korporazioak, etab.

Espainiako Gau Gurkintza

X: Adoración Nocturna Española

Agrupación Sacerdotal Catequística de Estudio y Acción

Agustindarrak

X: Agustinos

X: Agustinas

X: Canónigos Regulares

2.6.7. Unibertsitateak

Adelphi University

Euskal Herriko Unibertsitatea

X: Universidad del País Vasco

X: EHU

X: UPV

Deustuko Unibertsitatea

X: Universidad de Deusto

Nafarroako Unibertsitatea

X: Universidad de Navarra

Nafarroako Unibertsitate Publikoa

X: Universidad Pública de Navarra

X: UPNA

X: NUP

2.6.8. Kultur elkarteak**AEK**

X: Alfabetatze ta Euskalduntze Koordinakundea

X: Coordinadora de Alfabetización y Euskaldunización de Adultos

Andra Mari Abesbatza (Erreneria)

X: Coral Andra Mari (Erreneria)

X: Andra Mari Korala (Erreneria)

Andra Mari Korala (Gernika-Lumo)

X: Coral Andra Mari (Gernika-Lumo)

X: Andra Mari Abesbatza (Gernika-Lumo)

Algortako Bertsolari Eskola**Altafaylla Kultur Taldea****Amigos de la Historia Najerillense****Amigos de Maeztu (Madril)****Bizkaiko Santiago Bideen Lagunak****Amics Gascons et Bearnais de Bayonne, Anglet, Biarritz et du Bas-Adour****Elhuyar Kultur Elkartea****2.6.9. Eskolak****Aitor Ikastola****San Inazio Ikastetxea**

2.6.10. Artxiboak

Archivo General de Indias

Nafarroako Artxibo Nagusia

- X: Nafarroako Artxibo Orokorra
- X: Nafarroako Agiritegi Nagusia
- X: Archivo General de Navarra

Archivo Vaticano

Udal Artxiboa (Baiona)

- X: Archives Communales (Baiona)

2.6.11. Museoak

Arma Museoa (Eibar)

- X: Museo de Armas (Eibar)

Arma Museoa (Gasteiz)

- X: Museo de Armería (Gasteiz)

Arrantzaleen Museoa (Bermeo)

- X: Museo del Pescador (Bermeo)

2.6.12. Komunikabideak

EITB

- X: Euskal Irrati Telebista
- X: Euskal Telebista
- X: ETB

Euskalerria Irratia

- X: Euskal Herria Irratia

Arrate Irratia

Gasteiz Irratia

- X: Radio Vitoria

Onda Cero Radio

2.6.13. Banketxeak**Banco Bilbao Vizcaya**

X: BBV

Banco de España**Bankoa****Gipuzkoako Aurrezki Kutxa Probintziala**

X: Caja de Ahorros Provincial de Guipúzcoa

X: CAP

X: Gipuzkoako Kutxa

X: GK

X: Caja de Guipúzcoa

Bizkaiko Aurrezki Kutxa

X: Caja de Ahorros Vizcaína (Bilbo)

Caja de Ahorros de La Rioja**2.6.14. Kofradiak****Santa Klara Kofradia (Ondarroa)****2.6.15. Lanbide elkargoak****Colegio de Ingenieros de Caminos, Canales y Puertos (Madril)****Euskadiko Portu, Ubide eta Bideetako Ingenarien Kolegioa (Bilbo)**

X: Colegio de Ingenieros de Caminos, Canales y Puertos del País Vasco (Bilbo)

Bizkaiko Industri Ingeniarien Elkargo eta Elkarte (Bilbo)

X: Colegio y Asociación de Ingenieros Industriales de Bizkaia (Bilbo)

Euskal Herriko Arkitektoen Elkargo Ofiziala (Bilbo)

X: Colegio Oficial de Arquitectos Vasco-Navarro (Bilbo)

X: EHAE (Bilbo)

X: COAVN (Bilbo)

Gipuzkoako Abokatuen Kolegioa

X: Colegio de Abogados de Gipuzkoa

3. EUSKAL HERRIA ETA EUSKADI TERMINOEN ERABILERARI BURUZ

3.1. ERREGELA HONEN ZERGATIEZ

Bi termino hauen erabilerak nahasketarako bide ugari ekar ditzake. Alde batetik *Euskal Herria* hitz zaharrena eta jatorrena da eta, gainera, egungo euskara bizian ahoz zein idatziz gehien erabiltzen dena. Aitzitik, *Euskadi* hitza nahiko berria da (ehun bat urte baino ez du), eta batzuk Euskal Herri osoa izendatzeko erabiltzen badute ere, beste batzuk Euskal Autonomia Erkidegoa izendatzeko soilik. Horrez gain, oso kontuan hartzekoa da lege ezin dela erabili Nafarroako edo Ipar Euskal Herriko erakundeen dokumentu administrati- boak katalogatzeko. Alegia, *Euskadi* termino nahasgarria da, eta lege aldetik arazoak sortzen dituena, baina ezinezkoa da kasu guztietan *Euskal Herria* ter- minoaz ordezkatzea, besteak beste termino horrek ez duelako esanahi admi- nistratiborik. Alegia, ez dago *Euskal Herria* izeneko esparru administratiborik.

Erregela honen helburua termino bakoitzari erabilera zehatza esleitzea da.

3.2. ARGIBIDE OROKORRAK

Orain arte Euskaltzaindiak hiru aldiz adierazi du bere iritzia bi termino hauetakoren bati buruz:

- a) «Euskal-Herri hitza ez baztertzeaz», Euskaltzaindiaren erabakia, Bai- nan 1979ko Urtarrilaren 26an hartua, Eusko Kontseiluak eginiko gal- dera bati erantzunez (ikus *Euskera* agerkaria, XXIV (2. aldia), 1979-1, 115-117, eta *Bergarako Biltzar ondoko erabakiak*, *Euskera* agerkaria- ren gehigarria, 1979, 115-117). Honela dio, hitzez-hitz:

Aspaldikoa den *Euskal Herria* izena, ezin dela inola ere baztertu erderazko País Vasco delakoaren ordain bezala, nahiz Euskadi hitza ere erabili.

- b) «1993ko irailaren 30eko erabakia, Espainiako Gobernuaren Ordezka- ritzako idazkariaren eskeari erantzunez, erakunde honen euskarazko izen zuzenari buruz» (ikus *Euskera* agerkaria, XXXVIII (2. aldia), 1993-3, 446. Honela dio, hitzez-hitz:

Onomastika batzordeak prestaturiko erantzun zirriborra irakurri du E. Knö- rrek: 1) Euskaltzaindiaren 1979ko erabakia oroitarazten da [...] 2) *Gobernuaren Ordezkaritza Euskal Herria* proposatuz; eta 3) *Euskal Herriko* baino hobeki le- gokeela *Euskal Herriko Autonomi Elkarteko* izena, erakunde horrek ez baitu eus- kal eremu osoa hartzen. B. Oyharçabalen zuzenketa jasoaz, **Gobernuaren Eus- kal Herriko Ordezkaritza** onartu da.

- c) Euskaltzaindiaren 139 araua: «*Euskal Herria* izena» (Euskaltzaindiak 2004ko uztailearen 23an onartutakoa). Honela dio:

Gorago adieraziriko guztiaren argitan, Euskaltzaindiak, zazpi probintzia edo herrialdeen osotasuna adierazteko, *Euskal Herria* izenaren egokitasuna, zuzentasuna eta zehaztasuna berresten du, eta izen hori ez dela errealitate politiko administratibo konkretu baten baliokide ez asimilagarri. Aldi berean, gogorazi nahi du mendez mendeko tradizio luzea errespetatu beharra, eta inork eta ezerk ez du hori hausteko, eteteko edo aldatzeko eskubiderik.

Hiru adierazpen horietatik azkena da osoena eta esplizituena, nahiz eta aurreko bietan esaten dena berretsi eta garatu baino ez duen egiten. Hortik hiru printzipio hauek ondorioztatzen dira:

- a) Lehenik eta behin *Euskal Herria* dela zazpi lurraldeen osotasuna adierazteko hobetsi behar den terminoa.
- b) *Euskal Herria* ez dela errealitate administratibo bat.
- c) *Euskadi* terminoa ez da gaitzesten nahiz eta zazpi probintzien osotasuna adierazteko argi eta garbi *Euskal Herria* hobesten den.

Bestalde, gogoratu beharra dago *Euskadi* izeneko esparru administratiboa autonomia erkidego bat dela eta 1936an sortzen dela, lehen Autonomia Estatutua ofizialki onartu zenean, eta 1979tik aurrera berriz esparru berbera berresten dela, bigarren Autonomia Estatutua onartzean.

3.3. ERREGELA OROKORRA

Azalpen horietan oinarrituta, hau da erregela orokorra, lau zatitan azaldua:

1. *Euskadi* terminoa soilik *Euskal Autonomia Erkidego*-aren sinonimo gisa erabiliko da. Beraz, *Euskal Autonomia Erkidegoa* ezin da ABKn erabili, horren ordez beti **Euskadi (Autonomia Erkidegoa)** jarriko delarik.
2. Gaietiko kasu guztietan **Euskal Herria** erabiliko da. Era berean, *Euskal Herria* terminoa ezin da ABKn erabili.
3. Zalantzaren bat egotekotan, honako hau kontuan hartuko da: *Euskal Autonomia Erkidegoa* autonomia estatuturen bat onartzen den unetik sortzen dela, ez lehenago, eta delako estatutua indarrean dagoen bitartean eta neurrian baino ez. Aipatu den bezala, hori bi aldiz gertatu dela gure herriaren historian: 1936an eta 1979an.
4. Euskal Autonomia Erkidegoko erakundeei dagokienetan (Jaurlaritza, Legebiltzarra, Lehendakaritza, etab...), **Euskadi (Autonomia Erkidegoa)** erabiliko da salbuespenik gabe. Arau honek berdin balio du

1936an eratzten diren erakundeentzat, erbestean badaude ere, zein 1979tik aurrera eratzten direnentzat.

3.4. ZENBAIT ZEHAZTAPEN

Aurreko erregela orokorrari ondoko zehaztapenak gehituko zaizkio:

1. Historiako liburuetan ezin da *Euskadi (Autonomia Erkidegoa)* terminoa erabili, Euskal Autonomia Erkidegoaren azken hogeituroko historiari buruz dihardutenean ere, horren ordez **Euskal Herria** erabiliko baita. (Ikus 7. katalogazio erregela).
2. Orobat Filosofia, Antropologia, Erljio, Linguistika, Literatura, Arte, Geografia eta antzekoei dagozkienetan kasu guztietan, **Euskal Herria** erabiliko da, 7. katalogazio erregelan zehaztutakoaren ildotik. (Ikus gainera 8, 9, 10, 11, 12, 13 eta 14. erregelak).
3. Estatistika, Soziologia, Politika, Ekonomia, Zuzenbide eta antzekoei dagokienez, berriz, egoera ez da hain garbia. **Euskadi (Autonomia Erkidegoa)** erabiliko da liburua soilik Euskal Autonomia Erkidegoari buruzkoa denean eta autonomia estatuturen bat indarrean egon den garai batean (alegia, ia kasu guztietan 1979tik aurrera). Bestelakoetan, **Euskal Herria** erabiliko da.

3.5. EUSKADIKO ERAKUNDEEN SARRERAK

Hauek dira zenbait adibide:

a) Lehendakaria:

Euskadi (Autonomia Erkidegoa). Lehendakaria (1936-1960: Jose Antonio Agirre)

Euskadi (Autonomia Erkidegoa). Lehendakaria (1960-1979: Jesus Maria Leizaola)

Euskadi (Autonomia Erkidegoa). Lehendakaria (1980-1984: Carlos Garaikoetxea)

Euskadi (Autonomia Erkidegoa). Lehendakaria (1984-1999: Jose Antonio Ardantza)

Euskadi (Autonomia Erkidegoa). Lehendakaria (1999- : Juan Jose Ibarretxe)

b) 1936-79 bitarteko Eusko Jaurlaritzak:

Euskadi (Autonomia Erkidegoa). Jaurlaritzak
Euskadi (Autonomia Erkidegoa). Lehendakaritzak
Euskadi (Autonomia Erkidegoa). Nekazaritzak Zaingoa
Euskadi (Autonomia Erkidegoa). Ogasun Zaingoa
Euskadi (Autonomia Erkidegoa). Zabalkunde Zaingoa
Euskadi (Autonomia Erkidegoa). Ordezkaritzak (Paris)
Euskadi (Autonomia Erkidegoa). Ordezkaritzak (Habana)
Euskadi (Autonomia Erkidegoa). Ordezkaritzak (Santiago, Txile)
Euskadi (Autonomia Erkidegoa). Ordezkaritzak (New York)
Euskadi (Autonomia Erkidegoa). Ordezkaritzak (Katalunia)

c) 1979 ondoko Eusko Jaurlaritzak:

Euskadi (Autonomia Erkidegoa). Jaurlaritzak
Euskadi (Autonomia Erkidegoa). Kultura Sailak
Euskadi (Autonomia Erkidegoa). Kultura eta Turismo Sailak
Euskadi (Autonomia Erkidegoa). Nekazaritzak eta Arrantza Sailak
Euskadi (Autonomia Erkidegoa). Herrizaingo Sailak
Euskadi (Autonomia Erkidegoa). Unibertsitate eta Ikerketa Sailak
Euskadi (Autonomia Erkidegoa). Hezikuntza, Unibertsitate eta
Ikerketa Sailak. Euskara Zerbitzuak
Euskadi (Autonomia Erkidegoa). Hizkuntza Politikarako Idazkaritzak
Nagusia
Euskadi (Autonomia Erkidegoa). Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza
Euskadi (Autonomia Erkidegoa). Gazteria eta Gizarte Ekintzarako
Zuzendaritzak
Euskadi (Autonomia Erkidegoa). Lehendakaritzaren Idazkaritzak
Euskadi (Autonomia Erkidegoa). Lehendakaritzak. Gizarte Azterketarako
Lantaldeak
Euskadi (Autonomia Erkidegoa). Kultura Ondarearen Zuzendaritzak
Euskadi (Autonomia Erkidegoa). Antzerti Zerbitzuak
Euskadi (Autonomia Erkidegoa). Argitalpen Zerbitzu Nagusia
Euskadi (Autonomia Erkidegoa). Publizitate Zerbitzuak

d) Beste zenbait erakundeak:

Euskadi (Autonomia Erkidegoa). Kontseilu Nagusia
Euskadi (Autonomia Erkidegoa). Arartekoa
Euskadi (Autonomia Erkidegoa). Legebiltzarra
Euskadi (Autonomia Erkidegoa). Legebiltzarra. Presidentea

e) Zenbait lege:

Euskadi (Autonomia Erkidegoa). Autonomia Estatutua, 1936

Euskadi (Autonomia Erkidegoa). Autonomia Estatutua, 1979

Euskadi (Autonomia Erkidegoa). Ekonomia Ituna, 1981

**Euskadi (Autonomia Erkidegoa). Euskararen erabilpena arauz-
katzeko oinarritzko legea, 1982**

**Euskadi (Autonomia Erkidegoa). Euskal eskola publikoaren le-
gea, 1993**

**Euskadi (Autonomia Erkidegoa). Arrantzaleen kofradiei buruzko
legea, 1998**

f) Eusko Jaurlaritzaren ordezkariak (1979 ondotik):

Euskadi (Autonomia Erkidegoa). Ordezkaritza (Brusela)

4. DIPUTAZIO ETA BATZAR NAGUSIEN SARRERA NAGUSIAK

4.1. ERREGELA HONEN ZERGATIEZ

Diputazio eta Batzar Nagusien sarrera nagusia egitea korapilatsua suertatzen da. Izan ere, bi motako arazoak ditugu: erakunde horiek historiaren ondorioz izan dituzten izen (eta neurri batean, izaera) desberdintasunek sortutakoak, eta euskararen normalizazio berantiarrak eragindako arazo terminologikoak. Erregela honetan arazo horientzat guztientzat irtenbide orokor bat proposatuko bada ere, kontuan har bedi kasu oso berezietan salbuespenak egiteko atea zabalik utzi behar dela, erakunde bakoitzaren historia berezia dela-eta ezinezkoa baita aukera guztiak aurreikustea. Adibidez, Diputazioen Foru /Probintzia izena eta izaera oso zalantzarria da une askotan, eta hemen proposatzen den irtenbideak ez ditu, ziur aski, kasu guztiak asetuko.

4.2. ARGIBIDE OROKORRAK

I

Historiari dagokionez, esan behar dugu Foruen Aroan Diputazioek *Foru Diputazio* izenari eutsi diotela, baina foruen deuseztapenaren ondorioz (1841, 1876) izen (eta neurri batean, izaera) aldaketa nozitu zutela, *Probintzia Diputazio* bihurtuz. Baina aldaketa hori ez zen berdina izan lau Diputazioetan: Nafarroan lehenago gertatu zen (1841), baina leunagoa izan zen, neurri handi batean de facto *Foru Diputazio* izenari eutsi baitzion 1982ra arte, data horretatik aurrera *Gobernu* bihurtuz. Bizkaiak eta, Gipuzkoak, berriz 1877-1979 bitartean *Probintzia* izena izan zuten, data horretatik aurrera berriz ere *Foru* izaera berreskuratuz. Araba bien bitartean gelditu zen, 1936tik aurrera *Foru* izena berreskuratu baitzuen, bere izaera asko aldatu ez bazen ere.

Era berean, Araban hain garrantzitsua zen *Diputatu Nagusi* kargua ez zen oso berandu arte zabaldu gainera, Bizkaian eta Gipuzkoan erabilera murrizta eta berankorra izan zuelarik, inoiz erabili bada bederen. XIX. mendean (1841, 1876) legeria berriaren eraginez kargu hori *Diputazioko Presidente* bihurtzen da, eta horrela erabiltzen da lau erakundeetan beste lege-aldaketa handi bat gertatu arte (1979, 1982), zeinaren ondorioz Araba, Bizkaia eta Gipuzkoan *Diputatu Nagusi* kargua berrezartzen den, Nafarroan *Gobernuko Presidente* bihurtzen delarik.

II

Euskararen normalizazio berantiarrak beste bereizketa bat dakarrela dirudi. Jakina denez, euskara ez da ofiziala izan berriki arte; hori dela-eta, diputazioen izen ofiziala gaztelaniazkoa izan da, baina horrek ez du esan nahi euskaldunek euskarazko izenik erabili ez dutenik. Ofizialtasuna, beraz, ez da modu absolutuan aintzat hartzeko irizpidea, euskarazko katalogo bat egin nahi denean, bederen.

Kontua da euskara ofiziala bihurtu ondoren (1978), Araba, Bizkaia eta Gipuzkoan *Diputazio* termino tradizionalaren ordez *Aldundi* neologismoa aukeratzeko delatzen (Nafarroan, gorago esan dugunez, *Diputazioa Gobernu* bihurtu zen, baina aldaketa horrek ez du hizkuntzarekin zerikusirik). Horrek bi arazo sortzen ditu: lehenik, anakronikotzat jo daiteke Euskal Herriko erakunde zaharrenak neologismo baten bidez izendatzea; bigarrenik, Euskaltzaindiak *aldundi* hitza onartu badu ere (ikus *Hiztegi Batua*), ez du *aldun ontzat ematen, *ahaldun* baizik.

Lehenengo arazoari dagokionez, esan behar da XX. mendea baino lehenagoko erakundeentzat *Aldundi* hitza anakronikotzat jo badaiteke ere (XIX. mendeko *ikastolak* aipatzea bezala), 1979az geroko erakundeentzat egokiena dirudiela: ofiziala izateaz gain, guztiz zabaldu da euskaldun ikasien artean eta, idatziz bederen, *Diputazio* baino askoz ere gehiago erabiltzen da mota guztietako euskal testuetan. Hortaz gain, ez dirudi oso zentzuzkoa hain erabilera zabaldu eta koherentea duen terminoa beste batekin ordezkatzeko, bigarren hori historikoki egokiagoa bada ere.

Bigarren arazoari dagokionez, esan beharra dago gaur egungo euskaldun ikasien artean Diputazioko kideen kargua adierazteko *diputatu* hitza erabiltzen dela gehienik, *ahaldun* ikusi edota entzutea arraroa ez bada ere. Orobat, horixe da erakunde horien paper ofizialetan agertu ohi dena, salbuespen bakar batekin: *Bizkaiko Aldun / Ahaldun Nagusia* (baina Bizkaiko Aldundian ere, gaitetiko kideak *diputatuak* dira).

III

Batzar Nagusiei dagokienez, badirudi egoera askoz ere errezagoa dela: erakunde horiek izan diren neurrian ez dute ez izen ez izaera aldaketa handirik nozitu. Euskaltzaindiaren gomendioz (*Euskera*, 1995-1, 40, 353) *Batzar Nagusiak* da dagokien izenik egokiena, hori delarik euskaldun ikasien artean ere guztiz zabaldua dagoena. Orobat, hori da haien izen ofiziala, salbuespena *Arabako Biltzar Nagusiak* direlarik, baina izen horrek oso erabilera urria du, erakundearen beraren paper ofizialetatik at.

Halaber, kontuan hartzekoa da Nafarroan ez dela inoiz Batzar Nagusirik izan, *Gorteak* baizik (1841 arte), eta 1982tik aurrera *Parlamentua*.

4.3. ERREGELA

Hori guztia kontuan izanik, ondoren zerrendatzen dira erabiliko diren sarrera nagusiak. Dena den, kontuan hartzekoa da bereziki XIX. mendean erakunde horietan egoera bereziak sortzea eta, ondorioz, bestelako sarreraren bat erabili behar izatea. Kasu horiek salbuespen gisa tratatuko dira.

4.3.1. Araba

Araba. Foru Diputazioa *[1878ra arte eta 1939-1979 bitartean]*

X: Araba. Foru Aldundia

Araba. Probintzia Diputazioa *[1878-1939 bitartean]*

X: Araba. Probintzia Aldundia

Araba. Foru Aldundia *[1979tik aurrera]*

X: Araba. Foru Diputazioa

Araba. Foru Diputazioa. Diputatu Nagusia *[1878ra arte]*

X: Araba. Ahdun Nagusia

X: Araba. Aldun Nagusia

Araba. Probintzia Diputazioa. Presidentea *[1878-1939 bitartean]*

X: Araba. Probintzia Diputazioa. Lehendakaria

Araba. Foru Diputazioa. Presidentea *[1939-1979 bitartean]*

X: Araba. Foru Diputazioa. Lehendakaria

Araba. Foru Aldundia. Diputatu Nagusia *[1979tik aurrera]*

X: Araba. Ahdun Nagusia

X: Araba. Aldun Nagusia

Araba. Batzar Nagusiak

X: Araba. Biltzar Nagusiak

4.3.2. Bizkaia

Bizkaia. Foru Diputazioa [1878ra arte]

XX: Bizkaia. Foru Aldundia

Bizkaia. Probintzia Diputazioa [1878-1979 bitartean]

X: Bizkaia. Probintzia Aldundia

Bizkaia. Foru Aldundia [1979tik aurrera]

XX: Bizkaia. Foru Diputazioa

Bizkaia. Probintzia Diputazioa. Presidentea [1878-1979 bitartean]

X: Bizkaia. Diputatu Nagusia

Bizkaia. Foru Aldundia. Diputatu Nagusia [1979tik aurrera]

X: Bizkaia. Aldun Nagusia

X: Bizkaia. Ahaldun Nagusia

Bizkaia. Batzar Nagusiak

X: Bizkaia. Biltzar Nagusiak

4.3.3. Gipuzkoa

Gipuzkoa. Foru Diputazioa [1878ra arte]

XX: Gipuzkoa. Foru Aldundia

Gipuzkoa. Probintzia Diputazioa [1878-1979 bitartean]

X: Gipuzkoa. Probintzia Aldundia

Gipuzkoa. Foru Aldundia [1979tik aurrera]

XX: Gipuzkoa. Foru Diputazioa

Gipuzkoa. Probintzia Diputazioa. Presidentea [1878-1979 bitartean]

X: Gipuzkoa. Diputatu Nagusia

Gipuzkoa. Foru Aldundia. Diputatu Nagusia [1979tik aurrera]

X: Gipuzkoa. Aldun Nagusia

X: Gipuzkoa. Ahaldun Nagusia

Gipuzkoa. Batzar Nagusiak

X: Gipuzkoa. Batzarre Nagusiak

4.3.4. Nafarroa

Nafarroa. Foru Diputazioa [1982ra arte]

X: Nafarroa. Foru Aldundia

Nafarroa (Foru Erkidegoa). Gobernua [1982tik aurrera]

Nafarroa. Foru Diputazioa. Presidentea [1841-1982 bitartean]

X: Nafarroa. Foru Diputazioa. Lehendakaria

Nafarroa (Foru Erkidegoa). Presidentea [1982tik aurrera]

X: Nafarroa (Foru Erkidegoa). Gobernua. Lehendakaria

Nafarroa (Erresuma). Gorteak [1841era arte]

X: Nafarroa (Erresuma). Batzar Nagusiak

X: Nafarroa (Erresuma). Biltzar Nagusiak

Nafarroa (Foru Erkidegoa). Parlamentua [1982tik aurrera]

X: Nafarroa (Foru Erkidegoa). Legebiltzarra

4.4. LABURPENA

Orohar, esan daiteke *Diputazio* zentzu historikoan erabiliko dela, eta *Aldundi* gaurrengungo erakundeak izendatzeko. Era berean, 1878-1979 bitarteko erakundeek *Presidente*a izan dute, nahiz *Foru* (Nafarroa, Araba hamarkada batzuetan) nahiz *Probintzia* (Bizkaia, Gipuzkoa eta Araba hamarkada batzuetan) izena erabili. Halaber, data horiek baino lehenago *Diputatu Nagusia* Araban baino ez dago, baina erakunde hori 1979tik aurrera Bizkaira eta Gipuzkoara ere zabaltzen da, izen berberarekin. Azkenik, Nafarroan, *Diputazioa* *Gobernu* bihurtu arren, buruak *Presidente* izenari eusten dio.

5. PRINTZE SUBIRANOEN ETA ANTZEKOEN SARRERA NAGUSIAK

5.1. ERREGELA HONEN ZERGATIEZ

Ez da erraza printze subirano eta antzekoen sarrera nagusia zehaztea euskal katalogo batean. Izan ere, batetik nazioarteko erregeletan konponbide desberdinak arautzen dira eta, bestetik, katalogoetan kontsultatuz gero salbuespenak eta kasu bereziak ugariak izaten dira. Horrela, herrialde batzuetako arauak katalogoaren hizkuntzan ongi erroturiko formak erabiltzea gomendatzen dute, baina beste batzuk, aldiz, delako subiranoaren erresumaren hizkuntza. Adibidez:

1. Arau Angloamerikarretan (AACR2r):

«**22-3B. Names written in the roman alphabet and established in an English form.** Choose the English form of name for a person entered under given name, etc. (see 22.8) or for a Roman of classical times (see 22.9A) whose name has become well established in a English form in English-language reference sources.

...

Charles V

not Karl V

Carlos I

King Philip II

not Rey Felipe II

...»

2. Espainiako Kultura Ministerioaren Arauetan:

«**15.1. B f)** Variaciones lingüísticas

4. Se escogerá la forma española (1) para los santos, beatos, papas, emperadores, reyes, príncipes reinantes, así como en el caso de clásicos griegos y latinos.

...

Luis XV

y no

Louis XV

Guillermo II

y no

Wilhelm II

... [Oharra] (1) Las expresiones «en español» o «forma española» aplicadas a la lengua, se refieren a cualquiera de las lenguas oficiales habladas en España.»

3. Frantziako Arauetan (NF Z 44-061, Juin 1986):

«1.2.2.7. Souverains

On choisit se nom de régime dans la langue du territoire concerné. Cependant, la forme française peut être employée dans les catalogues où elle serait plus approprié. On fait un renvoi de la forme non retenue vers la forme vedette.

Exemples: Felipe 2

renvoi de: Philippe 2

Le cas des souverains ayant régné succesivement ou simultanément dans plusieurs pays peut donner lieu á plusieurs vedettes reliées par des renvois d'orientation.

Henri 3 (roi de France)

voir aussi: Henryk Walezy 1 (roi de Pologne)»

Arestian ikusi bezala, Espainiako errege Felipe II.aren izena bi modu guztiz kontrajarrietan arautzen da: katalogo anglofonoetan ingelesez (Philip II) eta katalogo frankofonoetan espainieraz (Felipe 2). Irizpidea, beraz, desberdina ezezik guztiz kontrakoa da araudi batean eta bestean. Zer egin euskarazko katalogoetan?

5.2. ERREGELA OROKORRA

Hauxe da erregela orokorra: munduan zehar gehien zabaldu den ohitura segituz, printze subiranoen sarrera nagusiak euskaraz idatziko dira, jatorrizko formak bigarren sarrera gisa paratuz. Kasu guztietan forma modernoak erabiliko dira, hots, gaur eguneko iturri historiografikoetan arrunki erabiltzen direnak, eta ez jatorrizko forma zaharkituak. Dena dela, kasu berezien ugartasuna kontuan izanik eta nazioarteko araudietan dagoen irizpide bikoiztasuna gogoan hartuz, Azkue Biblioteka batzordeak erabakiko ditu izenak, banan-banan, beharrezkoa izanez gero Onomastika batzordearen irizpena eskatuz.

Irizpide orokor horren arrazoia hauxe da: lehenengo eta behin, Nafarroako hainbat errege-erreginen izenak euskarazko forman emateko ohitura zabalago gaur egungo euskal testu askotan; gainera, Nafarroako errege-erreginen izenak gaztelaniazko formatan eman ohi dira gaztelaniazko testuetan eta frantsesez frantsesezkoetan. Beraz, badirudi zentzuzkoa dela Nafarroakoenak bederen euskaraz ematea; adibidez, gaztelaniazko testuetan Sancho dena, eta frantsesezkoetan Sanche, euskarazkoetan Antso izaten da; arrazoi beragatik ba-

dirudi gaztelaniazko testuetan Blanca dena eta frantsesezkoetan Blanche euskarazkoetan Zuria (Erdi Aroan usu erabilitako izena) izan beharko lukeela, oraingoz euskal historiografian forma hori hedatu ez bada ere.

Nafarroako zenbait errege-erreginen izenez gain, euskal testuetan oraingo ez dugu aurkitzen subiranoen izena euskaraz idazteko ohitura sendorik, ez tradiziozko testuetan ezta gaur egunekoetan ere. Baina hori da, hain zuzen ere, onomastika alorreko izenekin euskal testuetan gertatu ohi dena orain dela gutxi arte, errege-erreginen kasuan arazo hau, agian, beste sail batzuetan baino larriagoa bada ere. Arazoak arazo, Euskaltzaindiaren joera izen horien euskal forma estandar bat arautzea izan da, eta horrela egin du santutegiko izen ohi-koekin (66. araua), latin eta greziar pertsona-izen klasikoekin (76. araua) eta Grezia eta Erromako pertsonaia mitologikoekin (82. araua); joera horren ondorioz badirudi zentzuzkoa dela errege-erreginentzat ere ildo beretik segitzea.

Joera orokor horretaz gain, kontuan hartzekoa da subiranoaren erresumaren araberrako forma bat hautatzeak bestelako arazo batzuk sortzen dituela. Adibidez, jakina da errege bat bera erresuma desberdinetako subirano izan ohi zela sarri, bereziki Erdi Aroan, baina Aro Berrian ere usu. Nafarroaren kasuan, adibidez, Erdi Aroari lotzen gatazkiolarik sasoi luze batez bertako erregea Aragoikoa ere bazen (XI. eta XII. mendeetan), eta Frantziakoa ere (XIII. eta XIV. mendeetan); zer esanik ez XVI. mendetik aurrera. Egoera hau ez zen inola ere salbuespenezkoa, Karlos V.a (1500-1558) kaiserraren adibide ezagunak adierazten digun bezala. Eta izenaren formarena arazo bakarra ez bada ere (erregeen hurrenkeran ere badu eraginik, esan nahi baita, Nafarroako Luis I.a Frantziako X.a da, adibidez), arazo erantsia da lehenago ere nahikoa korapilatsua zen hautuari. Bi sarrera nagusi guztiz desberdin onartu beharko ote lirateke, bakoitza erresuma bati egokitua (*Luis* I.a Nafarroakoa eta *Louis* X.a Frantziakoa, hurrenez hurren)? Irtenbide hori egokia izan daiteke munduko hainbat biblioteca handirentzat, baina ez dirudi oso zentzuzkoa Euskal Herri-rako.

Hortaz gain, badirudi ezinbestekoa dela orobat euskal forma batean ematea erromanikoa ez den alfabeto batean idazten diren subiranoen izenak; adibidez, Errusiako Tsarra Petri izango da, eta ez Pedro edo Pierre; ezta Pyotr edo Petr ere (alfabeto zirilikoaren transkribaketaren bi aukerak), euskaldunentzat guztiz arrotzak baitira forma hauek.

Dena dela, aipatzekoa da salbuespenak eta kasu bereziak kontuan hartuko direla; adibidez, Karlomagno. Berziki hizkuntza bakar batean idatzitako iturretan ere forma bat baino gehiago aurkitzen dugulako, ziur aski arrazoi historiko oso partikularrengatik. Hori dela eta forma historiko berezi bat hautatu da soil-soilik berarentzat, kontuan hartuz ez dela serie batean errepikatzen den izena (I.a, II.a., III.a., eta abar).

5.3. ERREGELA ZEHATZAK

Hauxek dira zenbait kasu zehatzetan erabili behar diren sarrerak:

5.3.1. Nafarroako Errege-Erreginak

Eneko Aritza, Iruñeko Erregea (h. 851)

- X: Eneko Aritza, Nafarroako Erregea (h. 851)
- X: Iñigo Arista, Iruñeko Erregea (h. 851)
- X: Enneco Aresta, Iruñeko Erregea (h. 851)

Gartzia Enekoitz, Iruñeko Erregea (h. 882)

- X: Gartzia Enekoitz, Nafarroako Erregea (h. 882)
- X: Gartzea Enekoitz, Iruñeko Erregea (h. 882)
- X: Gartzia Iñigez, Iruñeko Erregea (h. 882)
- X: García Iñíguez, Iruñeko Erregea (h. 882)

Orti Gartzeiz, Iruñeko Erregea (h. 905)

- X: Orti Gartzeiz, Nafarroako Erregea (h. 905)
- X: Fortun Gartzes
- X: Fortun Gartzeiz
- X: Fortún Garcés, el Monje
- X: Fortún Garcés, le Moine

Antso Gartzeiz I.a, Iruñeko Erregea (h. 925)

- X: Antso Gartzeiz I.a, Nafarroako Erregea (h. 925)
- X: Antso I.a Gartzes, Iruñeko Erregea (h. 925)
- X: Sancho Garcés I.a, Iruñeko Erregea (h. 925)
- X: Sanche Garcés I.a, Iruñeko Erregea (h. 925)

Ximeno Gartzeiz (h. 931)

[batzuen arabera erregea izan zen, baina arrunki ez da aipatzen]

- X: Ximeno Gartzeiz, Iruñeko Erregea (h. 931)
- X: Ximeno Gartzeiz, Nafarroako Erregea (h. 931)
- X: Ximeno Gartzez
- X: Jimeno Garcés

Gartzia Santxez I.a, Iruñeko Erregea (h. 970)

- X: Gartzia Santxez I.a, Nafarroako Erregea (h. 970)
- X: Gartzea Santxez I.a, Iruñeko Erregea (h. 970)
- X: García Sánchez I.a, Nafarroako Erregea (h. 970)

Andregoto, Gartzia Santxez I.a Iruñeko Erregearen Erregina Ezkontidea (h. ca. 972)

X: Andregoto Galíndez

Antso Abarka, Iruñeko Erregea (h. 994)

X: Antso Gartzreiz II.a, Abarka, Iruñeko Erregea (h. 994)

X: Antso Gartzreiz II.a, Nafarroako Erregea (h. 994)

X: Antso II.a Gartzreiz Abarka, Iruñeko Erregea (h. 994)

X: Sancho Garcés II Abarca

X: Sanche Garcés II Abarca

Gartzia Santxez, Dardartia, Iruñeko Erregea (h. 1004)

X: Gartzia Santxez II.a, Dardartia, Iruñeko Erregea (h. 1004)

X: Gartzia Santxez II.a, Dardartia, Nafarroako Erregea (h. 1004)

X: Gartzia Santxez II.a, Ikaratía

X: García Sánchez II el Temblón

X: García III el Tembloroso

X: Garcia Sanchez II le Trembleur

Antso Nagusia, Iruñeko Erregea (h. 1035)

X: Antso Gartzreiz III.a, Nagusia, Iruñeko Erregea (h. 1035)

X: Antso Gartzreiz III.a, Nagusia, Nafarroako Erregea (h. 1035)

X: Antso III. Gartzreiz Nagusia, Iruñeko Erregea (h. 1035)

X: Antso Handia

X: Sancho Garcés III el Mayor

X: Sanche Garcés III le Grand

Gartzia Santxez, Naiarakoa, Iruñeko Erregea (h. 1054)

X: Gartzia Santxez III.a, Naiarakoa, Iruñeko Erregea (h. 1054)

X: Gartzia Santxez III.a, Naiarakoa, Nafarroako Erregea (h. 1054)

X: Gartzia Santxez III.a, Naiarakoa, Iruñeko Erregea (h. 1054)

X: García de Nájera (h. 1054)

X: García IV Sánchez III (h. 1054)

Antso Peñalengoa, Iruñeko Erregea (h. 1076)

X: Antso Gartzreiz IV.a, Peñalengoa, Iruñeko Erregea (h. 1076)

X: Antso Gartzreiz IV.a, Peñalengoa, Nafarroako Erregea (h. 1076)

X: Antso IV.a Gartzreiz Peñalengoa, Iruñeko Erregea (h. 1076)

X: Antso Gartzreiz Peñalengoa

X: Sancho de Peñalén

X: Sancho IV Garcés

X: Sanche Garcés IV

Antso Ramirez, Iruñeko eta Aragoiko Erregea (1043-1094)

- X: Antso V.a Ramirez, Iruñeko eta Aragoiko Erregea (1043-1094)
- X: Antso Ramirez V.a, Nafarroako Erregea (1043-1094)
- X: Sancho V Ramirez (1043-1094)
- X: Sancho I, rey de Aragón (1043-1094)
- X: Sanche Ramirez V.a (1043-1094)

Petri Santxez, Iruñeko eta Aragoiko Erregea (h. 1104)

- X: Petri I.a, Iruñeko eta Aragoiko Erregea (h. 1104)
- X: Petri Santxez I.a, Nafarroako Erregea (h. 1104)
- X: Pedro I de Aragón y de Navarra
- X: Pedro Sanchez

Alfontso Borrokalaria, Iruñeko eta Aragoiko Erregea (1073-1134)

- X: Alfontso I.a, Borrokalaria, Iruñeko eta Aragoiko Erregea (1073-1134)
- X: Alfontso I.a, Borrokalaria, Nafarroako Erregea (1073-1134)
- X: Alfontso I.a, Gudularia
- X: Alfonso I el Batallador
- X: Alphonse le Batailleur

Gartzia Ramirez, Berrezarlea, Iruñeko Erregea (h. 1150)

- X: Gartzia IV.a Ramirez, Berrezarlea, Iruñeko Erregea (h. 1150)
- X: Gartzia IV. Ramirez, Berrezarlea, Nafarroako Erregea (h.1150)
- X: Gartzea Ramirez, Osatzailea (h. 1150)
- X: García Ramírez el Restaurador
- X: Garcia Ramirez le Restaurateur

Antso Jakintsua, Nafarroako Erregea (h. 1194)

- X: Antso VI.a, Jakituna, Nafarroako Erregea (h. 1194)
- X: Antso VI.a, Jakituna, Iruñeko Erregea (h. 1194)
- X: Antso Jakituna
- X: Antso Zuhurra
- X: Sancho el Sabio
- X: Sanche le Sage

Antso Azkarra, Nafarroako Erregea (h. 1234)

- X: Antso VI.a, Jakituna, Nafarroako Erregea (h. 1194)
- X: Antso Indartsua, Nafarroako Erregea (h. 1234)
- X: Sancho el Fuerte
- X: Sanche le Fort

Tibalt I.a, Nafarroako Erregea (1200-1253)

- X: Teobaldo I.a, Nafarroako Erregea (1200-1253)

- X: Thibault I.a, Nafarroako Erregea (1200-1253)
- X: Teobaldo Trobalaria
- X: Thibaut IV, Comte de Champagne
- X: Thibaut le Chansonier

Tibalt II.a, Nafarroako Erregea (1237-1270)

- X: Teobaldo II.a, Nafarroako Erregea (1237-1270)
- X: Thibault II.a, Nafarroako Erregea (1237-1270)
- X: Thibaut V, Comte de Champagne

Henrike I.a, Nafarroako Erregea (1238-1274)

- X: Enrike I.a, Potoloa, Nafarroako Erregea (1238-1274)
- X: Henri le Gros
- X: Enrique el Gordo
- X: Henri III, Comte de Champagne

Joana I.a, Nafarroako Erregina (1273-1305)

- X: Juana I.a, Nafarroako Erregina (1273-1305)
- X: Jeanne I.a, Nafarroako Erregina (1273-1305)
- X: Johana de Navarra (1273-1305)

Filipe IV.a, Ederra, Frantziako Erregea (1268-1314)

- X: Filipe IV.a, Ederra, Frantziako Erregea eta Joana I.a Nafarroako Erreginaren Errege Ezkontidea (1268-1314)
- X: Philippe IV.a, Ederra, Frantziako Erregea (1268-1314)
- X: Filipe I.a, Ederra, Joana I.a Nafarroako Erreginaren Errege Ezkontidea (1268-1314)
- X: Felipe I.a, Ederra, Nafarroako Erregea (1268-1314)
- X: Philippe le Bel (1268-1314)
- X: Felipe el Hermoso (1268-1314)

Luis Setatia, Nafarroako eta Frantziako Erregea (1289-1316)

- X: Luis I.a, Nafarroako eta Frantziako Erregea (1289-1316)
- X: Luis I.a, Setatia, Nafarroako Erregea (1289-1316)
- X: Louis X.a, Frantziako Erregea (1289-1316)
- X: Louis le Hutin
- X: Luis el Hutín
- X: Luis el Obstinado

Joan Postumoa, Nafarroako eta Frantziako Erregea (1316)

- X: Joan I.a, Hilondokoa, Nafarroako eta Frantziako Erregea (1316)
- X: Jean I.a, Frantziako Erregea (1316)
- X: Joan I.a, Nafarroako Erregea (1316)
- X: Jean le Posthume

- X: Juan el Phostumo
- X: Juan el de los pocos días

Filipe Luzea, Nafarroako eta Frantziako Erregea (1294-1322)

- X: Filipe II.a, Luzea, Nafarroako eta Frantziako Erregea (1294-1322)
- X: Felipe II.a, Nafarroako Erregea (1294-1322)
- X: Philippe V.a, Frantziako Erregea (1294-1322)
- X: Philippe le Long
- X: Felipe el Largo

Karlos Burusoila, Nafarroako eta Frantziako Erregea (1294-1328)

- X: Karlos I.a, Nafarroako eta Frantziako Erregea (1294-1328)
- X: Karlos I.a, Burusoila, Nafarroako Erregea (1294-1328)
- X: Charles IV.a, Ederra, Frantziako Erregea (1294-1328)
- X: Charles le Bel
- X: Carlos el Calvo
- X: Charles le Chauve

Joana II.a, Nafarroako Erregina (1311-1349)

- X: Jeanne II.a, Nafarroako Erregina (1311-1349)
- X: Juana II.a, Nafarroako Erregina (1311-1349)

Filipe Evreux, Joana II.a Nafarroako Erreginaren Errege Ezkontidea (1305-1343)

- X: Filipe III.a, Joana II.a Nafarroako Erreginaren Errege Ezkontidea (1305-1343)
- X: Filipe III.a, Nafarroako Erregea (1311-1349)
- X: Philippe, Comte d'Evreux
- X: Felipe, Conde de Evreux

Karlos Gaiztoa, Nafarroako Erregea (1332-1387)

- X: Karlos II.a, Gaiztoa, Nafarroako Erregea (1332-1387)
- X: Charles II.a, Nafarroako Erregea (1332-1387)
- X: Carlos II.a, Nafarroako Erregea (1332-1387)
- X: Charles le Mauvais
- X: Carlos el Malo

Karlos Prestua, Nafarroako Erregea (1361-1425)

- X: Karlos III.a, Prestua, Nafarroako Erregea (1361-1425)
- X: Charles III.a, Nafarroako Erregea (1361-1425)
- X: Carlos III.a, Nafarroako Erregea (1361-1425)
- X: Charles le Noble
- X: Carlos el Noble

Zuria I.a, Nafarroako Erregina (1385-1441)

- X: Blanca I.a, Nafarroako Erregina (1385-1441)
- X: Blanka I.a, Nafarroako Erregina (1385-1441)
- X: Blanche I.a, Nafarroako Erregina (1385-1451)

Joan II.a, Nafarroako eta Aragoiko Erregea (1398-1479)

- X: Joan II.a, Zuria I.a Nafarroko Erreginaren Errege Ezkontidea (1398-1479)
- X: Joan II.a, Nafarroako Erregea (1398-1479)
- X: Juan II.a, Aragoiko Erregea (1398-1479)
- X: Jean II.a, Nafarroako Erregea (1398-1479)
- X: Juan II.a, Nafarroako Erregea (1398-1479)

Karlos, Vianako Printzea (1421-1461)

- X: Karlos, Nafarroako Erregea (1421-1461)
- X: Carlos, Vianako Printzea (1421-1461)
- X: Charles, Vianako Printzea (1421-1461)

Zuria Nafarroakoa (1424-1464)

- X: Zuria II.a, Nafarroako Erregina (1424-1464)
- X: Zuria, Nafarroako Printzesa (1424-1464)
- X: Doña Blanca de Navarra (1424-1464)
- X: Blanche de Navarre (1424-1464)
- X: Andre Zuria Nafarroakoa (1424-1464)

Leonor I.a, Nafarroako Erregina (ca. 1420-1479)

- X: Leonor I.a, Nafarroako Erregina (ca. 1420-1479)
- X: Eleonor I.a, Nafarroako Erregina (ca. 1420-1479)

Gaston IV.a, Comte de Foix (h. 1472)

- X: Gaston, Eleonore I.a Nafarroako Erreginaren Errege Ezkontidea (h. 1472)

Magdalena, Vianako Printzesa (1443-1495)

- X: Madelaine de Foix
- X: Magdalena Foix, Vianako Printzesa (1443-1495)
- X: Madalena Frantziakoa
- X: Madelaine de France

Frantses Febo, Nafarroako Erregea (ca. 1469-1483)

- X: Frantzisko I.a, Febo, Nafarroako Erregea (ca. 1469-1483)
- X: François Phébus, Nafarroako Erregea (ca. 1469-1483)
- X: Francisco Febo, Nafarroako Erregea (ca. 1469-1483)

Katalina I.a, Nafarroako Erregina (1468-1518)

- X: Catherine I.a, Nafarroako Erregina (1468-1518)
- X: Catherine de Foix (1468-1518)
- X: Catalina I.a, Nafarroako Erregina (1468-1518)
- X: Catalina de Foix

Joan Albret, Katalina I.a Nafarroako Erreginaren Errege Ezkontidea (ca. 1477-1516)

- X: Joan III.a, Nafarroako Erregea (ca. 1477-1516)
- X: Jean d'Albret, Katalina I.a Nafarroako Erreginaren Errege Ezkontidea (ca. 1477-1516)
- X: Juan III.a, Katalina I.a Nafarroako Erreginaren Errege Ezkontidea (ca. 1477-1516)

Henrike II.a, Nafarroako Erregea (1503-1555)

- X: Henri d'Albret, Nafarroako Erregea (1503-1555)
- X: Enrike II.a Albretkoa, Nafarroako Erregea (1503-1555)
- X: Enrique II de Albret (1503-1555)

Margarita Nafarroakoa, Henrike II.a Nafarroako Erregearen Erregina Ezkontidea (1492-1549)

- X: Marguerite d'Angoulême, Nafarroako Erregina (1492-1549)
- X: Margarita de Navarra (1492-1549)
- X: Marguerite de Navarre (1492-1549)
- X: Margarita de Angulema (1492-1549)

Joana Albret, Nafarroako Erregina (1528-1572)

- X: Joana III.a Albretkoa, Nafarroako Erregina (1528-1572)
- X: Jeanne d'Albret, Nafarroako Erregina (1528-1572)
- X: Juana de Albret, Nafarroako Erregina (1528-1572)

Antonio Bourbon, Joana Albret Nafarroako Erreginaren Errege Ezkontidea

- X: Antonio Borboikoa, Joana Albret Nafarroako Erreginaren Errege Ezkontidea
- X: Antoine de Bourbon
- X: Antonio de Borbón

Henrike III.a, Nafarroako Erregea (1553-1610)

- X: Henrike III.a, Nafarroako eta Frantziako Erregea (1553-1610)
- X: Enrike III.a, Nafarroako Erregea (1553-1610)
- X: Henri IV.a, Frantziako Erregea (1553-1610)
- X: Henri de Navarre
- X: Enrique de Navarra

Margarita Valois, Henrike III.a Nafarroako Erregearen Erregina Ezkontidea (1553-1615)

X: Marguerite de Valois

X: Margarita de Valois

X: Margot, Reine

X: Margot Erregina (1553-1615)

Oharrak:

- a) Hasiera bateko *Iruñeko Errege-Erregina* titulua Antso Jakintsuarengandik aurrera *Nafarroako Errege-Erregina* bihurtu zen.
- b) Era berean, Iruñeko/Nafarroako zenbait errege-erreginak beste erresuma batzutako errege-erregina ere izan dira. Kasu horietan ez da beti irizpide berbera aplikatu; Erdi Aroan zehar, salbuespenak salbuespen, titulu biak elkarren parean jarri dira kasu horietan zeuden errege-erreginekin, beti ere Iruñea/Nafarroari lehentasuna emanez (hots, subira-noaren zenbatgarrena Nafarroako genealogian dagokion hurrenkeraren arabera); Aro Berrian, aldiz, kasu gutxi batzuetan baino ez dugu *Nafarroako Errege-Erregina* titulua erabiliko.
- c) Aro Berrian zehar *Nafarroako Errege-Erregina* titulua salbuespen gisa baino ez erabiltzeko arrazoiak funtsean bibliografikoak dira, hots, Henrike III.a Nafarroakoa Frantziako Errege bilakatzen den unetik, *Nafarroako Errege-Erregina* titulua ez da ia-ia erabiltzen erreferentzia bibliografikoetan. Alegia, eta bi adibide baino ez ipintzearren, Filipe II.a Espainiakoak eta Luis XIII.a Frantziakoak, biek, *Nafarroako Errege* tituluari eutsi zioten, baina beraiei buruz idatzi diren milaka liburuetan normalean ez dira titulu horren bitartez aipatzen (gogora, Filipe II.a Espainiakoak Nafarroako V.a dela, eta Luis XIII.a Frantziakoak Nafarroako II.a, baina era horretako erreferentzia bibliografikorik ez dugu inon aurkituko, genealogistaren baten aipamen eruditoren batean ez bada).
- d) Hortaz gain, kontuan hartu behar da 1512tik aurrera Nafarroako Erresuma bitan banatu zela, eta une horretatik aurrera bi Nafarroako Errege-Erregina daudela, elkarren garaikideak. Baina, gorago esan dugun bezala, Nafarroa Garaiari dagokionez *Nafarroako Errege* titulua Gaztelako Erregeari lotzen zaion unetik (1515), izendapen hori faktikoki desagertu egiten da erreferentzia bibliografikoetatik; beste horrenbeste gertatzen da Nafarroa Beherean *Nafarroako Errege* titulua Frantziako Erregeari lotzen zaionetik (1620). Tarte horretan, dena dela, Henrike II.a, haren alaba Joana Albret gogogangarria eta beronen semea Henrike III.a *Nafarroako Errege-Erregina* tituluarekin aipatzen dira usu mota guztietako liburuetan. Beraz, ABKri dagokionez, Henrike III.a da *Nafarroako Erregea* tituluaren bitartez aipatuko den azkena, izen horrekin ere oso ezaguna baita, nahiz eta berau ere Historiako liburuetan arrunki *Henrike IV.a Frantziakoa* izendatzen den.

5.3.2. Frantziako Errege-Erreginak: zenbait adibide

Luis IX.a, Frantziako Erregea, Santua (1214-1270)

X: Louis IX.a, Frantziako Erregea, Santua (1214-1270)

Filipe III.a, Frantziako Erregea (1245-1285)

X: Philippe III.a, Frantziako Erregea (1245-1285)

Filipe IV.a, Ederra, Frantziako Erregea (1268-1314)

X: Filipe IV.a, Ederra, Frantziako Erregea eta Joana I.a Nafarroako Erreginaren Errege Ezkontidea (1268-1314)

X: Philippe IV.a, Ederra, Frantziako Erregea (1268-1314)

X: Filipe I.a, Ederra, Joana I.a Nafarroako Erreginaren Errege Ezkontidea (1268-1314)

X: Felipe I.a, Ederra, Nafarroako Erregea (1268-1314)

X: Philippe le Bel (1268-1314)

X: Felipe el Hermoso (1268-1314)

Luis Setatia, Nafarroako eta Frantziako Erregea (1289-1316)

X: Luis I.a, Nafarroako eta Frantziako Erregea (1289-1316)

X: Luis I.a, Setatia, Nafarroako Erregea (1289-1316)

X: Louis X.a, Frantziako Erregea (1289-1316)

X: Louis le Hutin

X: Luis el Hutín

X: Luis el Obstinado

Joan Postumoa, Nafarroako eta Frantziako Erregea (1316)

X: Joan I.a, Hilondokoa, Nafarroako eta Frantziako Erregea (1316)

X: Jean I.a, Frantziako Erregea (1316)

X: Joan I.a, Nafarroako Erregea (1316)

X: Jean le Posthume

X: Juan el Phostumo

X: Juan el de los pocos días

Filipe Luzea, Nafarroako eta Frantziako Erregea (1294-1322)

X: Filipe II.a, Luzea, Nafarroako eta Frantziako Erregea (1294-1322)

X: Felipe II.a, Nafarroako Erregea (1294-1322)

X: Philippe V.a, Frantziako Erregea (1294-1322)

X: Philippe le Long

X: Felipe el Largo

Karlos Burusoila, Nafarroako eta Frantziako Erregea (1294-1328)

X: Karlos I.a, Nafarroako eta Frantziako Erregea (1294-1328)

X: Karlos I.a, Burusoila, Nafarroako Erregea (1294-1328)

X: Charles IV.a, Ederra, Frantziako Erregea (1294-1328)

X: Carlos el Calvo

X: Charles le Chauve

Filipe VI.a, Frantziako Erregea (1293-1350)

X: Philippe VI.a, Frantziako Erregea (1293-1350)

Joan II.a, Frantziako Erregea (1319-1364)

X: Jean II.a, Frantziako Erregea (1319-1364)

X: Jean le Bon

Frantses I.a, Frantziako Erregea (1494-1547)

X: François I.a, Frantziako Erregea (1494-1547)

X: Frantzisko I.a, Frantziako Erregea (1494-1547)

X: Francisco I.a, Frantziako Erregea (1494-1547)

Luis XIII.a, Frantziako Erregea (1601-1643)

X: Louis XIII.a, Frantziako Erregea (1601-1643)

Luis XIV.a, Frantziako Erregea (1638-1715)

X: Louis XIV.a, Frantziako Erregea (1638-1715)

Maria Antonia, Luis XVI.a Frantziako Erregearen Erregina Ezkontidea (1755-1793)

X: Marie Antoinette, Luis XVI.a Frantziako Erregearen Erregina Ezkontidea (1755-1793)

X: Maria Antuaneta, Luis XVI.a Frantziako Erregearen Erregina Ezkontidea (1755-1793)

X: Maria Antonieta, Luis XVI.a Frantziako Erregearen Erregina Ezkontidea (1755-1793)

Napoleon I.a, Frantziarren Enperadorea (1769-1821)

Luis Filipe I.a, Frantziarren Erregea (1773-1850)

X: Louis Philippe I.a, Frantziarren Erregea (1773-1850)

X: Luis Felipe I.a, Frantziarren Erregea (1773-1850)

Napoleon III.a, Frantziarren Enperadorea (1808-1873)

Eugenia, Napoleon III.a Frantziarren Enperadorearen Enperatriz Ezkontidea (1826-1920)

X: Eugenia de Montijo, Emperatriz de Francia

X: Eugénie, Napoléon III.a Frantziarren Enperadorearen Enperatriz Ezkontidea (1826-1920)

5.3.3. Espainiako Errege-Erreginak: zenbait adibide

5.3.3.1. Erdi Aroa

Alfontso III.a, Asturiasko Erregea (866-910)

X: Alfonso III.a, Asturiasko Erregea (866-910)

Urraka, Gaztelako Erregina (ca. 1080-1126)

X: Urraca, Gaztelako Erregina (ca. 1080-1126)

Alfontso X.a, Jakintsua, Gaztelako Erregea (1221-1284)

X: Alfonso X.a, Gaztelako Erregea (1221-1284)

Maria, Antso IV.a Gaztelako Erregearen Erregina Ezkontidea (h. 1321)

X: María, Sancho IV.a Gaztelako Erregearen Erregina Ezkontidea (h.1321)

X: María de Molina

Petri I.a, Ankerra, Gaztelako Erregea (1334-1369)

X: Pedro I.a, Gaztelako Erregea (1334-1369)

Henrike II.a, Gaztelako Erregea (1333?-1379)

X: Enrique II.a, Gaztelako Erregea (1333?-1379)

Joan I.a, Gaztelako Erregea (1358-1390)

X: Juan I.a, Gaztelako Erregea (1358-1390)

Henrike III.a, Gaztelako Erregea (1379-1406)

X: Enrique III.a, Gaztelako Erregea (1379-1406)

Joan II.a, Gaztelako Erregea (1405-1454)

X: Juan II.a, Gaztelako Erregea (1405-1454)

Henrike IV.a, Gaztelako Erregea (1425-1474)

X: Enrique IV.a, Gaztelako Erregea (1425-1474)

Ramiro II.a, Aragoiko Erregea (1080-1157)

Jaime I.a, Konkistatzailea, Aragoiko Erregea (1208-1276)

X: Jakue I.a, Aragoiko Erregea (1208-1276)

X: Jaime I.a, Aragoiko Erregea (1208-1276)

Petri IV.a, Zeremoniotsua, Aragoiko Erregea (1319-1387)

X: Pedro IV.a, Aragoiko Erregea (1319-1387)

5.3.3.2. Aro Berria eta Garaikidea**Fernando Katolikoa, Aragoiko Erregea (1452-1516)**

X: Fernando II.a, Aragoiko Erregea (1452-1516)

Elisabet Katolikoa, Gaztelako Erregina (1451-1504)

X: Isabel I.a, Gaztelako Erregina (1451-1504)

Karlos V.a, Erromatar-Germaniar Inperioko Kaisarra (1500-1558)

X: Karlos I.a, Espainiako Erregea (1500-1558)

X: Carlos I.a, Espainiako Erregea (1500-1558)

Filipe II.a, Espainiako Erregea (1527-1598)

X: Felipe II.a, Espainiako Erregea (1527-1598)

Elisabet, Filipe II.a Espainiako Erregearen Erregina Ezkontidea (1546-1568)

X: Isabel, Felipe II.a Espainiako Erregearen Erregina Ezkontidea (1546-1568)

X: Valois, Elisabeth de

X: Valois, Isabel de

Filipe III.a, Espainiako Erregea (1578-1621)

X: Felipe III.a, Espainiako Erregea (1578-1621)

Margarita, Filipe III.a Espainiako Erregearen Erregina Ezkontidea (1584-1611)**Filipe IV.a, Espainiako Erregea (1605-1665)**

X: Felipe IV.a, Espainiako Erregea (1605-1665)

Elisabet, Filipe IV.a Espainiako Erregearen Erregina Ezkontidea (1603-1644)

X: Isabel, Felipe IV.a Espainiako Erregearen Erregina Ezkontidea (1603-1644)

Mariana, Filipe IV.a Espainiako Erregearen Erregina Ezkontidea (1634-1696)

X: Mariana, Felipe IV.a Espainiako Erregearen Erregina Ezkontidea (1634-1696)

Maria Luisa, Karlos II.a Espainiako Erregearen Erregina Ezkontidea (1662-1689)

X: María Luisa, Carlos II.a Espainiako Erregearen Erregina Ezkontidea (1662-1689)

Filipe V.a, Espainiako Erregea (1683-1746)

X: Filipe V.a, Espainiako Erregea (1683-1746)

Luis I.a, Espainiako Erregea (1707-1724)**Fernando VI.a, Espainiako Erregea (1713-1759)****Karlos III.a, Espainiako Erregea (1716-1788)**

X: Carlos III.a, Espainiako Erregea (1716-1788)

Karlos IV.a, Espainiako Erregea (1748-1819)

X: Carlos IV.a, Espainiako Erregea (1748-1819)

Maria Luisa, Karlos IV.a Espainiako Erregearen Erregina Ezkontidea (1751-1819)

X: María Luisa, Carlos IV.a Espainiako Erregearen Erregina Ezkontidea (1751-1819)

Fernando VII.a, Espainiako Erregea (1784-1833)**Maria Josefa Amalia, Fernando VII.a Espainiako Erregearen Erregina Ezkontidea (1801-1829)****Maria Kristina, Fernando VII.a Espainiako Erregearen Erregina Ezkontidea (1806-1878)**

X: Maria Cristina, Fernando VII.a Espainiako Erregearen Erregina Ezkontidea (1806-1878)

Elisabet II.a, Espainiako Erregina (1830-1904)

X: Isabel II.a, Espainiako Erregina (1830-1904)

Amadeo I.a, Espainiako Erregea (1845-1890)**Alfontso XII.a, Espainiako Erregea (1857-1885)**

X: Alfonso XII.a, Espainiako Erregea (1857-1885)

Alfontso XIII.a, Espainiako Erregea (1886-1941)

X: Alfonso XIII.a, Espainiako Erregea (1886-1941)

Joan Karlos I.a, Espainiako Erregea (1938-)

X: Juan Carlos I.a, Espainiako Erregea (1938-)

Sofia, Joan Karlos I.a Espainiako Erregearen Erregina Ezkontidea (1938-)

5.3.4. Europako Errege-Erreginak: zenbait adibide**Maria Frantziska Elisabet, Petri II.a Portugalgo Erregearen Erregina Ezkontidea (1646-1690)**

X: María Francisca Isabel, Pedro II.a Portugalgo Erregearen Erregina Ezkontidea (1646-1690)

X: Marie Françoise Elisabeth, Pierre II.a Portugalgo Erregearen Erregina Ezkontidea (1646-1690)

Joan V.a, Portugalgo Erregea (1689-1750)

X: Joaô V.a, Portugalgo Erregea (1689-1750)

X: Juan V.a, Portugalgo Erregea (1689-1750)

X: Jean V.a, Portugalgo Erregea (1689-1750)

Karlos VI.a, Erromatar-Germaniar Inperioko Kaisarra (1685-1740)

X: Carlos VI.a, Erromatar-Germaniar Inperioko Kaisarra (1658-1740)

X: Charles VI.a, Erromatar-Germaniar Inperioko Kaisarra (1658-1740)

Elisabet Kristina, Karlos VI.a Erromatar-Germaniar Inperioko Kaisarraren Enperatriz Ezkontidea (1691-1750)

X: Elisabeth Chistine, Charles VI.a Erromatar-Germaniar Inperioko Kaisarraren Enperatriz Ezkontidea (1691-1750)

X: Isabel Cristina, Carlos VI.a Erromatar-Germaniar Inperioko Kaisarraren Enperatriz Ezkontidea (1691-1750)

Petri Handia, Errusiako Tsarra (1672-1725)

X: Petri I.a, Errusiako Tsarra (1672-1725)

X: Petr I.a, Errusiako Tsarra (1672-1725)

X: Pedro Ia., Errusiako Tsarra (1672-1725)

X: Pierre Ia., Errusiako Tsarra (1672-1725)

X: Peter Ia. Errusiako Tsarra (1672-1725)

Frederiko II.a, Prusiako Erregea (1712-1786)

X: Friedrich II.a, Prusiako Erregea (1712-1786)

X: Federiko II.a, Prusiako Erregea (1712-1786)

X: Federico II.a, Prusiako Erregea (1712-1786)

X: Frédéric II.a, Prusiako Erregea (1712-1786)

Gustavo III.a, Suediako Erregea (1746-1792)

X: Gustav III.a, Suediako Erregea (1746-1792)

X: Gustave III.a, Suediako Erregea (1746-1792)

Viktor Emanuel III.a, Italiako Erregea (1869-1947)

X: Vittorio Emmanuele III.a, Italiako Erregea (1869-1947)

X: Víctor Manuel III.a, Italiako Erregea (1869-1947)

X: Victor Emmanuel III.a, Italiako Erregea (1869-1947)

5.3.5. Beste zenbait adibide**Alexandro Handia (K.a. 356-323)**

X: Alejandro Magno

X: Alexandre le Grand

Karlomagno (742-814)

X: Karolus Magnus

X: Charles the Great

X: Charles le Grand

X: Carl der Grosse

X: Karl

X: Charlemagne

X: Xarlemaña

X: Karlos Handia

Leonor Akitaniakoa, Henrike II.a Ingalaterrako Erregearen Erregina Ezkontidea (1122-1204)

X: Leonor de Aquitania

X: Eléonore d'Aquitaine

X: Eleanor of Aquitaine

Maria Stuart, Eskoziarren Erregina (1542-1587)

X: Mary Steward, Eskoziarren Erregina (1542-1587)

X: Maria Estuardo, Eskoziarren Erregina (1542-1587)

X: Maria Stuart, Eskoziarren Erregina (1542-1587)

X: Marie Stuart, Eskoziarren Erregina (1542-1587)

6. ZENBAIT BANAKO EGILE BEREZIREN SARRERA NAGUSIAK

6.1. ERREGELA HONEN ZERGATIEZ

Banako egileen artean badaude batzuk sail berezi bat osatzen dutenak: latin eta greziar egile klasikoak, santuak, apezpikuak, noble tituludunak, etab. Mota horietako egileak erregela espezifiko batzuk izaten dituzte, funtsean, egile arruntekin ez bezala hizkuntza batetik bestera beraien izenak usu aldatzen direlako. Erregela honen helburua da zehaztea nola egingo diren mota horietako sarrerak euskarazko katalogo batean. Ez da zerrenda exhaustiboa izango, baina bai bilduko ditu kasurik arruntenak.

Orobat, egilea ezezaguna denean eta esaldi baten bidez adierazten denean zer egin behar den ere zehaztuko da azken atalean.

6.2. LATIN ETA GREZIAR PERTSONA-IZENAK

Izen latino eta grekoek multzo berezi bat osatzen dute banako egileen sarrera nagusien barruan. Izan ere, Grezia edota Erroma klasikoko egileen izenak arrunki zentru katalogatzailearen hizkuntzaren arabera eman ohi dira eta, beraz, horixe izango da ABKn ere segituko den irizpide nagusia. Baina Erdi Aroan zehar eta askoz ere geroago ere egile askok beren izenak latinezko forman ematen ditu. Zer egin guztiekin? Hori arautzera datoz ondoko zehaztapenak:

- a) Egileak K.o. 1400. urtea baino lehenagokoak badira, sarrera nagusi gisa euskarazko forma erabiliko da (bai latinoekin bai grekoekin). Orobat, bigarren sarrera egingo da latinezko, gaztelaniazko eta frantsesezko formekin eta, beharrezkoa bada, dokumentuan dakarrenarekin ere. Forma horiek zehazteko Euskaltzaindiaren 76. araua erabiliko da (*Latin eta greziar pertsona-izen klasikoak euskaraz emateko irizpideei buruzko erabakia*<). Adibidez:

Homero

- X: Homerus
- X: Homère
- X: Omer

Sofokles

- X: Sophocles
- X: Sophocle
- X: Sófocles
- X: Sopokel

Bakilides

- X: Bacchylides
- X: Bacchylide
- X: Baquilides

Seneka, Luzio Aneo

- X: Seneca
- X: Sènéque
- X: Séneca

- b) Data horretatik aurrerako egileen kasuan sarrera nagusi gisa euskaldun ikasien artean gaur egun arruntena eta erabiliena dena erabiliko da. Orobat, bigarren sarrera egingo da latinezko, gaztelaniazko eta frantsesezko formekin eta, oro har, beharrezkoak diren gutziekin.

Etcheberri, Joanes (Sarako) (1668-1749)

- X: Ioanne Etcheberri (1668-1749)
- X: Ioannes Etcheberri (1668-1749)
- X: Etcheberri, Joannes d' (1668-1749)
- X: Etcheverry, Joannes d' (1668-1749)

Oihenart, Arnaud (1592-1667)

- X: Arnaldus Oihenartus (1592-1667)
- X: Oihenart, Arnauld (1592-1667)
- X: Oyenart, Arnaldo de (1592-1667)
- X: Oihénart, Arnaud d' (1592-1667)
- X: Oihenarte (1592-1667)
- X: Oyhenart, Arnaud d' (1592-1667)

Nebrija, Antonio de (1444-1522)

- X: Elius Antonius Nebrissensis (1444-1522)
- X: Nebrixa, Antonio de (1444-1522)
- X: Lebrixa, Antonio de (1444-1522)
- X: Nebrissa, Antonio de (1444-1522)

Valla, Lorenzo (1406-1457)

- X: Della Valle, Lorenzo (1406-1457)
- X: Vallensus, Laurentius (1406-1457)
- X: Valla, Laurentius (1406-1457)
- X: Vallati, Lorenzo (1406-1457)

- c) Zalantzako kasuetan Azkue Biblioteka batzordeak erabakiko ditu, beharrezkoa izanez gero Onomastika batzordearen irizpena eskatu ondoren.

6.3. SANTUAK ETA SANTAK

Santuen eta santen izenei dagokienez, ezaguna da santu berberak izen bat baino gehiago izan dezakeela eta, batez ere, bere izenak dozenaka forma desberdin izan ditzazkeela. Forma horietako asko hizkuntza berberaren barruan agertzen dira, baina, beste asko hizkuntzaz hizkuntzako bertsioei dagozkie. Zeren, jakina denez, Eliza Katolikoaren tradizioan santu eta santen izenak sistematikoki itzuli izan dira hizkuntza guztietara.

Adibidez, Ignazio Loiolakoak izen-deitura bat baino gehiago erabili zituene bere bizitzan zehar eta, gainera, bere izenaren bertsioak egin izan dira, sistematikoki, munduko hizkuntza guztiz gehienetara. Hortaz gain, arrunta da hizkuntza berberaren barruan dozena erdi forma ezberdin agertzea.

ABKren helburua euskarazko katalogo bat egitea denez gero, gaur eguneko euskaldun ikasientzat arruntena eta ezagunena den forma hautatu behar da sarrera nagusiaren oinarritzat. Horretarako ondoko erregelak erabiliko dira:

- a) Santuen eta santen kasuan sarrera nagusi gisa oro har euskarazko formak hobetsiko dira.
- b) Euskal forma hautatzeko Euskaltzaindiaren 66. araua erabiliko da (*Santutegiko izen ohikoena*).
- c) Orobat, bigarren sarrerak egingo dira gaztelaniazko eta frantsesezko formekin eta, oro har, beharrezkoak diren guztiekin.
- d) Zalantzako kasuetan Azkue Biblioteka batzordeak erabakiko du zein forma hautatu, beharrezkoa izanez gero Onomastika batzordearen irizpena eskatu ondoren.

Erregela orokorrak horiek badira ere, aipagarria da gaiaren konplexutasuna eta kasuistika ugaria. Bereziki kontuan hartu behar da duela gutxira arte ohitura zabala izan dela egile klasikoek zein modernoek izena itzultzea, baina azken urteotan egile modernoentzat ohitura hori bertan behera geratu dela. Adibidez, hortxe ditugu *Carlos / Karel / Karol / Karl* Marx edo *Segismundo / Sigismund / Sigmand / Sigmund* Freud. Badirudi azken urteotan hizkuntza guztietan soilik beren jatorrizko izenen bidez ezagutzen direla eta ez dela haizu izena itzultzea. Santu modernoek kasuan ere antzerako bide bat egin delakoan gauden, adibidez, Jean Baptiste de La Salle edo Jean Baptiste Marie Vianney-en kasuetan: duela gutxira arte beren izenak hizkuntzaren arabera itzultzea arrunta izan bada ere, badirudi azken urteotako joera jatorrizkoa errespetatzea dela.

Beraz, antzinako santuen kasuan oro har euskarazko formak hobetsiko badira ere (gure inguruko hizkuntzetan egiten den bezala), zalantza ugari sor daiteke santu modernoagoen edo gutxiago ezagunen kasuan. Kasu horietan Azkue Biblioteka batzordeari dagokio formak banan-banan erabakitzea, ondoko irizpideak kontuan hartuz:

- a) Munduko biblioteka nagusietako katalogoetan erabaki duten sarrera nagusia.
- b) Balizko euskarazko formak euskaldun ikasien artean duen gaurkotasuna.

Bestalde, sarrera nagusiaren sintaxiari dagokionez, kasu guztietan sarre-raren lehen elementua ponte-izena izango da, deitura aurretik jarri gabe. Halaber, *Santua* edo *Santa* terminoak gehituko dira. Orobat, posible den kasu guztietan datak erantsiko dira.

Ikus dezagun zenbait adibide:

Ignazio Loiolakoa, Santua (1491-1556)

- X: Ignacio de Loyola, Santo (1491-1556)
- X: Ignace de Loyola, saint (1491-1556)
- X: Ignatius of Loyola, Saint (1491-1556)
- X: Ignatius von Loyola (1491-1556)
- X: Iñigo Loiolakoa (1491-1556)
- X: Ignacio Loiolaco, Santo (1491-1556)
- X: Loyola'tar Iñazio, Deuna (1491-1556)
- X: San Ignacio Loiolaco, Aita (1491-1556)
- X: Iñazio, Deuna (1491-1556)
- X: Loyola'tar Iñigo, Deuna (1491-1556)
- X: Loyola'tar Eneko, Deuna (1491-1556)
- X: Loyola'tar Iñaki, Deuna (1491-1556)
- X: Iñaki, Deuna (1491-1556)
- X: Loiolako Iñazio, Donea (1491-1556)
- X: Loiolako Iñigo (1491-1556)
- X: Inazio, Donea (1491-1556)

Frantzisko Xabier, Santua (1506-1552)

- X: Francisco Javier, Santo (1506-1552)
- X: François Xavier, saint (1506-1552)
- X: Francis Xavier, Saint (1506-1552)
- X: Francesco Saverio, santo (1506-1552)
- X: Xabier'tar Prantzisko, Deuna (1506-1552)
- X: Jabier'tar Frantzisko, Santua (1506-1552)
- X: Franzisco Zabierekoa (1506-1552)
- X: Francés de Xavier (1506-1552)
- X: Frantses Jatsukoa, Santua (1506-1552)
- X: François de Jaxu et Xavier, Saint (1506-1552)
- X: Xabierko Frantzisko (1506-1552)

Frantzisko Asiskoa, Santua (1182-1226)

- X: Francisco de Asís, Santo
- X: François d'Assise, saint

- X: Francis of Assisi, Saint
- X: Francesco d'Assisi, santo
- X: Asistar Prantzisko, Deuna
- X: Frances Assisacoua, Santua

Joan Gurutzekoa, Santua (1542-1591)

- X: Juan de la Cruz, Santo (1542-1591)
- X: John of the Cross, Saint (1542-1591)
- X: Giovanni della Croce, santo (1542-1591)
- X: Donibane Gurutze (1542-1591)

Jean Baptiste Marie Vianney, Santua (1786-1859)

- X: Ars'ko Erretorea (1786-1859)
- X: Vianney Santua (1786-1859)
- X: Juan Bautista M. Vianney, Santo (1786-1859)
- X: Jean Baptiste Marie Vianney, saint (1786-1859)
- X: Vianney, John Baptist, Saint (1786-1859)

Jean Baptiste de La Salle, Santua (1651-1719)

- X: Juan Bautista de La Salle, Santo (1651-1719)
- X: Jean Baptiste de La Salle, saint (1651-1719)
- X: La Salle, Jean Baptiste, Saint (1651-1719)
- X: Jean-Baptiste de LaSalle (1651-1719)
- X: Salle, Jean-Baptiste de la (1651-1719)
- X: Joannes Batista, Dohatsua (1651-1719)
- X: Salle'ko Joan Bautista, Deuna (1651-1719)

Joana Arkekoa, Santa (1412-1431)

- X: Juana de Arco, Santa (1412-1431)
- X: Jeanne d'Arc, sainte (1412-1431)
- X: Joan of Arc, Saint (1412-1431)
- X: Giovanna d'Arco, santa (1412-1431)
- X: Jeanne la pucelle (1412-1431)
- X: Jeanne d'Arc, Santa (1412-1431)
- X: Giovanna d'Arc, santa (1412-1431)

Vicenta Maria Lopez Bikuña, Santa (1847-1890)

- X: López Vicuña, Vicenta María, Santa (1847-1890)

6.4. BANAKO EGILEEN ERLIJO-IZENAK

Jakina denez, Eliza Katolikoaren zenbait ordena erlijiosotan oso arrunta izan da ordenean sartzean izen berri bat hartzea. Zenbait kasutan, gainera, izen

horiek eredu topiko batzuk segitzen dituzte eta leku zehatz batekin edo adbo-kazio erlijioso batekin lotuta daudenez gero, hizkuntza batetik bestera itzuli ohi dira.

Atal honen asmoa ez da kasu horiek motaz-mota deskribatu eta arautzea, baizik eta euskarazko katalogo batean sortzen diren arazo nagusiei irtenbidea ematea. Eta arazoak sortzen dira batez ere zenbait ordenetako erlijiosoek euskal gaiekin lotutako produkzio bibliografiko aberatsa daukatelako. Beraz, ikus dezagun kasurik arruntenak nola ebatzi:

6.4.1. Kaputxinoak eta antzeko ordenak

Kaputxinoen artean orain dela hamarka gutxi arte oso arrunta izan da ize-na + jaioterria bezalako egiturak erabiltzea. Horrelako kasuetan ondoko erre-gelen arabera jokatu da:

- a) Egilearen izenik arruntena eta ezagunena hautatuko da sarrera nagusitzat. Jaiotzatiko izena bada, beste edozein egileren kasuan bezala jarriko da, baina erlijio-izena baldin bada, sintaxi estandar baten arabera kokatuko da nahiz eta ez izan egileak berak sarrien erabili duena. Adibidez, **Damaso Intzakoa**, nahiz eta berak sarrien darabilen forma *Intza'r Damaso* izan.
- b) Euskal Herriko kaputxinoen kasuan izena euskarazko forman emango da eta gainetiko kasuetan jatorrizko forman. Adibidez, **Bernardino Lizarrakoa**, baina **Lamberto de Zaragoza**.

Ondoren, adibide gehiago:

Polikarpo Iraizozkoa (O.F.M. Cap.)

- X: Zarranz Bermejo, Agustín
- X: Iraizoiz'ko Polikarpo
- X: Iraizoz'tar Polikarpo
- X: Policarpo de Iraizoz

Roman Berakoa (O.F.M. Cap.)

- X: Román de Bera (O.F.M. Cap.)
- X: Dornaku de Vera, Román
- X: Bera'tar Erroman Mirena, Aba
- X: Bera, P.
- X: Bera'tar Erroman
- X: Erramun Berakoa, Aita
- X: Dornaku Olaetxea, Juan Maria Roman
- X: Dornacu Olaechea, Juan María Román

Damaso Intzakoa (O.F.M. Cap.)

- X: Olasagarre Zubillaga, Miguel
- X: Intza'r, Damaso
- X: Intza, Aita
- X: Aita Intza-r
- X: Dámaso de Inza
- X: Kalparregi
- X: Araiz'tar, D.
- X: Ar'tar, D.
- X: Damasus ab Inza
- X: O.dar M.

Jose Antonio Donostiakoa (O.F.M. Cap.)

- X: Donostia, Aita (O.F.M. Cap.)
- X: Zulaika Arregi, José Gonzalo
- X: Zulaica Arregui, José Gonzalo de
- X: Aita Donostia
- X: Donostia, P.
- X: Donostia'r J.A., Aba
- X: Donosti, Aita
- X: Donostiar, Joseba Andoni, Aita
- X: Jose Antonio de Donostia (O.F.M. Cap.)
- X: José Antonio de San Sebastián (O.F.M. Cap.)
- X: Udalaitz

Fernando Dimakoa (O.F.M. Cap.)

- X: Soloeta-Dima, Aita (O.F.M. Cap.)
- X: Fernando María Soloeta-Dima (O.F.M. Cap.)
- X: Soloeta, Saturnino de
- X: Soloeta Iturrondobeitia, Saturnino

6.4.2. Banako egileen adbokazio erlijiosoak

Sarritan, ordena erlijioso batean sartzean hartzen den izen berria adbokazio erlijioso bat izan ohi da, doktrina katolikoaren puntu zehatzen bat edo santuren bat aipatuz. Kasu horietan ondoko erregelak segituko dira:

- a) Egilearen izenik arruntena eta ezagunena hautatuko da sarrera nagusiztat. Jaiotzatiko izena bada, beste edozein egileren kasuan bezala jarriko da, baina erlijio-izena baldin bada, sintaxi estandar baten arabera kokatuko da nahiz eta ez izan egileak berak sarrien erabili duena. Adibidez, **Pi Santa Teresarena** eta ez *Terese Deuna'ren Pi*.

- b) Euskal Herriko egileen kasuan izena euskarazko forman emango da eta gainera kasuetan jatorrizko forman. Adibidez, **Bartolome Santa Teresarena** baina **Antonio de San Joseph**.
- c) Adbokazio erlijiosoak printzipioz «-en» kasuaren bidez eraikiko dira, eta ez «-ko» kasuaren bidez, baina kasuan kasuko salbuespenak egin daitezke. Adibidez, **Josefa Sakramentu Santuarena**, eta ez *Josefa Sakramentu Santukoa*, baina **Joan Gurutzekoa** eta ez *Joan Gurutzearena*.

Ondoren, adibide gehiago:

Bartolome Santa Teresarena (O.C.D.) (1768-1835)

- X: Madariaga Garate, Bartolome (1768-1835)
- X: Bartolome Santa Teresacoa (1768-1835)
- X: Bartolomé de Santa Teresa (O.C.D.) (1768-1835)
- X: Bartolome Santa Teresa (O.C.D.) (1768-1835)

Pi Santa Teresarena (O.C.D.)

- X: Terese Deuna'ren Pi, Aba
- X: Pi, Aita
- X: Pio de Santa Teresa (O.C.D.)
- X: Etxebarria Alakano, Felipe
- X: Echebarria Alakano, Felipe
- X: Pi Aba

Emiliano Jesus Haurrarena (O.C.D.) (1904-1967)

- X: Emiliano, Aita (O.C.D.) (1904-1967)
- X: Barandiaran Kortazar, Julián (1904-1967)
- X: Barandiaran Cortazar, Julián (1904-1967)
- X: Barandiaran, Emiliano (1904-1967)
- X: Emiliano del Niño Jesús (O.C.D.) (1904-1967)
- X: Emiliano, Aita (O.C.D.) (1904-1967)
- X: Olagoiti (1904-1967)
- X: Zapal (1904-1967)

Josefa Sakramentu Santuarena (1652-1721)

- X: Larramendi Larrañaga, Josefa (1652-1721)
- X: Josefa del Santísimo Sacramento (1652-1721)
- X: Larramendi, Josefa (1652-1721)
- X: Josefa Sakramentu Txit Santukoa (1652-1721)
- X: Josefa Sacramento Guciz Santuarena (1652-1721)

6.5. NOBLEZIA TITULUAK ETA ANTZEKOAK

Jakina denez, noblezia-tituluen eta antzekoen izena oso zaila da hizkuntza batetik bestera itzultzen, sarritan ez baitago baliokide zehatzik, ezta antzerakorik ere. Adibidez, ez dirudi *Lord* edo *Sir* bezalako ohorezko izendapenak erraz itzultzekoak direnik.

Aldiz, beste termino batzuk baliokide arruntagoak dituzte hizkuntza batetik bestera, hala nola *conde*, *conte*, *count*, *graaf*.. baina arrunki analogiaz jokatzen da, ez itzulpen zehatz bat egin nahirik. Izan ere, noblezia-titulua gehien-gehienetan errege-erregina batek emanak izan ohi dira eta beren esanahi zehatza guztiz lotuta dago emaitza horren testuinguru historiko-legalari.

Katalogazio Erregela Angloamerikarrek (AACR) ere noblezia-titulua eta antzekoak jatorrizko hizkuntzan emateko agintzen dute, hots, ingeles titulua ingelesez edo aleman titulua alemanez. Badirudi hori dela euskarazko katalogo batek ere segituko beharko lukeen bidea.

Baina zalantzazkoa izan daiteke erabakitzea zein hizkuntzatan eman behar diren Euskal Herriko nobleen titulua. Izan ere, *konde*, *markes* edo *duke* hitz arruntak dira gaur egungo euskaldun ikasientzat eta, hortaz gain, zenbait euskal idazle arrunki bere noblezia-tituluaren euskarazko formaren bidez eza-gutzen da, adibidez, Peñafloidako kondea.

Printzipioz badirudi kasu honetan hauxe dela biderik egokiena: titulua eman duen erregearen hizkuntzan ematea, hots, Espainiako erregeak emandako titulua gatzelaniaz eta Frantziako erregeak emandakoak frantsesez.

Bi arrazoi daude horretarako. Batetik, nazioarteko katalogazio-araudiak alde edo moldez bide hori bultzatzen du, goian aipatu diren arrazoiengatik. Bestetik, arrazoi historikoengatik sarritan ez da batere erraza banako egile baten herritartasuna bere noblezia titulu *baten*, eta *soilik baten*, arabera ebaztea. Kontuan har bedi nobleek sarritan titulu bat baino gehiago izaten dutela, ezkontzaz edo heredentziaz eskuratuak, eta titulu horien jatorria oso leku desberdinetan egon daitekeela. Gainera, gaur egun noblezia tituluek balio sinboliko hutsa dute kasu gehienetan, aipatzen den lekuarekin inolako lotura materialik gabe. Adibidez: Jose Antonio Primo de Rivera *Marqués de Estella* tituluaren jabea zen, baina hortik nekez ondoriozta daiteke bere herritartasunari buruzko daturik (*Marqués de Estella* titulua bere arbaso bati eman zion Espainiako erregeak karlisten bigarren gerratean izandako garaitzpenengatik); beste horrenbeste esan daiteke *Conde de Xauen* edo *Marqués de Alhucemas* tituluaren jabea buruz (Dámaso Berenguer eta Manuel García Prieto, hurrenez hurren), kasu bietan Espainiako erregeak emandako titulua baitira (XX. mendearen hasieran, gerra kolonialetan izandako portaeragatik) eta horietatik nekez atera daiteke bere jatorrizko edo egungo jabeen marrokoartasunari buruzko ondorioz.

Beraz, salbuespenak salbuespen, tituluak eman duen erregearen hizkuntzan emango dira. Euskal Herriko egileen kasuan ere, izen-deiturak euskal grafian jarriko dira, hala dagokion kasuetan (ikus 1. katalogazio-erregela), baina noblezia titulua jatorrizko hizkuntzan.

Dena den, badira zenbait egile euskaldun ikasien artean beti-beti euskarazko formaren bidez aipatzen direnak eta, beraz, kasu horietan, salbuespen gisa, titulua ere euskaraz jarriko da. Horrela, adibidez, Peñafloredako kondearen sarrera nagusian bere izena euskal grafian jarriko da, eta bere titulua euskaratu egingo da. Azkue Biblioteka batzordeak erabakiko du zein kasutan egin behar den salbuespenik.

Orobat, kontuan har bedi sarrera nagusia izenaren ala tituluaren arabera egin behar den erabakitzeke AACR segituko dela.

Ondoren, adibide gehiago:

Peñafloreda Kondea (1729-1785)

- X: Peñafloreda, Xabier Maria Munibe, Kondea (1729-1785)
- X: Munibe, Xabier Maria, Conde de Peñafloreda (1729-1785)
- X: Peñafloreda, Javier María de Munibe, Conde de (1729-1785)
- X: Munibe, Xavier de (1729-1785)
- X: Munibe, Francisco Xavier de (1729-1785)
- X: Munibe e Idiaquez, Xavier María de (1729-1785)
- X: Un Caballero Guipuzcoano (1729-1785)
- X: Un Cavallero Guipuzcoano (1729-1785)
- X: Sor Luisa (1729-1785)
- X: Luisa de la Misericordia (1729-1785)
- X: Luisa Misericordiakoa (1729-1785)

Bonaparte, Louis Lucien, Prince (1813-1891)

- X: Bonaparte, Louis Lucien, Printzea (1813-1891)
- X: Bonaparte, Luis Luciano, Príncipe (1813-1891)
- X: Bonaparte, Louis-Lucien, Prince de France (1813-1891)
- X: Bonaparte, Luis-Luziano (1813-1891)
- X: Bonaparte, L. L. (1813-1891)
- X: Bonaparte, Ludovicus Lucianus (1813-1891)
- X: Bonaparte, Luis-Luzian (1813-1891)

Folin, Léopold Alexandre Guillaume, Marquis de (1817-1896)

- X: Folin, Marquis de (1817-1896)
- X: Folin, Markesa (1817-1896)
- X: Folin, L. de (1817-1896)
- X: Folín, Leopoldo (1817-1896)
- X: Folin, Leopold de (1817-1896)

Berwick, James Fitzjames, Duke of (1670-1734)

- X: Berwick-upon-Tweed, James Fitzjames, Duke of
- X: Fitzjames, James, Duke of Berwick
- X: Duc de Fitz-James
- X: Earl of Tinmouth
- X: Baron of Bosworth
- X: Marshal Duke of Berwick
- X: Mariscal Duque de Berwick

Byron, George Gordon Byron, Baron (1788-1824)

- X: Lord Byron (1788-1824)
- X: Byron, Lord (1788-1824)

6.6. AITA SANTU, APEZPIKU ETA ANTZEKOAK

Eliza Katolikoaren eta bestelako elizen kargudunek sail berezi bat osatzen dute banako egileen artean. Izan ere, beren kargua hartzean sarritan izen erlijioso berri bat hartu ohi dute (sarriago lehen azken hamarkadatan baino) eta, ondorioz, beren izenak trataera berezi bat behar dute. Hortaz gain, sarritan izenari beren karguari dagokion terminoa eranstean zaio (*Aita santua, Kardinala, Apezpikua...*). Atal honetan kasurik arruntenak ebatziko ditugu, bide batez irizpide nagusiak emanik antzerako guztiak ebazteko. Aita santuarena da kasurik argiena eta hortik abiatuko gara.

Aita santuen sarrera nagusiak euskaraz idatziko dira, printze subiranoen kasuan bezala (ikus 5. katalogazio-erregela). Beraz, Joan Paulo II.a, Aita santua eta ez *Juan Pablo II, Papa* edo *Jean Paul II, Pape*. Ildo horretan ondoko erregelak segituko dira:

- a) Izenaren sintaxia eta forma erabakitzeke Katalogazio Erregela Anglo-amerikarrei (AACR) segituko zaie.
- b) Izenaren euskal forma finkatzeko Euskaltzaindiaren 129. araua (*Aita santuen izenak*) segituko da.
- c) Bigarren sarrerak egingo dira beharrezkoa den kasu guztietan.

Adibidez:

Joan Paulo II.a, Aita santua (1920-2005)

- X: Juan Pablo II, Papa (1920-2005)
- X: Jean Paul II, Pape (1920-2005)

Joan XXIII.a, Aita santua, Dohatsua (1881-1963)

X: Juan XXIII, Papa, Beato (1881-1963)

X: Jean XXIII, Pape (1881-1963)

Delako Aita santuari banako egile gisa dagokion sarreraz gain, erakunde gisa dagokion sarrera behar denean erabiliko da, adibidez:

Eliza Katolikoa. Aita santua (1978-2005: Joan Paulo II.a)**Eliza Katolikoa. Aita santua (1958-1963: Joan XXIII.a)**

Bide beretik, kristau elizaren apezpiku, kardinal, patriarka eta antzekoak aita santuaren ereduari segituz idatziko dira. Kontuan har bedi apezpiku edo kardinalen artean izen erlijosoa barik izen arrunta erabili ohi dela (antzinakoen kasuan salbu), karguari buruzko aipamena erantsiz. Beraz, kasu berezietan izan ezik izen-deituren jatorrizko forma erabiliko da (eta ez euskarazko bertsiorik), baina karguari buruzko aipamena euskaraz idatziko da, salbuespenak salbuespen. Adibidez:

Lavieuxville, Pierre Guillaume de, Baionako Apezpikua (1682-1734)

X: La Vieuxville, Piarres de, Bayonaco Apezpikua (1682-1734)

X: Lavieuxville-Harosteguy, Pierre Guillaume de (1682-1734)

X: Lauieuxuille, P. Guillaume de, Bayonaco Apezpikua (1682-1734)

X: Lauieuxuille, Piarres de (1682-1734)

Nerses IV.a, Armeniako Patriarka (1102-1173)

X: Nerses Clajensis armeniorum patriarcha (1102-1173)

X: Nerses, Santo, Patriarca de Armenia (1102-1173)

X: Nerses IV, Shnorhali (1102-1173)

X: Nerses IV, the Gracious (1102-1173)

X: Nerses Glayetsi (1102-1173)

X: Nerses, Shnorhali, Saint (1102-1173)

X: Nerses, Chorhali, Saint (1102-1173)

X: Nerses, Glaietsi, Saint (1102-1173)

X: Nerses IV, Catholicos of Armenia (1102-1173)

X: Nerses IV, Patriarch of Armenia (1102-1173)

X: Nerses, Klajetsi, Saint (1102-1173)

X: Nerses, Pahlawuni (1102-1173)

X: Nerses, Pahlavuni (1102-1173)

X: Nerses Claiensis, Santo (1102-1173)

6.7. EGILEA ESALDI BATEN BIDEZ ADIERAZTEN DENEAN

Zenbait kasutan liburu baten egilea ematerakoan izena erabili beharrean esaldi baten bidez adierazten da. Horrelako kasu askotan, antzinako liburuetan bereziki, esaldi horietan erabiltzen den grafia ez da gaur egungoa, ez euskaraz ezta beste hizkuntzetan ere. Kasu horietan sarrera nagusien grafia egungo moldeetara ekarriko da, grafia zaharrarekin bigarren sarrera bat eginez.

Halaber, grafia ezezik, morfologia ere moldatuko da, egilea adierazten duen esaldia kasu nominatiboan emateko.

Hauxek dira kasu batzuk:

X: Apaiz euscaldun batec eusquerara biurtua

X: Abade euscaldun batec eusquerara biurtua

IKUS Abade euskaldun bat [*Liburu beraren bi edizio dira, itzultzaile berbera dutenak*].

X: Un Alabés Patriota

IKUS Un alavés patriota

Auteur de Amitié Amoureuse

X: Baztango Valleco Parroco batec

IKUS Baztango Balleko Parroko bat

X: Lejoa-ko biologo talde batek

IKUS Leioako biologo talde bat

GAIAK

7. EUSKAL HERRIKO HISTORIARI BURUZ

7.1. ERREGELA HONEN ZERGATIEZ

Euskal Herriko historiari buruzko liburuak katalogatzeak arazo ugari sortzen ditu. Izan ere, Espainia eta Frantziako historiari buruzko liburuak katalogatzeko zerrenda bereziak erabili ohi dira, estatu horien historia bere osotasunean hartzen dutenak, zatiketa kronologikoak eta geografikoak ere arautuz. Baina estatu bakoitzarenak franko desberdinak izaten dira kronologiari dagokionez; adibidez, askotan erreinaldiak hartzen dira irizpide kronologikotzat, errege eta erreinaldiak bat ez datozelarik Espainian eta Frantzian. Horrek oztopo handia dakar, bereziki Euskal Herri osoari buruzko liburuak katalogatzeko orduan: nola uztartu Iparra eta Hegoa?

Hortaz gain, euskal historian (eta, ondorioz, historiografian) bereziki azpimarratzekoa da herrialdeen garrantzia; hainbeste non eta azken urteotan *lurralde historiko* terminoa guztiz zabaldu den, beste batzuen kaltetan (probinzia, jaurerri, erresuma, zazpi euskal herriak...). Hori dela eta, bigarren zailtasun bat sortzen da: nola uztartu lurralde bakoitza Euskal Herriarekin, edota Historian zehar gertatu diren batasunekin (bi Nafarroen artekoa, edota mendebaldeko hiru lurraldeen artekoa, edota Iparraldeko hiru lurraldeen artekoa, etab.).

Orobat, zenbait hirik eta eskualdek garrantzi historiko berezia izan dute eta, ondorioz, ugaria da beraiei buruzko historiografia. Hori da, adibidez, Baiona edo Gasteiz bezalako hirien kasua, edota Enkarterri, Durango, Baztan... edota Trebiñuko Konderrria bezalako kasu bereziak.

Erregela honen helburua Euskal Herriko historiaren ikuspegi oso bat eskaintzea da, goian aipatu ditugun hiru zailtasunei aurre egiteko. Azpimarra dezagun duen helburu bakarra dokumentuen sailkapenerako baliagarria izatea dela. Tresna honen bitartez biziki erraztuko da Euskal Herriaren historiari buruzko bilaketa bibliografikoak egitea, liburu bakoitza sistema orokor baten barruan kokatuko baita.

7.2. ARGIBIDE OROKORRAK

Ezaguna denez, Frantzia eta Espainiako biblioteketan historiako dokumentuak sailkatzeko gaur egun erabiltzen den sistema, funtsean, Frantziako Biblioteka Nazionalak XIX. mendearen erdi aldean sortutako katalogoan oinarritzen da (16). Horretan finkatu zen, adibidez, Frantzia erromatarren aurreko Galiatik gaur egun arte oinarritzko deskribapen-unitatetzat hartzeko erabakia (muga geografikoak), edota denbora historikoa errainaldien arabera antolatzeko irizpidea (muga kronologikoak). Espainian, beste hainbat gauzetan bezala honetan ere Frantziako ereduari segitu zitzaion.

Molde horiek XIX. mendeko usadio historiografikoen arabera sortu baziren ere, beren bidea egin zuten eta, gaur egun, ia-ia naturalizat jotzen ditugu. Izan ere, tradizio katalogafikoa berriztapen historiografikoa baino kontserbadoreagoa suertatu baita eta gaur egungo ikuspegitik usadio horiek guztiz konbentzionalak direla garbi ikusi arren, ez dirudi oso praktikoa Frantziako edo Espainiako historiari buruzko katalogoetan errotikako aldaketak proposatzea, ongi finkatuak dauden topikoak itzulipurdikatu. Gainera, topiko horiek katalogatzailearen lana eta erabiltzailearen bilaketak errazten dituzte. Beraz, gutxi gora-behera ondo funtzionatzen dute, eta hori aski da biblioteka-katalogo bantzat.

Besterik da, noski, Euskal Herriko Historiari buruzko katalogo bat sortu nahi izatea, ez baitago aurrez hamarkadaz hamarkada ondutako konbentzio katalogafikorik, eta konbentzio historiografikoak ere, neurri batean, Frantziako edo Espainiako historia berezien menpeko suertatzen baitira askotan. Beraz, Euskal Herriko historiaren katalogoei buruzko konbentzioak sortu beharrean aurkitzen gara, frantsesek XIX. mendearen erdi aldera sortu zituzten gisa berean.

Erregela honetan proposatzen den ebazpena ondoko irizpide orokorrean oinarritzen da: Euskal Herri osoaren historia zazpi herrialdetan banatuko da (*zazpi euskal herriak*), eskualdeek eta hiriek ere sarrera zuzena izan dezaketelarik, baina aldikatzeko bera erabiliz Euskal Herri osorako zein bere bere herrialde, eskualde edo hirietarako. Periodizazio horren oinarria historia zazpi aro nagusitan banatzea da. Zenbait kasutan ez da aro horiek guztiak erabili beharrik izango, katalogoan dokumentu aski ez dagoelako; halaber, beste kasu batzuetan zazpi aroak hainbat azpiarotan banatuko dira, katalogoko dokumentuen ugaritasunak premia hori sortzen duen heinean. Zehaztapen horiek herrialdez-herrialde, eskualdez-eskualde edo hiriz-hiri erabakiko dira.

Dena dela, ezinezkoa izan da kasu guzti-guztietan aro bakoitzaren mugadatak bat etortzea. Baina daten artean sortzen diren desorekak bigarren mailakotzat jotzen dira, beti ere aroaren izaera orokorra hobetsi behar delarik, eta

---

(16) Ikus Almavi, Christian: «Catalogues historiques et conceptions de l'histoire». *Storia della Storiografia*, 1982, 2. zenb., 77-101 or.

ez data zehatza. Areago, daten helburua katalogatzailearen lana erraztea da, ez aroak modu absolutuan zedarritzea. Beraz, data historikoak malguki irakurtzea proposatzen da, beti ere zazpi aroen eskemaren arabera.

Irizpide horri segituz, Euskal Herriko historiari buruzko dokumentuak hiru multzo nagusitan banatuko ditugu:

- *Euskal Herria* sarrera dutenak (ikus 3. atala)
- Euskal herrialde baten izena sarreratzat dutenak (ikus 4. atala)
- Hiri edo eskualde baten izena sarreratzat dutenak (ikus 5. atala)

Hauek dira sarrera-mota bat, bestea edo hirugarrena erabiltzeko irizpideak:

- a) Euskal herrialde bat sarreratzat erabili behar da dokumentuaren gaia lurralde horri baino ez dagokionean.
- b) *Euskal Herria* sarrera erabili behar da dokumentuaren gaia Euskal Herriari bere osotasunean edo bere lurralde zabal bati dagokionean. Praktikan, eta besterik ezean, bi herrialderi buruzkoa bada, bi sarrera egingo dira, baina aski da hiru herrialderi buruzkoa izatea *Euskal Herria* sarrera erabili behar izateko.
- c) Dokumentuaren gaia Euskal Herriko hiri edo eskualde bat denean, horixe erabiliko da sarreratzat.
- d) Dokumentuaren gaia euskal herrialde edo hiri bati egokitu arren, kasu batzutan komeni da bi sarrera egitea, bat dagokion lurraldearekin eta bestea *Euskal Herria* sarrerarekin. Ez da erreza arau bat ematea, baina gutxienez honako kasuetan bi sarrera egingo dira:
  1. Dokumentuaren aldi kronologikoa bete-betean dagokionean *Euskal Herria* sarreraren zerrendako aldiren bati.
  2. Dokumentuaren gaia espresuki euskal herrialde bati eta bi aldi kronologiko hauetako bati dagokionean: *Historiaurrea* edo *Erromatar Aroa*.
  3. Orobat, dokumentuaren gaia espresuki euskal herrialde bati dagokionean eta aldi kronologikoa V.-X. mende bitartekoa denean, hots, euskal herrialdeei buruzko lehen aipamen historikoak izan aurreko garaia.
  4. Zenbait gai berezitan, batez ere azken hiru mendetan: Frantziako Iraultza eta Inperioa, karlisten gerrak, mundu-gerrak, Espainiako Errepublikak eta Gerra Zibila, etab...

Ondoren daude zerrendatuta ABKn Euskal Herriaren historiako liburuak katalogatzeko erabiliko diren sarrera onartu guztiak eta sarrera ez-onartu nabarmenenak.

Katalogazio-erregela honetan sistema ireki bat proposatzen da, alegia, katalogoko dokumentuak ugaritu ahala posible da gai-sarrera berriak onartzea, beti ere aurrez ezarritako irizpideak errespetatuz. Horietako batzuk erregela honetan bertan iradokitzen dira, baina, dena dela, gai-sarrera berriak bere momentuan erabakiko dira.

7.3. EUSKAL HERRIA SARRERA DUTENAK

Liburu orokorretarako beltzez dagoen sarrera eta soilik hori erabiliko da:

Euskal Herria – Historia

- X: Euskadi – Historia
- X: Euskalerrria – Historia
- X: Baskonia – Historia
- X: Pirinio Apalak – Historia
- X: Pirinio Atlantikoak – Historia
- X: Iparraldea – Historia
- X: Ipar Euskal Herria – Historia
- X: Hego Euskal Herria – Historia
- X: Euskal Autonomia Erkidegoa – Historia
- X: Nafarroako Foru Erkidegoa – Historia
- X: Hegoaldea – Historia

Euskal Herriaren historia zazpi aro nagusitan antolatuko da, ondoko zatiketa kronologikoa segituz:

Euskal Herria – Historiaurrea

Euskal Herria – Historia – 0200 K.a.-0476 K.o. (Erromatar Aroa)

Euskal Herria – Historia – 0476-1512 (Erdi Aroa)

Euskal Herria – Historia – 1512-1789 (Aro Berria)

Euskal Herria – Historia – 1789-1876 (Foru Erregimenaren Krisialdia)

Euskal Herria – Historia – 1876-1979 (Gaur Egungo Aroa)

Euskal Herria – Historia – 1979-

Muga-datak hauek dira:

- 0200 K.a. Lehen aipu historikoak
- 0476 Erromako Inperioaren hondamendia
- 1512 Nafarroako Erresumaren zatiketa
- 1789 Lapurdi, Nafarroa Beherea eta Zuberoako Foruen suntsipena
- 1876 Araba, Bizkaia eta Gipuzkoako Foruen suntsipena
- 1979 Euskal Autonomia Erkidegoaren sorrera

Aro horietako bakoitzaren barruan, ondoko azpiaroak erabiliko dira:

7.3.1. Historiaurrea

Aro honetarako beltzez dagoen sarrera eta soilik hori erabiliko da. Dena dela, dokumentu kopurua asko ugarituz gero zilegi izango da zatiketa kronologiko gehiago egitea, oraingoz aurreikusi ez badira ere.

Euskal Herria – Historiaurrea

- X: Paleolitoa – Euskal Herria
- X: Epipaleolitoa – Euskal Herria
- X: Mesolitoa – Euskal Herria
- X: Neolitoa – Euskal Herria
- X: Metal Aroa – Euskal Herria
- X: Eneolitoa – Euskal Herria
- X: Brontze Aroa – Euskal Herria
- X: Burdin Aroa – Euskal Herria

Garrantzitsua da azpimarratzea Historiaurreari dagozkion dokumentu guztiek izango dutela *Euskal Herria* sarrera, nahiz eta kasuren batzuetan euskal herrialde edo eskualde zehatz bati dagokiona ere izan

Beste sarrera batzuk ere onartzen dira, adibidez:

- Arkeologia – Euskal Herria**
- Historiaurreko artea – Euskal Herria**
- Indusketak (Arkeologia) – Euskal Herria**

Halaber, azpisarrera geografiko gisa lurralde historikoak ere onartzen dira, adibidez:

- Arkeologia – Araba**
- Historiaurreko artea – Bizkaia**
- Indusketak (Arkeologia) – Nafarroa**

7.3.2. Erromatar Aroa

Aro honetarako beltzez dagoen sarrera eta soilik hori erabiliko da. Dena dela, dokumentu kopurua asko ugarituz gero zilegi izango da zatiketa kronologiko gehiago egitea, oraingoz aurreikusi ez badira ere.

Euskal Herria – Historia – 0200 K. a.-0476 K. o. (Erromatar Aroa)

- X: Autrigoiak
- X: Barduloak
- X: Baskoiak
- X: Beroiak
- X: Kantabroak
- X: Karistioak

Garrantzitsua da azpimarratzea Erromanizazioari dagozkion dokumentu guztiek izango dutela *Euskal Herria* sarrera, nahiz eta kasuren batzuetan euskal herrialde edo eskualde zehatz bati dagokiona ere izan

7.3.3. Erdi Aroa

Aro honetarako beltzez dauden sarrerak eta soilik horiek erabiliko dira:

Euskal Herria – Historia – 0476-1512 (Erdi Aroa)

Euskal Herria – Historia – 0476-0824 (Inbasioen Aroa)

Euskal Herria – Historia – 0824-1200 (Goi Erdi Aroa)

Euskal Herria – Historia – 1200-1512 (Behe Erdi Aroa)

Muga-datak hauexek dira:

476 Erromako Inperioaren hondamendia

824 Iruñeko Erresumaren sorrera

1200 Araba eta Gipuzkoa Nafarroako Erresumatik bereizten dira

1512 Nafarroako Erresumaren zatiketa

Inbasioen aroan katalogatzen dira godo, franko eta arabeen inbasioei buruzko dokumentuak. Orobat, garrantzitsua da azpimarratzea 824ra arte dokumentu guztiek izango dutela *Euskal Herria* sarrera, nahiz eta kasuren batzuetan euskal herrialde zehatz bati dagokiona ere izan. Aldiz, data horretatik aurrera posible da soilik euskal herrialde zehatz bati dagokion sarrera izatea, zein bere eskemaren arabera.

7.3.4. Aro Berria

Aro honetarako beltzez dagoen sarrera eta soilik hori erabiliko da. Dena dela, dokumentu kopurua asko ugartuz gero zilegi izango da zatiketa kronologiko gehiago egitea, oraingoz aurreikusi ez badira ere.

Euskal Herria – Historia – 1512-1789 (Aro Berria)

Muga-datak hauexek dira:

1512 Nafarroako Erresumaren zatiketa

1789 Lapurdi, Nafarroa Beherea eta Zuberoako Foruen suntsipena

Alegia, Euskal Herrian Erdi Aroa 1512an bukatzen da, Nafarroako erresuma zatitzen denean. Horixe da euskal historiografian garbiki gailentzen den gertakaria eta horregatik hautatu da aro bien harteko muga konbentzionaltzat.

Garbi dago, bestalde, Aro Berriaren ezaugarri nagusia Foru Erregimena dela, baina jakina da horren eraketa XV. mendearen erdialdetik XVI. mendearen erdialdera luzatzen den prozesu luze bat dela, zaila delarik data konbentzional argiak eta nabarmenak ematea. Datak badira (adibidez, Lapurdiko Kostumak 1514an onartzen dira, Zuberoako Kostumak 1520an, Bizkaiko Foru Berria 1526an, Arabako Legeen Liburuaren lehen edizioa 1555koa da, Gipuzkoako Liburu Zaharra 1562an osatzen da, eta abar) baina modu marginalean aipatzen dira historiografian eta, ondorioz, ez dira baliagarriak muga konbentzionaltzat erabiltzeko.

Aroaren bukaera (1789), aldiz, muga konbentzional argia da Europa osan, eta bereziki ondo datorkio Euskal Herriari Foru Erregimenaren (Antzina-ko Erregimenaren) suntsipena dakarrelako Iparraldean eta krisi sakon bat zabaltzen duelako Hegoaldean, ehun urte geroago bururatuko dena (1876).

7.3.5. Foru Erregimenaren Krisialdia

Aro honetarako beltzez dauden sarrerak eta soilik horiek erabiliko dira:

Euskal Herria – Historia – 1789-1876 (Foru Erregimenaren Krisialdia)

Aro hau bitan banatzen da:

Euskal Herria – Historia – 1789-1815 (Iraultza eta Inperioa)

Euskal Herria – Historia – 1815-1876 (Karlismaldia)

Espezifikoki bi gerra karlistetako bati eskainitako liburuak bi sarrera hauen bidez katalogatuko dira:

Euskal Herria – Historia – 1833-1839 (1. Karlismaldia)

Euskal Herria – Historia – 1872-1876 (2. Karlismaldia)

Muga-datak hauek dira:

1789 Lapurdi, Nafarroa Beherea eta Zuberoako Foruen suntsipena

1815 Napoleonen hondamendia

1833 I. Gerra Karlistaren hasiera

1839 I. Gerra Karlistaren bukaera

1872 II. Gerra Karlistaren hasiera

1876 II. Gerra Karlistaren bukaera: Araba, Bizkaia eta Gipuzkoako Foruen suntsipena

Alegia, Foru Erregimenaren Krisialdia bi azpiarotan banatzen da, baina Karlismaldiek euskal historiografian duten pisua kontuan izanik, zilegi da bi sarrera berezi egitea, espezifikoki gerra horietako bat jorratzen duten dokumentuzat.

7.3.6. Gaur Egungo Aroa

Aro honetarako beltzez dauden sarrerak eta soilik horiek erabiliko dira:

Euskal Herria – Historia – 1876-1979 (Gaur Egungo Aroa)

Aro hau bitan banatzen da:

Euskal Herria – Historia – 1876-1936 (Kontzertuen Aroa)

Euskal Herria – Historia – 1936-1979 (Frankismoa eta Espainiako Trantsizioa)

Sarrera horietaz gain, beste bi sarrera hauek ere onartzen dira, espezifikoki gai horietako bat jorratzen duten dokumentuentzat:

Euskal Herria – Historia – 1931-1939 (Espainiako 2. Errepublikak)

Euskal Herria – Historia – 1936-1939 (Espainiako Gerra Zibila)

Orobat, mundu-gerrei buruzko dokumentuak, legokiekeen Historiako sarrera orokorraz gain, bi sarrera hauen bitartez katalogatuko dira:

Mundu-Gerra, 1.a, 1914-1918

X: Euskal Herria – Historia – 1914-1918 (I. Mundu-Gerra)

Mundu-Gerra, 2.a, 1939-1945

X: Euskal Herria – Historia – 1939-1945 (II. Mundu-Gerra)

Muga-datak hauek dira:

1876 Kontzertu Ekonomikoen negozioazioen abiapuntua

1914 I. Mundu-Gerraren hasiera

1918 I. Mundu-Gerraren bukaera

1931 Espainiako II. Errepublika

1936 Espainiako Gerra Zibilaren hasiera

1939 Espainiako Gerra Zibilaren bukaera eta II. Errepublikaren deuseztapena

1945 II. Mundu-Gerraren bukaera

1979 Euskal Autonomia Erkidegoaren sorrera

Alegia, aroa bi azpiarotan banatu da, bien arteko muga Espainiako Gerra Zibilaren hasiera delarik Baina bi sarrera horietaz gain, gai berezi batzuek euskal historiografian duten pisua dela-eta, beste lau sarrera espezifiko ere ezartzen dira. Azpimarratzekoa da mundu-gerrei buruzko dokumentuek bi sarrera izango dutela, bata espezifikoa eta bestea generikoa (dokumentua Euskal Herriari buruzkoa denean).

Bestalde, aroaren muga konbentzianaltzat 1979. urtea hautatu da, Euskal Autonomia Erkidegoaren sorrera XX. mendeko gertakari nagusia delako Eus-

kal Herri osoan, nahiz eta, beherago ikusiko dugun bezala, Nafarroaren kasuan data hori pixka bat aldatzen den (1982).

7.3.7. 1979az geroztikako aroa

Aro honetarako beltzez dagoen sarrera eta soilik hori erabiliko da.

Euskal Herria – Historia – 1979-

X: Euskal Autonomia Erkidegoa – Historia – 1979-

X: Nafarroako Foru Erkidegoa – Historia – 1979-

7.3.8. Euskal Herria: eskema orokorra

Laburbilduz, *Euskal Herria* sarrerarekin ABKn beltzez dauden sarrerek eta soilik horiek erabiliko dira. Dena dela, dokumentu kopurua asko ugarituz gero zilegi izango da zatiketa kronologiko gehiago egitea, oraingoz aurreikusi ez badira ere.

Euskal Herria – Historiaurrea

Euskal Herria – Historia – 0200 K. a.-0476 K. o. (Erromatar Aroa)

Euskal Herria – Historia – 0476-1512 (Erdi Aroa)

Euskal Herria – Historia – 0476-0824 (Inbasioen Aroa)

Euskal Herria – Historia – 0824-1200 (Goi Erdi Aroa)

Euskal Herria – Historia – 1200-1512 (Behe Erdi Aroa)

Euskal Herria – Historia – 1512-1789 (Aro Berria)

Euskal Herria – Historia – 1789-1876 (Foru Erregimenaren Krisialdia)

Euskal Herria – Historia – 1789-1815 (Iraultza eta Inperioa)

Euskal Herria – Historia – 1815-1876 (Karlismaldia)

Euskal Herria – Historia – 1833-1839 (1. Karlismaldia)

Euskal Herria – Historia – 1872-1876 (2. Karlismaldia)

Euskal Herria – Historia – 1876-1979 (Gaur Egungo Aroa)

Euskal Herria – Historia – 1876-1936 (Kontzertuen Aroa)

Euskal Herria – Historia – 1931-1939 (Espainiako 2. Errepublikak)

Euskal Herria – Historia – 1936-1939 (Espainiako Gerra Zibila)

Euskal Herria – Historia – 1936-1979 (Frankismoa eta Espainiako Trantsizioa)

Euskal Herria – Historia – 1979-

7.4. EUSKAL HERRIALDEAK

Honako hauek dira sarrera orokorrak:

Araba – Historia
Bizkaia – Historia
Gipuzkoa – Historia
Nafarroa – Historia
Nafarroa Beherea – Historia
Lapurdi – Historia
Zuberoa – Historia

7.4.1. Araba

Herrialde honetarako beltzez dauden sarrerak eta soilik horiek erabiliko dira. Dena dela, dokumentu kopurua asko ugarituz gero zilegi izango da zati-keta kronologiko gehiago egitea, oraingoz aurreikusi ez badira ere.

Araba – Historia

Araba – Historiaurrea
Araba – Historia – 0200 K. a.-0476 K. o. (Erromatar Aroa)
Araba – Historia – 0476-1512 (Erdi Aroa)
Araba – Historia – 1512-1789 (Aro Berria)
Araba – Historia – 1789-1876 (Foru Erregimenaren Krisialdia)
Araba – Historia – 1876-1979 (Gaur Egungo Aroa)
Araba – Historia – 1979-

7.4.2. Bizkaia

Herrialde honetarako beltzez dauden sarrerak eta soilik horiek erabiliko dira. Dena dela, dokumentu kopurua asko ugarituz gero zilegi izango da zati-keta kronologiko gehiago egitea, oraingoz aurreikusi ez badira ere.

Bizkaia – Historia

Bizkaia – Historiaurrea
Bizkaia – Historia – 0200 K. a.-0476 K. o. (Erromatar Aroa)
Bizkaia – Historia – 0476-1512 (Erdi Aroa)
Bizkaia – Historia – 1512-1789 (Aro Berria)
Bizkaia – Historia – 1789-1876 (Foru Erregimenaren Krisialdia)
Bizkaia – Historia – 1876-1979 (Gaur Egungo Aroa)
Bizkaia – Historia – 1979-

7.4.3. Gipuzkoa

Herrialde honetarako beltzez dauden sarrerak eta soilik horiek erabiliko dira. Dena dela, dokumentu kopurua asko ugarituz gero zilegi izango da zati-keta kronologiko gehiago egitea, oraingoz aurreikusi ez badira ere.

Gipuzkoa – Historia

Gipuzkoa – Historiaurrea

Gipuzkoa – Historia – 0200 K. a.-0476 K. o. (Erromatar Aroa)

Gipuzkoa – Historia – 0476-1512 (Erdi Aroa)

Gipuzkoa – Historia – 1512-1789 (Aro Berria)

Gipuzkoa – Historia – 1789-1876 (Foru Erregimenaren Krisialdia)

Gipuzkoa – Historia – 1876-1979 (Gaur Egungo Aroa)

Gipuzkoa – Historia – 1979-

7.4.4. Nafarroa

Herrialde honetarako beltzez dauden sarrerak eta soilik horiek erabiliko dira. Dena dela, dokumentu kopurua asko ugarituz gero zilegi izango da zati-keta kronologiko gehiago egitea, oraingoz aurreikusi ez badira ere.

Nafarroa – Historia

Nafarroa – Historiaurrea

Nafarroa – Historia – 0200 K. a.-0476 K. o. (Erromatar Aroa)

Nafarroa – Historia – 0476-1512 (Erdi Aroa)

Nafarroa – Historia – 0476-1234 (Goi Erdi Aroa)

Nafarroa – Historia – 1234-1512 (Behe Erdi Aroa)

Nafarroa – Historia – 1512-1789 (Aro Berria)

Nafarroa – Historia – 1512-1530 (Konkista eta Anexioa)

Nafarroa – Historia – 1789-1876 (Foru Erregimenaren Krisialdia)

Nafarroa – Historia – 1876-1982 (Gaur Egungo Aroa)

Nafarroa – Historia – 1982-

Lehenago aipatu ez diren muga-datak hauexek dira:

1234 Errege-leinu baskoiaren amaiera

1982 Foru Hobekuntzaren Legearen onarpena

Kontuan hartu behar da konkistaren gaiak historiografian duen pisua dela-eta, gai hori espezifikoki jorratzen duten dokumentuak sarrera propio baten bidez katalogatuko direla.

Bestalde, zalantza askoren ondoren ez da aintzat hartu Lege Paktatuaren urtea (1841) muga-data konbentzionalizat, historiografian 1876. urtea gehia-

gotan aipatzen delako prozesu baten amaieratzat, nahiz eta prozesu horretan Lege Paktatua mugarri guztiz garrantzitsua izan; baina eskuarki ez da aro baten muga kronologikotzat hartzen.

7.4.5. Nafarroa Beherea

Herralde honetarako sarrera bakarra erabiliko da, zatiketa kronologikoarik gabe. Dena dela, dokumentu kopurua asko ugarituz gero zilegi izango da zatiketa kronologiko gehiago egitea, oraingoz aurreikusi ez badira ere.

Nafarroa Beherea – Historia

7.4.6. Lapurdi

Herralde honetarako sarrera bakarra erabiliko da, zatiketa kronologikoarik gabe. Dena dela, dokumentu kopurua asko ugarituz gero zilegi izango da zatiketa kronologiko gehiago egitea, oraingoz aurreikusi ez badira ere.

Lapurdi – Historia

7.4.7. Zuberoa

Herralde honetarako sarrera bakarra erabiliko da, zatiketa kronologikoarik gabe. Dena dela, dokumentu kopurua asko ugarituz gero zilegi izango da zatiketa kronologiko gehiago egitea, oraingoz aurreikusi ez badira ere.

Zuberoa – Historia

7.5. HIRI ETA ESKUALDEAK

Hiri eta eskualdeen izenak sarreratzat erabil daitezke, baina oraingoz ABKn ez da inolako zatiketa kronologikorik onartzen. Dena dela, dokumentu kopurua asko ugarituz gero zilegi izango da zatiketa kronologiko gehiago egitea, oraingoz aurreikusi ez badira ere.

Era berean, hiri eta eskualdearen izenaren ondoan lurralde historikoaren izena jarriko da, parentesi artean, adibidez:

Baiona (Lapurdi) – Historia

Iruñea (Nafarroa) – Historia

Gernika (Bizkaia) – Historia

Donapaleu (Nafarroa Beherea) – Historia

Aiara Herria (Araba) – Historia
Enkarterri (Bizkaia) – Historia
Zangozako Merindadea (Nafarroa) – Historia

Trebiñuko Konderrria eta Villaverde Turtzioz kasu bereziak dira; izan ere, geografikoki eta historikoki Euskal Herria badira ere, administratiboki ez dira Arabakoak edo Bizkaikoak. Hori dela eta, Trebiñuko Konderrriaren edo Villaverde Turtziozaren historiari buruzko liburuei bi sarrera jarriko zaie:

Trebiñuko Konderrria (Araba: Barrendegia) – Historia
Euskal Herria – Historia – [liburuari dagokion aldia]

Villaverde Turtzioz (Bizkaia: Barrendegia) – Historia
Euskal Herria – Historia – [liburuari dagokion aldia]

7.6. SHUri DAGOKIONEZ

Jakina denez, Euskal Herriak bere osotasunean ez du SHU zenbakirik. Hori dela eta, gure katalogoan honako soluzio hau erabiliko dugu:

a) **Euskal Herria – Historia** sarrera dutenak:

Sarrera horietan guztietan ondoko zenbakia erabiliko da: **946.6 EH**. Alegia, Autonomia Erkidegoaren zenbaki zaharra (egun desagertua) eta, nahasketak ekiditeko, «EH» letrak ondoan

b) Euskal Herrialdeen sarreretan:

Araba – Historia: 946.015.6
Bizkaia – Historia: 946.015.2
Gipuzkoa – Historia: 946.015.4
Lapurdi – Historia: 944.7 Lapurdi
Nafarroa – Historia: 946.016
Nafarroa Beherea – Historia: 944.7 Nafarroa Beherea
Zuberoa – Historia: 944.7 Zuberoa

c) Hiri eta eskualdeen sarreretan

Hiri eta eskualde bakoitzari dagokion lurraldearen zenbakia emango zaio eta ondoan hiriaren edo eskualdearen izena. Adibidez:

946.015.6 G. [Gasteiz]
946.015.4 D. [Donostia]
94.015.2 B. [Bilbo]
944.7 Uztaritze
946.015.2 Durango Merindadea

7.7. AZPIBURUAK

Azpiburu gisa besteak beste honako hauek erabil daitezke:

Bibliografia

Erljio historia

Historiografia

Hiztegiak

Ikasketa eta irakaskuntza (Lehen Hezkuntza)

Ikasketa eta irakaskuntza (Bigarren Hezkuntza)

Ikasketa eta irakaskuntza (Goi irakaskuntza)

Iturriak

Literatura eta gerra

Mapak

8. FORUEI BURUZ

8.1. ERREGELA HONEN ZERGATIEZ

Ugariak dira zuzen edo zeharka foruei buruz diharduten liburuak eta, sarritan, zalantza handiak sortzen dira haiek katalogatzeko. Erregela honen helburua *foru* terminoaren eta horrekin lotutakoan erabilera zehaztea izango da, horren adiera desberdinak argituz eta horien araberrako gai-sarrerak finkatuz. Izan ere, gaztelaniazko *fuero* edo *fueros* terminoaren azpian oso kontzeptu desberdinak agertzen dira.

Foru/Fuero/For hitza latinezko *forum*-etik dator. Euskarazko erabilera alde batera utzita, Zuzenbidearen esparruan espainieraz baino ez da hitz arrunta (*fuero*), hizkuntza horretan adiera ugari dituelarik. Frantsesez, berriz (Zuzenbidearen esparruan beti), *for* hitza Euskal Herriko eta, oro har, Pirineo aldeko lege historiko bereziak izendatzeko baino ez da erabiltzen. Ingeleseztan ez da ez hizkuntza arruntean ez teknikoan erabiltzen, Euskal Herriko historiari buruz hitz egiteko ez bada, eta orduan ere mailegu garbi bezala (alegia, euskaraz, gaztelaniaz edo frantsesez hitz egiterakoan *Common law* terminoa erabiltzen den bezala, Ingalaterrako Zuzenbideari buruz ari garenean). Horrek guztiak esan nahi du foruei buruzko liburuak batez ere gaztelaniaz idatzi direla eta batez ere Euskal Herriko gaiei buruz. Era berean, euskaraz, frantsesez edo ingelesez idatzitakoetan zuzen edo zeharka gaztelaniazko *fuero/foral* terminoa da ezinbesteko erreferentzia, eta horrek sarritan nahasketak eta interferentziak sortzen ditu.

Orobat, XIX. mendera arte Euskal Herriko Foruak Zuzenbide sistema jakin bati lotuta agertzen dira, Antzinako Erregimenarena, hain zuzen ere. Sistema hori Ipar Euskal Herrian 1789an guztiz suntsitzen bada ere (lege mailan bederen, ez gizarte mailan), Hego Euskal Herrian historia askoz ere korapilatsuagoa izan du, neurri batean gaur arte iraun duelarik, etenik gabe. Adibidez, aipatzekoa da 1876ra arte Foruak konstituzio liberalen sistemari lotu zitzaizkiola.

Hauxe da gaztelaniazko *fuero* hitzari atxekitako zenbait adieren (gure axolakoak soilik) sailkapena:

1. Europa osoan, Erdi Aroan zehar ohitura zabala izan zen erregeak hiri berri bat fundatzean haren gobernurako lege berezi bat ematea. Lege horrek izen desberdina du hizkuntzaren arabera, horrela, gaztelaniaz *fuero* esaten da (*Fuero de Estella*, *Fuero de San Sebastián*, eta abar). Frantsesez, berriz, *charte* esaten da (*Le Robert* hiztegia (1981): *Au moyen âge, Titre de propriété, de vente, de privilege octroyé ... Spécialt. Charte d'affranchissement des communes*). Ingeleseztan, *charter* esaten zaio (*The Oxford English Dictionary* (1978): 1. *A written document delivered by the sovereign or legislature: a. granting privileges to, or recog-*

nozing rights of, the people, or of certain classes or individuals). Euskal Herrian prozesu hori XI. mendean hasi eta XIV.ean bukatzen da.

2. Bestalde, Euskal Herrian XIII. mendetik aurrera herriaren usuario eta ohiturak batzen zituen lege-bilduma batzuk hasten dira idazten, XVII. mendea arte iraungo duen prozesu baten baitan. Lege-bilduma horiei gaztelaniaz *fueros* esaten zaie (*Fuero General de Navarra*, *Fuero de Ayala*, *Fuero Viejo de Vizcaya*, eta abar). Asko badira ere, bakoitza bere ezaugarri bereziekin, XVIII. mendetik aurrera gero eta gehiago izen komun baten magalean bildu izan dira, gaztelaniaz *los fueros*, *el régimen foral*. Euskal Herriko lege bereziei frantsesez, berriz, *fors* eta *coutumes* deitu zaie (gaskoieraz, *costumas*), eta ingelesez *Common law* da erabili izan den termino antzekoena. Orobat, XIX. mendetik aurrera, bai frantsesez bai ingelesez gaztelaniazko *fueros/foral* terminoa erabili izan da Euskal Herriaren berezko legeen sistema (eta haren inguruan sortutako gerrak eta gatazkak) izendatzeko.
3. Arestian esan dugun bezala, Euskal Herriko berezko lege sistema hori Ipar Euskal Herrian 1789an suntsitua izan zen lege-mailan eta Hego Euskal Herrian, berriz, bi gerren ondoren gogorki murriztua, erabat suntsitu gabe. Orain laburtu ezin dugun prozesu korapilatsua eta luzea izen bazen ere, esan dezakegu 1841etik aurrera Nafarroan, eta 1876tik aurrera Araba, Bizkaia eta Gipuzkoan ez dagoela foruei buruz hitz egiterik ordu arte hitz horrek zeukan zentzuan bederen; orduetik aurrera foruez gelditzen dena Zuzenbide Zibilaren atal berezi bat baino ez da. Orobat, gaztelaniaz sarri erabili da *Derecho Foral* terminoa euskal herrialdeetan Zuzenbide Zibilaren esparruan gelditzen ziren lege berezi horiek izendatzeko, zenbaitek (Adrian Zelaia Ibarrek, adibidez) *Derecho Civil Vasco* terminoa hobesten badute ere.

Honaino hiru kontzeptu desberdinen arteko zedarriketa. Terminologiaren alorrean, berriz, euskarari dagokionez gaztelaniaren eraginak sarritan lausotu eta nahastu ditu kontzeptu bereizketa horiek, *foru* terminoari gaztelaniaz daukan adiera guztiak ezarri, ñabardurarik gabe. Horrela, berdinean erabili izan da *Lizarrako Forua* edo *Nafarroako Foruak* bezalakoak (kontuan hartu gabe bi gauza guztiz desberdinak direla) eta azken horretan, berriz, inolako ñabardura historikorik egin gabe.

Nahasketa horiek argitzeko, zenbait proposamen egin izan da euskaraz, horrela, J.A. Arana Martiak *forua* eta *fueroa* bereiztea proposatu zuen: «**Forua** herriak bere buruari emandako legea zen; **fueroa**, ostera, hiriei Errege eta Jaunak emandako legea» (UZEI, *Politika Hiztegia*, 1980, «Foruak» sarre-*ra*). Apur bat geroago, baina ildo beretik, A. Urrutiak *foru orokorrak* edo *luzeak* («herrien usuario eta ohiturak idatzita batzen zituen erregelamenduak») eta *foru laburrak* edo *fueroak* («erregeak hiri, leku edo abategi bati [emana-*nak*]) bereiztea proposatu zuen (UZEI, *Zuzenbide Hiztegia*, 1985, «Forua»

sarrera). Bestalde, hiri fundatu berriei erregeak emandako lege berezia izendatzeko sarri erabili izan dira *gutuna* edo *hiri-gutuna* terminoak.

Orobat, gogoratu behar da *Lege Zaharra* terminoa ere sarri erabili dela, eta aspaldi honetan zenbait historialari berriz ere erabiltzen hasi direla (J. Agirreazkuenaga, adibidez), beti ere Euskal Herriko berezko legeen multzoa izendatzeko soilik.

Halaber, Ipar Euskal Herrian (batez ere, baina ez soilik), *forua* baino *kos-tuma* da Euskal Herriko lege bereziak izendatzeko erabili izan den terminoa. Termino hori erabili zuten, besteak beste, Leizarragak, Larramendik eta Harrietek (azken honek zehatz-mehatz Lapurdiko berezko legeak izendatzeko), eta egun euskara mintzatuan arrunta ez bada ere, zenbait historialarik erabiltzen du bereziki Ipar Euskal Herriko foruei buruz jarduteko (M. Goihenetxe, adibidez).

Era berean, *Foru Zuzenbidea* eta *Zuzenbide Zibila* terminoak ere azken urteetan sarri erabili dira.

Bukatzeko, komenigarria izan daiteke hizkuntzari buruzko hausnarketa bat egitea. Jakina denez, Euskal Herriko legeak, salbuespenak salbuespen eta azken hamarkadak alde batera utzita, ez dira inoiz euskaraz idatzi, horren ordez latinez, gaskoieraz, Nafarroako erromantzeaz, gaztelaniaz edo frantsesez idatzi direlarik. Baina horrek ez du esan nahi euskarazko izenik ez dutela izan, edota legez jardutean euskaldunek ez zutela euskaraz hitz egiten. Alderantziz, hainbat arrazoi dago esateko euskaraz hausnartu, eztabaidatu eta sortutako lege bat baino gehiago, beste hizkuntza batean (ezen denbora eta tokiaren arabera) aldatetako baitaude) idatzi zirela. Hori bereziki nabarmena da ohituran oinarritutako legeetan (foruak, neurri handi batean), baina ez soilik: adibidez, Frantziako Iraultzarekin lotutako hainbat dokumentu zuzenean euskaraz idatzi ziren (*dolu kaierrak*) edo euskaratuak izan ziren (zenbait lege); Bizkaiko Bartzar Orokorretan XIX. mendean ere oraingoz arrunta zen neurri batean euskaraz mintzatzea, ondoren erabakitzen zena gaztelaniaz idazten bazen ere; Euskal Herriko udal-batza askotan beste horrenbeste gertatu izan da, frankismo gorrienean ere. Eta jakina da euskal literaturaren orrietan barna legeei, eta bereziki foruei, aipu asko egiten zaiela, adibidez, bertsoetan.

Hori dela eta, izenburua hautatzerakoan honako irizpideak erabiliko dira:

- a) Testua edozein hizkuntzatan dagoelarik ere, Euskal Herriko hiri-gutun edo foruekin lotutako lege guztien izenburu hautatua euskaraz emango da.
- b) Testua edozein hizkuntzatan dagoelarik ere, Gaztelako legeen izenburu hautatua, gaztelera emango da. Orobat, Kataluniako legeen izenburu hautatua katalanez emango da, Frantziakoa frantsesez, eta abar.

Dena dela, beherago emango dira zehaztapen gehiago.

8.2. ARGIBIDE OROKORRAK

Hauexek dira gorago aipatu hiru kontzeptuak izendatzeko euskaraz proposatzen diren terminoak, hots, Azkue Bibliotekako Katalogoan erabiliko direnak:

1. Lehenengo kontzeptuan badirudi frantsesaren eta ingelesaren ereduari jarraiki, *gutun* edo *hiri-gutun* termino egokiagoak direla *foru* baino. Bestalde, badirudi *fuero* proposamenak, edo *foru labor* terminoak, ez dutela arrakasta handirik izan. Ikus 3. atala.
2. Bigarren kontzeptuan dudarik gabe *foru* terminoa da aukerarik onena, guztiz zabaldua eta erabilia baita. *Lege Zahar* terminoak, berriz, ez du horren erabilera zabala izan, soilik testuinguru nahiko konkretuetan erabiltzen delarik (alegia, *foruak* baino *foru erregimena* izendatzeko erabili ohi da). *Kostuma* terminoa, berriz, egokia izan daiteke zenbait lege zehatz izendatzeko (*Lapurdiko Kostumak*, *Zuberoako Kostumak*, etab.), baina oso erabilera zehatza eta mugatua izan duenez, ez dirudi egokia denik Hego Euskal Herrira ere zabaltzea, *foru* terminoaren kalteetan. Ikus 4. atala.
3. Hirugarren kontzeptuan *Foru Zuzenbidea* eta *Zuzenbide Zibila* termino arruntak eta erabilera handikoak dira. Lexikografiari dagokionez, ez dirudi arrazoirik dagoenik bata ala bestea hobesteko, eta irizpide bibliotekonomikoei buruz beherago mintzatuko gara. Ikus 5. atala.

Laburbilduz, proposamen horren arabera, euskaraz *foru* terminoa erabiliko litzateke Euskal Herrian XIII. eta XVII. mendeen bitartean herri-ohituretan oinarrituta idatzi ziren lege-bilduma bereziak izendatzeko, edota beraietatik sortutako antolaketa politikoa, Euskal Herriaren zati batean 1876 arte iraun zuena. Hortaz landara erabiltzea ez litzateke gomendagarri, erabat gaitzesgarri ez bada ere.

Izan ere, gaztelaniaren eraginez *foru* terminoa sarri erabiltzen da gutxienez beste bi kontzeptuak izendatzeko ere, eta kasu batzuetan horien mugak zehaztea franko zaila izan daiteke. Adibidez, Nafarroaren kasuan, zenbait legegilariren arabera egungo Foruaren eta antzinakoaren artean ez da etenik gertatu, lehena beste haren jarraipen eta *hobekuntza* baino ez delarik. Hartara, berdin *foralak* lirateke XVII. mendeko eta oraingo erakundeak (besteak beste, izenlagun bera dute). Euskal Autonomia Erkidegoari buruz legelarien iritzia, oro har, bestelakoa izan bada ere, badira baita *Foru Aldundiak*, *Foru Arauak*, eta abar. Hala ere, Nafarroaren kasuan ere inork ez du ukatzen 1841ko Lege Paktuaren garrantzi erabakigarria eta, beraz, zentzuzkoa dirudi bi aldi historikoen artean desberdintasun bat egitea, *foru* terminoa batez ere 1841 aurreko lege-bildumak eta antolaketa politikoa izendatzeko erabiliz.

Beraz, gorago proposatzen den *foru* terminoaren adieren argiketak ez du zurruna izan behar, Euskal Herriaren historiaren ondorioz neurri batean ezinezkoa baita erabateko bereizketarik egitea. Baina dokumentu guztiak sistema bakar baten arabera katalogatzeak aurrerabide nabarmena eskainiko dio bilaketa bibliografikoei.

8.3. HIRI-GUTUNAK

Hiri gutunak erregeak hiri bat fundatzean hari emandako lege bereziak dira, dela bere ekimenez, dela herritarren eskariz. Salbuespenak salbuespen, Euskal Herrian XII. eta XIV. mende bitartean idatzi ziren (Lizarrak 1090ean izan zuen lehenengo hiri-gutuna). Gai horri buruzko dokumentuak honela katalogatuko dira:

8.3.1. Hiri-gutunei buruz diharduten liburuak

Gutxienez bi gai-sarrera izango dituzte. Lehena, horrelakoa:

[*Hiriaren izena*] – **Hiri gutunak**

Horrela, adibidez;

Donostia (Gipuzkoa) – Hiri gutunak

Gasteiz (Araba) – Hiri gutunak

Bernedo (Araba) – Hiri gutunak

Lizarra (Nafarroa) – Hiri gutunak

Iruñea (Nafarroa) – Hiri gutunak

Era honetakoak ez dira onartzen, adibidez:

X: Hiri gutunak – Nafarroa – Lizarra

X: Foruak – Araba – Gasteiz

X: Fuegoak – Gipuzkoa – Donostia

Berdin jokatu da Euskal Herritik kanpokoekin, adibidez:

Jaca (Huesca, Espainia) – Hiri gutunak

Cuenca (Espainia: Hiriburua) – Hiri gutunak

Miranda de Ebro (Burgos, Espainia) – Hiri gutunak

Calatayud (Zaragoza, Espainia) – Hiri gutunak

Bejar (Salamanca, Espainia) – Hiri gutunak

Sarrera honetaz gain, beharrezkoa da dokumentu horiei historiari buruzko sarrera bat egitea, adibidez:

Donostia (Gipuzkoa) – Historia

Gasteiz (Araba) – Historia

8.3.2. Liburuaren mamia hiri-gutunaren beraren testua denean

Kasu hauetan Historiari buruzko sarrerari *Iturriak* azpisarrera erantsiko zaio, honela:

[*Hiriaren izena*] – **Historia – Iturriak**

Adibidez:

Cuenca (Espainia: Hiriburua) – Historia – Iturriak

Funes (Nafarroa) – Historia – Iturriak

Gasteiz (Araba) – Historia – Iturriak

Jaca (Huesca, Espainia) – Historia – Iturriak

8.3.3. Hiri-gutunen izen espezifikokoak

Hiri-gutun bat aipatzen denean ez da halabeharrez testu bakar bat aipatzen; frankotan, hainbat eskuizkribu desberdin ditugu, sasoi desberdinetakoak eta, sarritan, hizkuntza desberdinetan. Hori dela eta, arriskugarria izan daiteke hiri-gutun bati jatorrizko data bat esleitzea, ikerleak testu bakar batez barik testu multzo bati buruz ari baitira. Baina, bestalde, beste hainbat kasutan testu bakarra dugu, garbi datatua, edota testu multzo bat izan arren, beraien arteko batasuna oso nabarmena da. Gainera, arestian aipatu ditugun bi sarrez gain kasu askotan komenigarria da hiri gutunaren izen espezifikoa sarrera nagusi gisa edo gai-sarrera gisa ematea. Beraz, ez da erraza kasu guztietan erabaki zehatzak hartzea.

Ohar horiek guztiak kontuan harturik, hainbat hiri gutuni izenburu hautatu bat esleituko zaie, ondoko irizpideen arabera:

- a) Formarik aruntena eta erabiliena hautatuko da.
- b) Forma modernoa hautatuko da, forma arkaikoei bigarren sarrerak eginez.
- c) Euskal Herriko hiri-gutunen izen espezifikoa euskaraz emango da, Espainiakoak espainieraz, Frantziakoak frantsesez, etab.
- d) Izenari data erantsiko zaio posible den kasu guztietan.

Hau da zenbait hiri gutunen izen espezifikoa, gai-sarrera edo izenburu hautatu gisa erabiliko dena:

Viguera eta Funesko Hiri Gutuna (1110)

Gesaltzako Hiri Gutuna (1140)

Donostiako Hiri Gutuna (1180)

Gasteizko Hiri Gutuna (1181)

Bernedoko Hiri Gutuna (1182)

Batasunaren Pribilegioa (1423)

Fuero de Cuenca

Fuero de Béjar

Fuero de Miranda de Ebro (1099)

Fuero de Calatayud (1134)

Fuero de Avilés (1155)

Fuero de Briviesca (1313)

8.4. EUSKAL HERRIKO FORUAK

Foruak Euskal Herriko legeen bildumak dira, herri-ohituretan oinarrituak. XIII. eta XVII. mende bitartean idatzi ziren, eta haiei zerien antolaketa politikoak 1789ra arte iraun zuen Ipar Euskal Herrian, 1841era arte Nafarroan eta 1876ra arte Araba, Bizkaia eta Gipuzkoan. Gai horri buruzko liburu guztiak honela katalogatuko dira:

8.4.1. Euskal herrialde bateko foruei buruz diharduten dokumentuak

Sarrera hauetako baten bidez katalogatuko dira:

Foruak – Araba

Foruak – Bizkaia

Foruak – Gipuzkoa

Foruak – Lapurdi

Foruak – Nafarroa

Foruak – Nafarroa Beherea

Foruak – Zuberoa

Ez dira onartzen:

X: Lege Zaharrak

X: Kostumak

X: Fueroak

X: Eskubide historikoak

Sarrera honetaz gain, beharrezkoa da dokumentu horiei historiari buruzko sarrera bat egitea, adibidez:

Gipuzkoa – Historia – 1463-1876 (Foruen Aroa)

8.4.2. Bi euskal herrialde edo gehiagoren foruei buruz diharduten dokumentuak

Guztiak sarrera honen bidez katalogatuko dira:

Foruak – Euskal Herria

Ez dira onartzen:

X: Foruak – Iparraldea

X: Foruak – Hegoaldea

X: Foruak – Ipar Euskal Herria

X: Foruak – Hego Euskal Herria

X: Foruak – Euskal Autonomia Erkidegoa

Sarrera honetaz gain, zenbait kasutan komenigarria da dokumentu horiei historiari buruzko sarrera bat egitea, adibidez:

Euskal Herria – Historia – 1512-1789 (Aro Berria)

8.4.3. Eskualde edo ibar bateko foruei buruz diharduten dokumentuak

Honela katalogatuko dira:

Foruak – Bizkaia – Durangaldea

Foruak – Bizkaia – Enkarterri

Foruak – Araba – Aiara Herria

Sarrera honetaz gain, beharrezkoa da dokumentu horiei historiari buruzko sarrera bat egitea, adibidez:

Enkarterri (Bizkaia) – Historia

8.4.4. Dokumentuaren mamia foruaren beraren testua denean

Aurreko sarrerei **Legeria** azpisarrera erantsiko zaio. Horrela:

Foruak – Araba – Legeria

Foruak – Nafarroa – Legeria

Foruak – Nafarroa Beherea – Legeria

8.4.5. Foruen izen espezifikokoak

Jakina denez, *foruak* aipatzen direnean frankotan ez dago garbi zein testuri edo testu-multzori egiten zaion erreferentzia. Ez beti, hala ere; izan ere, XV. mendetik aurrera, eta gaur egun arte, sarritan argitaratu dira foru-bildumak, eta gehienetan argi datatuak egon ohi dira, jakina bada ere argitalpen batetik bestera aldaketak egon daitezkeela testuetan.

Beraz, ez dirudi oker handia denik hainbat foru-bildumentzat izen espezifikoko batzuk zehaztea, batez ere kontuan hartuz oso mesedegarria izango dela bilaketa bibliografikoak errazteko. Horretarako ondoko irizpideak erabiliko dira:

- e) Formarik arruntena eta erabiliena hautatuko da.
- f) Forma modernoa hautatuko da, forma arkaikoei bigarren sarrerak eginez.
- g) Euskal Herriko dena delako foru-bildumaren izen espezifikoa euskaraz emango da, Espainiakoak espainieraz, Frantziakoak frantsesez, etab.
- h) Izenari data erantsiko zaio posible den kasu guztietan.

Hauxe da zenbait foruen izen espezifikoa, gai-sarrera edo izenburu hautatu gisa erabiliko dena:

- Nafarroako Foru Nagusia**
- Nafarroako Foruen Bilketa Berria**
- Arabako Legeen Liburua**
- Durangoko Merindadeko Foru Zaharra**
- Aiara Herriko Forua (1373)**
- Enkarterriko Foru Zaharra (ca. 1394-1411)**
- Bizkaiko Foru Zaharra (1452)**
- Enkarterriko Foru Berritua (1503)**
- Lapurdiko Kostumak (1514)**
- Burdinolen Forua (1519)**
- Zuberoako Kostumak (1520)**
- Bizkaiko Foru Berria (1526)**
- Nafarroako Foru Murritzua (1528)**
- Gipuzkoako Liburu Zaharra (1562)**
- Nafarroa Behereko Foruak eta Kostumak (1611)**
- Gipuzkoako Foruen Bilduma Berria (1696)**

8.5. EUSKAL HERRIKO ZUZENBIDE ZIBILA

Euskal Herriko Zuzenbide Zibila da Foruen suntsiketaren ondoren zuzenbide pribatuaren esparruan indarrean gelditu ziren lege berezien bilduma. Gai horri buruzko liburuak honela katalogatuko dira:

8.5.1. Euskal herrialde bati buruz diharduten dokumentuak

Jakina denez, Ipar Euskal Herrian foruak guztiz suntsituak izan ziren eta, beraz, ez da honelako kasurik gertatzen. Honela katalogatuko dira:

Zuzenbide Zibila – Araba
Zuzenbide Zibila – Bizkaia
Zuzenbide Zibila – Gipuzkoa
Zuzenbide Zibila – Nafarroa

8.5.2. Bi euskal herrialde edo gehiagori buruz diharduten dokumentuak

Honela katalogatuko dira:

Zuzenbide Zibila – Euskal Herria

8.5.3. Euskal Autonomia Erkidegoari buruz diharduten dokumentuak

Aurreko kasuan ez bezala, honetan dena delako legea Euskal Autonomia Erkidego osoan dago indarrean, eta ez beste inon. Bereziki azpimarratu behar da 1979tik aurrera sortutako legeriari buruzko dokumentuez ari garela. Hone-
la katalogatuko da:

Zuzenbide Zibila – Euskadi (Autonomia Erkidegoa)

X: Zuzenbide Zibila – Euskal Autonomia Erkidegoa

8.5.4. Dokumentuaren mamia legearen beraren testua denean

Aurreko sarrerei **Legeria** azpisarrera erantsi behar zaie. Horrela:

Zuzenbide Zibila – Araba – Legeria

Zuzenbide Zibila – Bizkaia – Legeria

Zuzenbide Zibila – Euskadi (Autonomia Erkidegoa) – Legeria

X: Zuzenbide Zibila – Euskal Herria – Legeria

8.6. ZENBAIT KASU BEREZI

Gaia korapilatsua denez gero, arrunta da zenbait dokumentutan zalantzak izatea multzo batean edo bestean kokatzeko. Ondoren bi kasu nabarmenenak tratatuko ditugu:

8.6.1. Baiona

Baiona kasu berezia da. Izan ere, 1125. urtetik aurrera Akitaniako Duke Gilen IX.ak emandako hiri gutuna izan zuen, latinez idatzia, 1273an gaskoieraz idatzi zena gauza franko aldatuz. Baina 1514ean Bordeleko Parlamentuak batera onartu zituen arren Lapurdiko Forua eta Baionako Forua (*Les coutumes générales gardées et observées au Pays et Baillage de Labourd et ressort d'Iceluy* eta *Les coutumes générales de la Ville et Cité de Bayonne et jurisdiction dicelle*, biak frantsesez idatziak), bakoitzak bere egituraketa politiko-administratibo berezia gorde zuen, elkarrengana bildu gabe. Alegia, Euskal Herriko gainerako hiriak ez bezala (Bilbo, Donostia, etab.), Baiona ez zen inguratzen zuen lurraldean integratu, bere izaera bereziari eutsi ziolarik. Hori dela eta, Baionako lege eta egituraketa politiko-administratiboari buruzko liburua, honela katalogatuko dira:

- a) 1125-1514 urte bitarteko dokumentuak Euskal Herriko hirietako gaineretikoak bezala katalogatuko dira, hots, sarrera hauen bidez:

Baiona (Lapurdi) – Hiri gutunak

Baiona (Lapurdi) – Historia – Iturriak

Baionako Hiri Gutuna

- b) 1514-1789 urte bitarteko dokumentuak, berriz, honela katalogatuko dira:

b.1. Baionako foruari buruzkoak, honela:

Foruak – Lapurdi – Baiona

Baiona (Lapurdi) – Historia – Iturriak

Baionako Kostumak (1514)

b.2. Lapurdiko foruari buruzkoak, gorago zehaztu den bezala, hots:

Foruak – Lapurdi

Foruak – Lapurdi – Legeria

Lapurdiko Kostumak (1514)

8.6.2. Foruen eta Zuzenbide Zibilen arteko muga lausoa duten dokumentuak

Oro har, esan dezakegu Foruei buruz jardutean antolakuntza politiko berezi bat sortzeko gaitasuna zuten legeei buruz ari garela, eta Euskal Herriko Zuzenbide Zibilari buruz ari garenean, berriz, zuzenbide pribatuaren esparruan murriztuta gelditu diren lege berezi batzuei buruz. Baina liburu askotan ez da erraza bereiztea Foruei buruz ari diren, ala soilik Zuzenbide Zibilari buruz. Alde batetik, Foruen atal bat Zuzenbide Zibilaren esparrukoa denez gero, hura delarik neurri batean edo bestean iraun duena, zaila da bati buruz hitz egitea bestea tratatu gabe. Bestalde, eta gorago esan dugun bezala, argi badago ere 1841 eta 1876tik aurrera Foruak suntsituta gelditzen direla, zenbait legelarik (Jaime Ignacio del Burgo edo Miguel Herrero de Miñón, adibidez), ez du etenik ikusten bi data horien aurreko eta osteko egoeraren artean, Foruen jarraitkortasuna azpimarratzen dutelarik (sarritan *eskubide historikoak* terminoa erabiliz). Estekadura hau bereziki errepikatzen da Nafarroako legeei edota antolaketa politikoari buruzko liburuetan.

Hori dela eta, zalantzarako kasuetan bi sarrera egingo dira, alegia:

Foruak – Nafarroa

Zuzenbide Zibila – Nafarroa

Foruak – Euskadi (Autonomia Erkidegoa) – Legeria

Zuzenbide Zibila – Euskadi (Autonomia Erkidegoa) – Legeria

8.6.3. Azken hamarkadetako zenbait lege

Azken hamarkadetan onartu diren zenbait legek arazoak sor diezaiokete katalogatzaileari. Aro Garaikideko legeak direnez gero, sarrera nagusi gisa bakoitzari dagokion lurraldea erabiliko da, baina komenigarria izan daiteke zein izenburu hautatu izango duten zehaztea. Adibidez, Nafarroan 1973an eta 1975ean onartu ziren legeen izenburu hautatua honela egingo da:

Nafarroa. Foru Berria (1973)

Nafarroa. Emakume ezkonduari buruzko lege-dekretua (1975)

Orobat, Nafarroako azken foru hobekuntzak honelako izenburu hautatua izango du:

Nafarroa. Foru Hobekuntza (1982)

X: Nafarroa. Nafarroako foru eraentza birrezarri eta hobetzeari buruzko lege organikoa (1982)

X: Nafarroa. Birrezarri eta hobeagotzeko legea (1982)

X: Nafarroa. Forua birrezarri eta hobeagotzeko legea (1982)

X: Nafarroa. Ley orgánica de reintegración y mejoramiento del régimen foral de Navarra (1982)

X: Nafarroa. Amejoramiento del Fuero (1982)

Halaber, mota honetako legeen izenburu hautatua nola egin behar den zehaztu beharrekoa izan daiteke:

Euskadi (Autonomia Erkidegoa). Foru Zuzenbide Zibilari buruzko legea (1992)

8.7. EUSKAL HERRIAZ LANDAKO FORUAK

Euskal Herriaz landa, *foruak* Espainiako Erresumako zenbait erkidegotako lege bereziak dira. Jakina denez, inon ez dute izan Euskal Herrian besteko jarraipen eta garrantzi historikorik eta, ondorioz, badirudi beraiei buruzko dokumentuen katalogazioak ez dakarrela arazo berezirik. Hori dela eta, ohiko azpisarrerara geografikoen bidez katalogatuko dira, aparteko zehaztapen gabe.

Foruak – Espainia

Foruak – Espainia – Aragoi – Legeria

Foruak – Galizia

Foruak – Andorra

Foruak – Katalunia – Legeria

Foruak – Espainia – Valentzia

Era berean, kontuan har bedi Erdi Aroan fundatutako hiriei erregeak emandako hiri-gutunei buruzko liburuak, gorago zehaztu bezala katalogatuko direla.

Orobat, badira Erdi Aroko eta geroagoko zenbait lege *fuero* izenarekin ezagutzen direnak. Horrelakoak izen arruntaren bidez katalogatuko dira, adibidez:

Fuero Juzgo

Fuero Viejo de Castilla

Fuero Real

9. GAZTELANIA ALA ESPAINIERA?

9.1. ERREGELA HONEN ZERGATIEZ

Euskaltzaindiaren *Hiztegi batuaren* arabera, euskaraz bi hitz horiek sinonimoak dira. Beraz, ABKri dagokionez hautatu beharrean gaude, bata ala bestea, biblioteka-katalogo baten helburu nagusietako bat sinonimoak saihestea baita. Baina azpimarratzekoa da euskaraz biak direla zuzenak.

9.2. ARGIBIDE OROKORRAK

Lehenengo eta behin, esan dezagun gaztelaniaz ere berdin gertatzen dela, hots, biak (*castellano* eta *español*) sinonimoak direla. Baina hizkuntza horretan bata edo bestea erabiltzeko egon daitezkeen argudio filologikoez landara (esanahirik gabeak euskararentzat), beharbada kontuan hartzekoa da Espainiako Konstituzioak (1978) hautu garbi bat egiten duela: *castellano* (ikus 3.1 atala).

Euskarazko tradizio idatziari dagokionez, berriz, *Orotariko Euskal Hiztegi*an kontsultatuz gero garbi gelditzen da *gaztelaniaren* erabateko nagusitasuna: 99 aldiz dokumentatzen da (*gaztelania/gaztelera*) eta *espainiera*, berriz, 8 aldiz (*españera/espainera/espainiera*) (kasu biotan I. Saratsolaren *Gaurko euskara idatziaren maiztasun-hiztegia*-tik jasotako datua). Garbi dago literatur-tradizioak *gaztelaniaren* alde egiten duela.

Gaur egungo erabilerari dagokionez, *XX. mendeko euskararen corpus estatistikoan* kontsultatuz gero, *gaztelania* berriz ere nagusitzen da: 394 aldiz dokumentatzen da, eta *espainiera*, berriz, 59 aldiz besterik ez. Horretaz gain, argi eta garbi ikusten da 1990etik aurrera *espainiera* gero eta gutxiago erabiltzen dela (1969-1990 bitartean, agerpen guztien %69,5; 1991-1999 bitartean, agerpenen %18,6 baino ez). Beraz, euskara batuan ere *gaztelania* askoz ere erabiliagoa da *espainiera* baino eta, gainera, joera hori bereziki indartu da azken hamarkadan.

Datu horietaz gain, autoritate bibliografiko edota euskal idazle ereduzko batzuen erabilera argitze aldera, *euskara-gaztelania* hiztegiak arakatu ditugu. Kasu honetan emaitza ez da homogenea, zenbait aldiz hiztegiak dakarren informazioa euskaraz baino gaztelaniaz dagoelako, baina joera nagusia oso garbi dago, eta baieztatu besterik ez du egiten orain arte esandakoa. Alegia, benetan gutxi dira *espainiera/español* darabilten idazleak: Aizkibel (*Diccionario basco-español*, 1883), Azkue (*Diccionario vasco-español-francés*, 1905), Lopez Mendizabal (*Diccionario vasco-español*, 1962tik aurrera), Kintana (*Euskal hiztegi moderno*, 1977, *Hiztegia 80*, 1980, etab.) eta L. M. Muxika (*Diccionario general y técnico breve*, 1984). Dena den, bost horietatik gutxienez azken hirurek *gaztelania* erabali izan dute beste hiztegi batzuetan (Lopez Mendizabal: *La lengua vasca: gramática, conversación, diccionario*

vasco-castellano, 1943; Kintana: *Sukalde eta ostalaritzako hiztegia*, 1984; L. M. Muxika: *Diccionario general y técnico*, 1977). Aldiz, *gaztelania/castellano* darabilten egileen edo liburuen zerrenda benetan luzea da: Astigarraga (1877), Arrese Beitia (1884), Novia de Salcedo (1902), Roman Berakoa (1916), Buenaventura Oieregikoa (1929), Zamarripa (1933), Montiano (1972), Gereño (1977), Kerexeta (1977), P. Muxika (1981), Arriaga (1984), P. Altuna (1992), Legarra (1995), Saratsola (1997)... eta baita ere lan kolektiboak: Sopenaren *Mi primer Sopena vasco* (1981), Sendoaren *Hiztegia euskara-castellano* (1982), AEKren *Oinarrizko hiztegia* (1986), Lur-en *Diccionario mini-hiztegia* (1995), *Elhuyar Hiztegia* (1996) edota *Hiztegi 3000* (1996). Garbi dago, beraz, euskal lexikografoen artean *gaztelania* dela gehien-gehienetan erabiltzen den terminoa.

9.3. ERREGELA

Hizkuntzaz ari garelarik **Gaztelania** erabiliko da gai-sarrera gisa. *Españiera* terminoa sarrera ez-onartu bezala agertuko da. Orobat, oharretan berau edo beronen eratorriak (gaztelaniaz, gaztelaniazko, etab.) erabiliko dira.

10. LITERATURARI BURUZ

10.1. ERREGELA HONEN ZERGATIEZ

Literaturari buruzko dokumentuak katalogatzeko hainbat gora-behera sortzen da. Nabarmenena, *euskal literatura* terminoarekin edota, bestela esanda, erdaraz idatzi duten Euskal Herriko idazleei buruzko lanak katalogatzerakoan erabili beharko litzatekeen terminoarekin. Baina, arazo hori, finean, kontu zabalago baten erpina baino ez da, alegia, munduko literaturak sailkatzeko segitu behar diren irizpideena.

Hori dela eta, gure azalpena bost zatitan banatuko dugu: lehenengo eta behin, argibide orokor batzuk eskainiko ditugu munduko literaturak sailkatzeko irizpideei buruz (2. atala); ondoren, *euskal literatura* terminoaren eta berearekin lotutakoen erabilerari buruzko argibideak emango ditugu (3. atala); jarraian, irizpide nagusi horretatik landara suertatzen diren salbuespenei buruzko argibideak erantsiko ditugu (4. atala); gero, Euskal Herriko dokumentuak katalogatzeko erregelak zehaztuko ditugu (5. atala); eta bukatzeko, munduko gaitetiko literaturari buruzko liburuak katalogatzeko sarrearak egiteko irizpideak zehaztuko ditugu, hainbat adibide gehituz (6. atala).

10.2. ARGIBIDE OROKORRAK

Azkue Bibliotekak darabilen terminologia sisteman (Laval Unibertsitateko zerrenda) ez dago irizpide argi eta zehatz bat munduko literaturak sailkatzeko. Praktikan, sailkapena *literatura* terminoari eranstean zaion izenondo baten bidez egiten da. Izenondo hori, gehienetan, nolabaiteko nortasuna adierazten duen jende-izen bat da. Baina jende-izen horiek ez dira inola ere koherenteak; hots, adierazten diguten nortasun hori irizpide desberdinen arabera gorpuzten da: batzuetan batasun geografikoa da, beste batzuetan kulturala, beste batzuetan hizkuntzazkoa, inoiz erlijiosoa. Baina frankotan nortasun hori zehazgabe xamarra da, eta oso aldakorra kasu batetik bestera.

Bereziki azpimarratzekoa da sarritan zehazgabetasun nabarmenak ditugula: adibidez, aipatzen delarik *Literatura norteamericana* / *Litterature americaine* / *American literature*, terminoan bertan ez dago hizkuntzari buruzko erreferentzia espliziturik. Praktikan, badakigu idazle estatubatuarrei buruz idatzitakoaz ari garela eta, ia-ia ziur, de facto, ingelesez idatzitako literatura baino ez dela kontuan hartuko. Baina arlo horretako adituen erabilera arruntak ematen dizkigu zehaztapen horiek, ez terminoak berak, zeren, teoriarik bederen, posible da baita ingelesez ez dauden literatur-lanei buruzko liburuak ere termino horren bidez katalogatzea.

Orobat, azpimarratu behar dugu Laval Unibertsitateko termino-zerrendan literaturak sailkatzeko erabiltzen diren jende-izenek askotan ez dutela esplizituki hizkuntzaren arabera nortasuna adierazten: irakurlea da, ikerleen komunitate zientifikoaren ohiko erabileraren arabera, literatura eta hizkuntzaren arteko harremana zehaztu behar duena. Zalantzaren bat dagoenean, termino arruntari bestelakoren bat eranstean zaio, zehazgabetasuna mugatu aldera. Baina ez beti.

Zehazgabetasun horren adibide garbi bat honako hau da:

Literatura judía / Litterature juive / Jewish literature

Literatura hebrea / Litterature hebraïque / Hebrew literature

Literatura judeo-española / Litterature judeo-espagnole / Ladino literature

Ziurtasun osoz jakiterik ez badago ere zer den termino bakoitzaren azpian katalogatzen dena, ikerleen erabilera arruntaren arabera atera dezakegu *Literatura judía / Litterature juive / Jewish literature* juduek idatzitako literatura dela, edozein hizkuntza erabiltzen dutelarik; *Literatura hebrea / Litterature hebraïque / Hebrew literature*-ren azpian, berriz, badirudi hebreeraz idatzitakoa baino ez genukeela jarri behar, egilearen herritartasuna edo erlijioa kontuan hartu gabe; eta *Literatura judeo-española / Litterature judeo-espagnole / Ladino literature*, bestalde, nahasgarria izan daiteke, ezen hizkuntzaren irizpidea esplizitua ez badago ere (ingeleseaz salbu), diziplina akademiko horretako ikerleen artean hizkuntza izan ohi da irizpide nagusia. Bestalde, aipatu baino ez dugu egingo XX. mendeko palestinarrek idatzitako literaturari buruzko liburuak batez ere (geuk ikusi dugunagatik) *arabiar literatura* terminoaren bidez katalogatzen badira ere, ez dela arraroa *palestinar literatura* ikustea edo aipatua izatea, hots, hizkuntzari barik herritartasunari erreferentzia eginez. Erran nahi baita, Jerusalemen jaio eta gaur egun han bizi den idazle baten lanari buruzko liburuak gutxienez arestian aipatu ditugun bost termino horietako baten bidez kataloga daitezke: bere hizkuntza, herritartasuna edo erlijioaren arabera.

Zehazgabetasunaren beste kasu nabarmen bat *Literatura española / Litterature espagnole / Spanish literature*-rena da. Komunzki, termino horren bidez katalogatzen dira idazle espainiarrek gaztelaniaz idatzitakoari buruzko liburuak, baina posible da baita idazle hegoamerikarrek gaztelaniaz idatzitakoari buruzko atalak ere aurkitzea (adibidez, *Historia de la literatura española* bezalako izenburudun liburuetan), atal horiek beti bigarren mailakoak badira ere, ezen, bestela, *Literatura hispanoamericana / Litterature hispano-américaine / Latin American literature* edo beste antzeko termino baten bidez katalogatuta ikusiko genituzke. Horretaz gain, era horretako liburuetan litekeena da katalanez edo galizieraz (eta inoiz euskaraz) idatzitako literaturari buruzko atalak aurkitzea, beti bigarren mailakoak izaten badira ere.

Litterature française / Literatura francesa / French literature terminoari buruz, berriz, badirudi nagusiki idazle frantziarrek frantsesez idatzitakoari buruzko liburuak hartzen dituela. Hala ere, neurri batean termino zehazgabea da, posible baita frantziar herritartasuna ez duten egileei buruzko liburuak edota atalak aurkitzea (adibidez, frantsesez idazten duten idazle belgiar, marokoar edo txekiarrei buruzko liburuak edo atalak).

Azken kasu bat aipatuko dugu: *Literatura africana / Litterature africaine / African literature*. Termino hori oso arrunta da hala lan akademiko nola biblioteka-katalogoetan eta, nabarmena denez, esanahi geografiko hutsa adierazten du, zehaztapen kultural, nazional, linguistiko, erlijioso edo dena dela-koetatik haratago.

Oharrak laburbilduz, esan daiteke Laval Unibertsitateko zerrendan literatura sailkapenerako batez ere jende-izenak erabiltzen direla, eta horiek adierazten duten nortasuna irizpide desberdinen arabera eraikia izan daitekeela (herritartasuna, hizkuntza, erlijioa, geografia, etab.). Horretaz gain, sarritan terminoen zehazgabetasuna aipagarria da.

Beraz, badirudi azken finean literatura-ikerleean erabilera arrunta dela munduko literaturak sailkatzeko irizpidea eta, ikusi dugunez, erabilera hori ez da batere homogeneoa edota irizpide bakar baten arabera sortutakoa: ikerleek termino konbentzionalak erabiltzen dituzte eta konbentzio horien edukia kasuan kasukoa da.

Ildo honetan, Entziklopedia Britanikoan egindako azterketa batek oso emaitza argiak eman ditu: jende-izenak erabiltzen dira literaturak sailkatzeko, horiek adierazten duten nortasuna irizpide desberdinen arabera eraiki daitekeelarik. Bereziki azpimarratu behar da batzuetan jende-izenak hizkuntza bat adierazten duela espresuki, baina beste askotan ez, eta ematen zaizkigun definizioetan era denetako irizpideak aurki daitezkeela. Orobat, esan dezakegu erabiltzen diren jende-izenak gehienetan irizpide geografikoaren adierazleak direla, eta horren arabera sarritan literatura batean multzo desberdinak egiten direla hizkuntzaren arabera, beste batzuetan hizkuntza bakarrean idatzitakoa literatura desberdinetan kokatzen delarik. Ikus dezagun.

Adibidez, *English literature* soilik Uharte Britanikoetan idatzitakoari dago; Estatu Batuetan idatzitakoari *American literature* deritzo, Canadian egindakoari *Canadian literature*, Australian egindakoari *Literature of Australia and New Zeland*. Beste adibide bat: *Spanish literature* Espainian idatzitakoari deritzo, eta Amerikan idatzitakoari *Latin-American literature*. Baina *Spanish literature*-ren barruan hiru hizkuntzatan idatzitakoa agertzen da (gaztelania, galiziera eta katalana; euskara ez da aipatu ere egiten), hurrenez hurren horrela deitzen zaielarik: *Castilian literature*, *Galician literature* eta *Catalan literature*; bitartean, *Latin-American literature*ren barruan espainieraz, portugesez eta indioen hizkuntzetan idatzitakoa agertzen da (baina soilik Amerikan idatzitakoa; frantsesez edo ingelesez Amerikan idatzitakoa ez dago ho-

rren barruan; portugesez idatzitakoa baina Amerikatik kanpo, ez dago horren barruan; etab.). Alegia, bai *Spanish* bai *English* literaturaren kasuan geografia hizkuntza baino askoz ere irizpide garrantzitsuagoa da, nahiz eta kasu bakoitzean zein hizkuntza sartzen diren banan-banan zehazten den definizioetan.

Erraz ikus dezakegu hizkuntza irizpide nagusitzat hartzen duen edozein sailkapenentarako arestian egindako banaketa (Entziklopedia Britanikoarena) erabat absurdua dela, baina hori da hain zuzen ere, itxura guztien arabera, ikerlari anglofonoen artean ez dela oso ohikoa, *Spanish literature*-ri dagokionez bederen. Adibidez, Espasa Entziklopedian ez da *Literatura española* terminoa agertzen. Horren ordeztu, 21. Tomoan (*España*) agertzen dena da *Literatura en general*, eta horren barruan lau atal (*Literatura castellana*, *Literatura vascongada*, *Literatura gallega*, *Literatura catalana*) eta eranskin bat (*Poesía hispanoarábica e hispanohebraica en la Edad Media*). Tomo hau 1923an argitaratua da, eta egungo erabilera erabat bestelakoa bada ere, ez dator bat Entziklopedia Britanikoarekin.

Halaber, azpimarratzekoa da *Literatura castellana* zein *Literatura vascongada* terminoak gaztelaniaz zaharkituztat jo behar badugu ere (gaur egun ia inork ez ditu erabiltzen), ez dela ebidentea beren euskarazko ordain estriktuak (*Gaztelaniazko literatura* eta *Euskal literatura*) modaz pasatuta daudenik. Beraz, terminoaren egokitasuna hizkuntza batetik bestera alda daiteke.

Adibide gehiago jar daiteke. Horrela, Entziklopedia Britanikoan *Irish literature* bitan banatzen da: ingelesez idatzitakoa eta Irlandako gaelikoz idatzitakoa; baina ingelesez idazten duten irlandesak *English* literaturaren barruan agertzen badira ere (edo ager daitezke), gaelikoz idazten duten irlandesak ez dira *English* literaturaren barruan sartzen; hori dela eta, ingelesez idazten duten idazleak bi literatura desberdinen partaidetzat hartuak dira (*Irish* eta *English*) edo, batzuetan *Anglo-Irish* literaturaren etiketapean ere agertzen dira. Baina gaelikoz idazten duten irlandesak ere bi literaturen partaide dira: alde batetik *Irish literature* dago, eta bestetik *Celtic literature*, zeinaren barruan sartzen diren sei hizkuntza desberdinetan idatzitako liburuak (*Irish Gaelic*, *Scottish Gaelic*, *Manx*, *Welsh*, *Cornish* eta *Breton*). Alegia, sistema horren arabera oso posible da idazle bat bi multzo desberdinen barruan sartzea, batean bere herritartasunaren arabera eta bestean darabilen hizkuntzaren arabera. Eta ez hori bakarrik: multzo bakoitzean azpimultzoak egon daitezke (geografia azpimultzoak edo hizkuntza azpimultzoak, edo biak nahastuta).

Laburbilduz, jende-izenen erabileran oinarritutako irizpideak aldagarriak eta kontrajarriak izan ohi dira, ezinezkoa delarik anbiguitate eta gurutzaketa guztiak ezabatzea. Finean, ikerleen usadio arrunta da literatura baten definizioa zedarrizten duena, eta, jakina, literatura baten definizioa historian zehar alda daiteke, edo bat baino gehiago egon aldi berean, guztiz kontrajarrita batzuetan.

10.3. EUSKAL LITERATURARI BURUZ

Ikusi dugun bezala, komunzki literaturak jende-izenen arabera sailkatzen direnez, ez da erraza munduko literaturak irizpide bakar baten arabera sailkatzea. Era berean, literatura bakoitzaren definizioa ikerleen ohiko erabileran oinarritzen denez, sailkapena berez da zehazgabea, aldakorra eta kontraesankorra. Hori dela eta, atal honetan saiatuko gara argitzen zein den ikerleen artean Euskal Herriko literaturarekin zerikusia duten terminoen erabilera.

Euskal Herriko literaturari dagokionez, gure proposamena honako irizpide honen gainean oinarrituko da: literatura-ikerle gehienek eta ospetsuenek erabilitako terminoak erabiliko ditugu, beraiek erabilitako zentzuan. Hortaz, bi faktu hauetatik abiatzen gara:

- a) *Literatura vasca / Littérature basque* jatorriz euskaraz idatzitako testuen bilduma da, edota itzultzaile euskaldunek eginiko zenbait lanena (Leizarragaren Testamentu Berria, Duvoisinin Biblia, eta abar); Mitxelena hitzetan esateko, *el término castellano castizo y preciso para designar la literatura en lengua vasca es el de literatura vascongada. Se ha derrochado, sin embargo, tanto celo por hacer inutilizable esta palabra cargándola de acepciones banderizas que no he podido decidirme a usarla* (*Historia de la literatura vasca*, 1960); P. Lhandek, berriz, suharki aldeztu zuen hizkuntza eta literaturaren arteko lotura: *Il y a une littérature basque; et non pas seulement une littérature de folk-lore (proverbes, devinettes, contes, berceuses, etc.), mais une littérature proprement dite: l'expression hautement littéraire du génie lyrique ou esthétique d'un peuple, d'une race, d'une langue* [enfasia berea da] (*Le pays basque et sa littérature* [Tolosako Unibertsitatean emandako hitzaldia] 1921). Beraz, *Literatura vasca / Littérature basque*-k ez du erdaraz idatzitako testurik biltzen, salbuespen gisa ez bada. Puntu honetan bat datoz gaztelaniaz edo frantsesez euskal literaturaz idatzi diren liburu ia guztiak: salbuespenak bakanak dira, eta batzuetan (Lafitte litzateke horren adibide bat) zailantziak edo testuinguru zehatzei lotuak. Dena dela, salbuespenen arazoa beherago tratatuko da xeheki.
- b) *Euskal literatura* jatorriz euskaraz idatzitako testuen bilduma da, edota itzultzaile euskaldunek eginiko zenbait lanena (Leizarragaren Testamentu Berria, Duvoisinin Biblia, eta abar); Mitxelena hitzetan esateko, *euskaraz idatzi den guztia (eta esan edo kantatu den franko) euskal literaturan sartzen dugu* («Liburu sorta zaharberri baten atarian» [Klasikoak bildumari eginiko sarrera], 1986). Ez du erdaraz idatzitako testurik biltzen, salbuespen gisa ez bada. Puntu honetan bat datoz euskaraz idatzi diren liburu guztiak: ahaleginak egin arren, ez dugu aurkitu axioma horren salbuespenik. Ez hori bakarrik; era honetako kontuetan autoritate nabarmena duen K. Mitxelena espresuki defen-

datu zuen definizio hori, edozein zalantza argi eta garbi zokoraturaz (ikus, bereziki, «Euskal literaturaren bereizgarri orokorrak» (1981), in *Koldo Mitxelena gure artean*, Alberdania, 2001, 53-86).

Jakina, termino horren (bere hiru bertsioen) bitartez ez dugu Euskal Herriko literatura guztiaren esparrua betetzen. P. Lafitten arabera, historian zehar euskaldunek osotara hamalau hizkuntza desberdin erabili dituzte literaturan (*Les courants de pensée dans la littérature basque contemporaine*, 1969). Eza-guna denez, horietatik hiru erabat gailentzen dira beste guztien gainetik: euskara, gaztelania eta frantsesa. Baina *Euskal literatura* / *Literatura vasca* / *Littérature basque* / *Basque literature* aipatzen delarik, ikerleek euskaraz idatzirikoa baino ez ohi dute kontuan izaten. Beste bi hizkuntzetan idatzitako literaturari buruzko liburuak *Literatura española* / *Littérature espagnole* / *Spanish literature* eta *Literatura francesa* / *Littérature française* / *French literature* barruan kokatu ohi dira, gehien-gehienetan. Horrela, Unamuno, Baroja edo Margarita Nafarroakoari buruzko liburuak, komunzki, *Literatura española* edo *Littérature française* terminopean agertzen dira, eta ez *Literatura vasca*, *Littérature basque* edo *Euskal literatura* etiketapean. Hau ez da iritzi bat, faktu hutsa baizik.

Errepika dezagun: faktu horren oinarrian ikerleen ohiko erabilera dago. *Literatura vasca* terminoari gaztelaniaz eman zaion zentzua, komunzki, hori besterik ez da, M. Lekuonak, K. Mitxelenak, L. Villasantek, J.M. Corellak, J. San Martinek, I. Sarasolak, J.M. Torrealdaik, J.M. Lasagabasterrek, J. Juaristik, J. Kortazarrek, S. Callejak, P. Urkizuk, M. Ugaldek eta abarrek gaztelaniaz idatzitako liburuetan ikus daitekeen bezala. Beste horrenbeste gertatzen da *Littérature basque* terminoarekin, P. Lhandek, R. Lafonek, P. Lafittek (gehienetan), J. Haritzelharrek, J.B. Orpustanek eta abarrek frantsesez idatzitako liburuetan ikus daitekeenez. Euskaraz idatzitako liburuetan, berriz, *Euskal literatura* aipatzen delarik euskarazkoa baino ez da kontuan izaten, egile guztiak horretan bat datozelarik, salbuespenik gabe.

Ikerleen hautu horrek aski naturala dirudi, ziur aski *Literatura española* eta *Littérature française* terminoei komunzki ematen zaien zentzuak eragindakoa. Adibidez, Guillermo Díaz-Plajak dioskunez, historian zehar espainiarrek nagusiki zazpi hizkuntza erabili dituzte literaturan: latina, hebreera, arabea, gaztelania, euskara, katalana eta galiziera (*Tesoro breve de las letras hispánicas*, 1972); hala eta guztiz ere, eta salbuespenak aurkitzea posible bada ere, *Literatura española* aipatzean, gaur egungo ikerle espainiarren artean, komunzki, gaztelaniaz idatzitakoa baino ez ohi da kontuan izaten (*Literatura castellana* terminoa aski zaharkitua da, gure irudiko, eta *Literatura vasca*, *Literatura catalana* eta *Literatura gallega* kontzeptu autonomotzat hartzen dira, ez *Literatura española*-ren menpeko gisa). Areago, *Literatura española*-ko testuliburuetan gehienetan ez dira aipatu ere egiten Hego Amerikako idazleak, salbuespen gisa ez bada (adibidez, Rubén Darío). Antzeko kontsiderazioak

egin daitezke frantziarrek erabilitako literatur-hizkuntzekin eta *Littérature française* terminoarekin.

10.4. SALBUESPENAK

Dena den, nabarmena da agertzen direla han hemenka, ia beti gaztelaniaz, arestian ezarri dugun irizpidea betetzen ez duten idazlanak, eta ugariak ez badira ere, nahikoa dira erregela honen hasieran aipatu dugun zalantza sortzeko. Baina azpimarra dezagun ugariak ez izan arren, irizpide nagusitik aldentzen diren idazlan horiek ez dutela *corpus* koherente bat osatzen, zenbait azpimultzo aski desberdin baizik. Azter ditzagun, bada.

Lehenengo eta behin, gaztelaniaz idatzi arren arruntean Espainiako Literaturaren historietan agertzen ez diren idazleei buruzko lanak ditugu, frankotan euskarazko edota frantsesezko idazleekin nahasian. Hots, Unamuno edo Baroja *Literatura española*-ko historia guztietan aipatzen diren bezala, ez da arrunta izaten Arturo Campión, Antonio Trueba edo Ramón Bastera aipatzea, eta ia ezinezkoa da beste hamaika egileren izenak ikustea, monografia edo artikulatu espezializatuetan ez bada. Jon Juaristiren *El linaje de Aitor* (1987) izan daiteke adibide egoki bat, hain zuzen ere egile horrek berberak *Literatura vasca* terminoa komunzki euskarazko literatura izendatzeko erabiltzen duelako (ikus bere *Literatura vasca* (1987) edota *Euskal baladen lorea=Flor de baladas vascas* (1989) monografiak). Esan nahi dugu guztiz bateragarria dela *Literatura vasca* terminoa euskarazko literaturarentzat gordetzea eta, era berean, Euskal Herriko egileei buruzko lanak idaztea, hizkuntza desberdinetakoak batera tratatuz. Bigarren multzo horretan arazoa da termino egoki bat aurkitzea, garbi baitago orain arte aipatu ditugunak (*Euskal literatura, Literatura española, Littérature française*, eta beraien baliokideak) ezin direla besterik gabe erabili; agian, Juaristi beraren bidetik, naturalago dirudi gaztelaniaz *escritores vascos* terminoa erabiltzea, edota horren euskarazko ordaina: *Euskal Herriko idazleak* (ezen *euskal idazleak* nahasgarria litzateke).

Bigarren multzo batean *Literatura navarra* terminoarekin lotutako liburuak ditugu. Ildo honetan Jose María Corellaren *Historia de la literatura navarra* (1973) da funtsezko erreferentzia, nahiz eta bai terminoa bai kontzeptua lehenago asmatuak izan. Corellak berak aitortzen du zaila dela kontzeptua zedarritzea, baina funtsean bi ezaugarri aipatzen ditu espresuki: liburu horretan *Literatura navarra* deituko dio gaur egungo Nafarroako muga geografikoetan jaio edo bizi izandako idazleek landutakoari, euskaraz idatzitakoa salbu. Ondorioz, gaztelaniaz gain, latinez, arabieraz, hebreeraz eta okzitanieraz idatzi zuten egileak aipatzen ditu, nahasian. Terminoak neurri bateko arrakasta izan du, batez ere Espainian autonomien estatua sortu zen unetik, ordura arte marginalak edo guztiz ezezagunak ziren kontzeptuak indartu baitziren, eta horrela *Literatura navarra* erabili izan da inoiz edo beste, *Literatura andalu-*

za edo *Literatura murciana* azken hamarkadetan sortu eta erabili diren neurri eta zentzu bertsuan; argitu beharra dago zentzu horretan euskarazko nafar idazleak ere tratatzen direla, baina modu marginalean. Halaber, azpimarratzekoa da inoiz ez dugula ikusi *Literatura vasca* zentzu horretan erabilita, hots, Euskal Autonomia Erkidegoan jaio edo bizi izandako idazleen batuketa gisa, beren hizkuntza edozein delarik ere; orobat, *Literatura castellana* ere ez da inoiz erabili zentzu horretan (Gaztela-Leoiko Erkidegoan jaio edo bizi izandako egileak). Beraz, erabilera urriko termino baten aurrean gaude (inoiz edo beste ikusten den *Literatura alavesa* eta enparauetan bezala) eta badirudi, aurreko multzoan bezala, naturalagoak eta erabiliagoak direla *escritores navarros*, *autores alaveses*, *poetas bilbaínos*... eta horien euskal ordainak.

Bi multzo horietaz gain, bada hirugarren bat *Literatura vasca* terminoa erabiltzen duena Hego Euskal Herrian jaio edo bizi izandako egileen batuketa adierazteko; zenbait izen aipatzearen, Raúl Guerra Garrido, Félix Maraña, Juan José Lanz, eta abar. Bi ohar egin daitezke hemen: alde batetik, ia beti gaur eguneko egileei buruzko gaiak erabiltzen dituztela (eta ondorioz, gaztelaniaz edo euskaraz idatzi duten idazleak baino ez dituztela aipagai) eta, bestetik, oro har bi hizkuntzen arteko tratamendua aurreko multzokoa baino orekatuagoa izan ohi dela, gehienetan gaztelaniaren aldera makurtzen bada ere. Dena dela, multzo honetan ere *Literatura vasca* bezain sarri, edo sarriago agian, ikusten dira *escritores vascos*, *autores vascos*, edo antzeko esaeak.

Izan daiteke (izango da) hiru multzo horietako batean bete-betean sartzen ez den libururik, baina ausaz aski da ondorio orokor honetara heltzeko: *Literatura vasca* (zentzu elebidunean), *Literatura navarra* (hainbat hizkuntzatakkoa), *Literatura vasco-navarra* (Becerro de Bengoak erabilitako terminoa), *Literatura alavesa* (inoiz edo beste ikusten da) edo antzeko terminoen ondoan, badira beste batzuk haiek baino erabiliagoak eta, ziur aski, naturalagoak: *autores vascos*, *escritores navarros*, eta antzekoak.

Bestalde, euskarazko testuetan nekez aurkitzen da arazo horien islarik Aurkitu dugun erreferentzia bakan horietako bat nahiko esanguratsua da: Bilboko udalak antolatutako erakusketa baten katalogoa da, izenburuan hauxe irakurri zitekeelarik: *Literatura vasca en Bilbao*=*Euskal Literatura Bilbaon* [sic]; *Literatura vasca en castellano en Bilbao*=*Gaztelerazko Euskal Literatura Bilbaon* [sic]. Euskarazko bertsioa gaztelaniazkoaren itzulpena da. Garbi dago *Literatura vasca*=*Euskal literatura* euskaraz idatzitakoa baino ez dela; gaztelaniaz idatzitakoa perifrasi baten bidez izendatzen da: *Literatura vasca en castellano en Bilbao*=*Gaztelerazko Euskal Literatura Bilbaon*. Perifrasi astuna gaztelaniaz, eta xeblere xamarra euskaraz. Badirudi errazagoa eta naturalagoa litzatekeela *escritores bilbaínos/bilbotar idazleak* aipatzea, inor minduta edo gutxietsia sentitzeko arriskurik gabe.

10.5. ERREGELAREN OINARRIZKO IRIZPIDEA

Aurreko ataletan egindako ohar guztiak laburbilduz, ondokoa esan dezakegu: bilaketa bibliografikoak errazteko beharrezkoa dela munduko literaturak oinarrizko irizpide baten arabera katalogatzea. Beharrizan hori nabaria da Euskal Herriko kasuan, baina ez da inola ere salbuespen; aitzitik, oso arrunta da munduko toki ugarietan.

Oinarrizko irizpide hori ABKn hizkuntza izango da. Alegia, literaturak hizkuntzaren arabera sailkatuko dira eta, beharrezkoa denean, izen geografiko bat gehituko zaie azpisarrerara gisa.

Mota horretako irtenbidea oso arrunta da munduko katalogo askotan, baina nahasian ageri ohi da bestelako batzuekin. ABK saiatuko da hizkuntzaren irizpidea ahal den neurrian orokortzen, uste baitu biziki lagungarria gertatuko dela bilaketa bibliografikoak egiteko.

Ondoko ataletan zehaztuko dira irizpide horien zenbait aplikazio.

10.6. EUSKAL HERRIKO LITERATUREI BURUZKO DOKUMENTUAK KATALOGATZEKO ERREGELAK

Gorago aipatu ditugun terminoen ohiko esanahia eta ikerle guztiz gehien erabilerara garbi badaude ere, badirudi euskal kulturaren ikuspuntutik komenigarria dela Euskal Herriko literaturaren esparrua osorik betetzea, alegia, ez soilik euskal idazleak, baizik eta gaztelaniaz edo frantsesez idatzi duten euskal egileak ere (edota arabieraz, hebreeraz edo beste hizkuntzaren batean idatzi zutenak) gure katalogoetan aldez edo moldez nabarmenaraztea. Bi oinarri proposatuko ditugu horretarako:

- a) Dena delako liburu edo dokumentuaren gaia Euskal Herrian hizkuntza bakar batean idatzitako literatura bada, literatura horren izenaren bidez katalogatzea, beharrezkoa den kasuetan *Euskal Herria* azpisarrerara erantsiz.
- b) Dena delako liburu edo dokumentuan Euskal Herriko hainbat idazle aipatzen badira, hizkuntza desberdinetan idazten dutelarik, *Euskal Herria* sarrera eta *Literaturak* azpisarreraren bidez katalogatzea. Hori da, bide batez esanda, Jesus Maria Lasagabasterrek iradokitzen digun bidea (*Las literaturas de los vascos*, 2002).

Beraz, hauek dira katalogazio-erregela zehatzak:

1. **Euskal literatura** erabiliko da *Literatura vasca / Litterature basque / Basque literature* terminoen pareko gisa, alegia, euskaraz idatzitako literaturari buruzko liburuak katalogatzeko, gorago zehazten den zen-

tzuan. Ez du *Euskal Herria* azpisarreraren beharrik, munduan ez baita beste inon euskaraz idazten, salbuespen gisa ez bada.

2. Euskal Herrian gaztelaniaz idatzitako literaturari buruzko liburuak katalogatzeko, ondoko sarrera erabiliko da:

Gaztelaniazko literatura – Euskal Herria

3. Euskal Herrian frantsesez idatzitako literaturari buruzko liburuak katalogatzeko.

Frantsesezko literatura – Euskal Herria

4. Bide horretatik sarrera gehiago sor daiteke, beharrezkoa izatekotan, adibidez:

Latinezko literatura – Euskal Herria

Hebreerazko literatura – Euskal Herria

5. Euskal Herriko literaturei buruzko liburuak, alegia, bere baitan hizkuntza batean baino gehiagotan ari diren idazle edo literatur lanei buruz diharduten liburuak katalogatzeko, Laval Unibertsitateko usadio arruntari segituz, honako terminoa erabiliko da:

Euskal Herria – Literaturak

6. Ez dira onartzen gaztelaniazko *Literatura navarra / Literatura alavesa / Literatura vasco-navarra* eta enparauen euskal ordainak, beraien orde z goiko erregelen arabera dagokien sarrera erabiliko delarik. Adibidez:

X: Nafar literatura

X: Arabar literatura

X: Gipuzkoar literatura

X: Bizkaitar literatura

10.7. MUNDUKO GAINETIKO LITERATUREI BURUZKO DOKUMENTUAK KATALOGATZEKO ERREGELAK

Zerrenda exhaustibo bat egitea ezinezkoa denez gero, ondoren zerrendatzen ditugu hainbat sarrera. Irizpide nagusia beti hizkuntzari lehentasuna ematea denez gero, –zko atzizki azalduko gara, zenbait kasutan salbuespena egin arren.

Afrika – Literaturak

X: Afrikako literatura

X: Afrikar literatura

Alemanezko literatura

X: Aleman literatura

Alemanezko literatura – Austria

X: Austriako literatura

X: Austriar literatura

Alemanezko literatura – Suitza

X: Suitzako literatura

Arabierazko literatura

X: Arabiar literatura

Arabierazko literatura – Aljeria

X: Aljeriar literatura

Errusierazko literatura

X: Errusiar literatura

X: Errusiako literatura

Gaztelaniazko literatura

X: Espainiar literatura

X: Gaztelaniazko literatura – Espainia

Gaztelaniazko literatura – Euskal Herria**Gaztelaniazko literatura – Galizia****Gaztelaniazko literatura – Katalunia****Gaztelaniazko literatura – Latin Amerika**

X: Latin amerikar literatura

X: Espainiar literatura – Latin Amerika

Gaztelaniazko literatura – Mexiko

X: Mexikar literatura

X: Mexikoko literatura

Gaztelaniazko literatura – Txile

X: Txileko literatura

X: Txiletar literatura

Europa – Literaturak

X: Europako literatura

X: Europar literatura

Frantsesezko literatura

X: Frantses literatura

X: Frantziar literatura

Frantsesezko literatura – Aljeria**Frantsesezko literatura – Belgika****Galizierazko literatura**

X: Galiziar literatura

Grezierazko literatura

X: Literatura grekoa

X: Grekozko literatura

Hebreerazko literatura**Ingelesezko literatura**

X: Ingeles literatura

Ingelesezko literatura – Australia

X: Australiar literatura

X: Australiako literatura

Ingelesezko literatura – Irlanda

X: Irlandar literatura

Ingelesezko literatura – Estatu Batuak

X: Amerikar literatura

X: Ipar amerikar literatura

Italierazko literatura

X: Italiar literatura

Japonierazko literatura

X: Japoniar literatura

Katalanezko literatura

X: Katalan literatura

X: Kataluniar literatura

X: Valentziar literatura

X: Balear Uhartetako literatura

Latinezko literatura

X: Latin literatura

Literatura erromanikoa

Mozarabiar literatura

Okzitanierazko literatura

Portugesezko literatura

X: Portuges literatura

Portugesezko literatura – Brasil

X: Brasildar literatura

Norvegierazko literatura

X: Norvegiar literatura

Sefardierazko literatura

Suedierazko literatura

X: Suediar literatura

Literatura erotikoa

Literatura barrokoa

Artea eta literatura

Haur eta gazte literatura

Zenbait azpisarrera:

Bibliografia

Biobibliografia

Biografiak

Emakume idazleak

Historia eta kritika

Hiztegiak

Ikasketa eta irakaskuntza

Lehiaketak

Testu iruzkinak

11. MUNDUKO HIZUNTZEI BURUZ

11.1. ERREGELA HONEN ZERGATIEZ

Erregela honen helburua hizkuntzekin edo hizkuntzaren batekin zerikusirik duten dokumentuak katalogatzeko irizpideak zehaztea da. Gure arreta nagusia euskarari buruzko liburuei bideratua badago ere, sistema oso baten baitan txertatu behar ditugu, hizkuntza guztietarako balioko duena, alegia. Orobat, kontuan hartu behar da ikuspegi oso desberdinetatik idatzitako liburuak izaten ditugula: Hizkuntzalaritza, Soziolinguistika, Psikolinguistika, Zuzenbidea, eta abar. Horiek guztiak sistema bakar batean integratu behar dira, bilaketak errazteko.

11.2. ARGIBIDE OROKORRAK

Euskarari buruzko dokumentuak funtsean beste edozein hizkuntzari buruzkoak bezala katalogatu behar dira. Baina kontuan hartu behar dugu euskarari buruzko ikerketetan gai jakin batzuk pisu handia dutela eta, ondorioz, sailkapenean beharrezko moldaketak egin behar direla gertakari hori barneratzeke.

Sailkapen arruntean hizkuntzaren izenaren atzean gaikako azpisarrerak edo azpisarrera geografikoak (edo bien konbinazioak) erabiltzen dira. Azkue Bibliotekaren kasuan bi moldaketa nagusi egin behar ditugu:

- a) Bereziki euskarari buruzko dokumentuetan, gaia ahal denik eta gehien zehaztu behar da, horretarako azpisarrerak erabiliz.
- b) Ikerketa dialektalei dagokionez, euskararen kasuan azpisarrera geografikoen ordezkalkien izenak erabili behar dira, dokumentu guttiz gehienek horrela jotzen dutelako eta, berez, euskalkien banaketa ez datorrelako bat herrialdeen banaketarekin.

Ondoko ataletan hainbat kasu eta azpisarrera banan-banan zehazten saiatuko gara, euskararen kasuan erabiliko ditugun moldaketak xeheki aztertuz. Dena den, azpimarra dezagun arau honek funtsean edozein hizkuntzarentzat balio duela, hemen euskarari buruzkoetan gehiago luzatuko bagara ere.

11.3. HIZKUNTZEN IZENAK

Hizkuntzen izenak Euskaltzaindiaren 47. (*Hizkuntza hilak eta klasikoak*), 53. (*Munduko estatuetako hizkuntza ofizialak*) eta ondoren etor daitezkeen Arauetan zehaztutakoak izango dira. Arau horietan agertzen ez diren hizkuntzen izenak Azkue Biblioteka batzordeak erabakitakoak izango dira, Euskaltzaindiak besterik erabakitzen ez duen bitartean.

Orobat, *Hizkuntza* edo *Dialektoa* ezaugarritzaileak (katalogo askotan usu erabiltzen direnak) soilik oso zalantzaszkoak diren kasuetan erabiliko dira, adibidez, **Bahasa Indonesia (Hizkuntza)** edo **Zinbriera (Hizkuntza)** bezalakoe-tan. Beraz, ez da hizkuntza eta dialektoaren arteko bereizketarik egingo, zein bere izenaren bidez adieraziko delarik. Gai-sarrera hizkuntza multzo bat dene-an, *Hizkuntza* gehi [*multzoa ezaugarritzen duen izenondoa*] erabiliko da, euskararen zuzentasunak besterik eskatzen ez duen bitartean. Horrela, **Hizkuntza germanikoak**, **Hizkuntza erromanikoak**, **Bantu hizkuntzak**, eta abar.

11.4. HIZKUNTZALARITZA ARLOKO AZPISARRERAK

Hizkuntza edo dialekto izenaren ostean azpisarrerera ugari ezar daitezke, erabilienak ondoko zerrendan agertzen direlarik. Kontuan har bedi hizkuntza bakoitzaren ezaugarriak direla eta, azpisarrerok ezin zaizkiola besterik gabe edozein hizkuntzari ezarri. Beraz, ondoko zerrenda ez da exhaustiboa eta ez du hizkuntza guzti-guztientzat balio, baina funtsean hori da erabili beharrekoa.

- Euskara – Adberbioa
- Euskara – Aditza
- Euskara – Adjektiboa
- Euskara – Ahoskera
- Euskara – Atzizkiak, aurrizkiak eta artizkiak
- Euskara – Azterketak
- Euskara – Batasuna
- Euskara – Bibliografia
- Euskara – Deklinabidea
- Euskara – Esaerak
- Euskara – Gaztelaniaren gaineko [Frantsesaren gaineko...] eragina
- Euskara – Estilistika
- Euskara – Etimologia
- Euskara – Eztabaida idazlanak
- Euskara – Fonetika
- Euskara – Gramatika
- Euskara – Gramatika historikoa
- Euskara – Gramatika konparatua
- Euskara – Gramatika konparatua – Etruskoa [Latina, Hizkuntza erromanikoak...]
- Euskara – Historia
- Euskara – Historia – Iturriak
- Euskara – Hiztegiak
- Euskara – Hiztegiak – Hiztegi poliglotak
- Euskara – Hiztegiak – Bibliografia
- Euskara – Hiztegiak – Gaztelania [Frantsesa, Latina...]
- Euskara – Hiztegiñoak eta elkarrizkera eskuliburuak

Euskara – Hiztegiñoak eta elkarrizketa eskuliburuak – Gaztelania [Frantsesa...]
Euskara – Idazketa eta ariketak
Euskara – Ikasketa eta irakaskuntza
Euskara – Ikerketa
Euskara – Intonazioa (Fonetika)
Euskara – Irakurgaiak eta zati hautatuak
Euskara – Izen sintagma
Euskara – Joskera
Euskara – Kategoria gramatikalak
Euskara – Lexikografia
Euskara – Lexikologia
Euskara – Maileguak
Euskara – Mapak
Euskara – Morfologia
Euskara – Neurtzigintza
Euskara – Normalizazioa
Euskara – Ortografia
Euskara – Pedagogia metodoak
Euskara – Semantika
Euskara – Sinonimoak eta antonimoak
Euskara – Zuzenbidea

11.5. AZPISARRERA GEOGRAFIKOAK

Posible da gai-sarrera geografiko baten ostean **Hizkuntzak** azpisarrera ezartzea (adibidez, **Euskal Herria – Hizkuntzak**, **Belgika – Hizkuntzak**, **Er-dialdeko Amerika – Hizkuntzak**, eta abar). Kasu batzuetan, hizkuntza aski urruna denean edo, bereziki, bere izena ez oso ezaguna, hizkuntzaren izenarekin egiten denaz gain, bigarren gai-sarrera bat egingo da mintzatzen den inguru geografikoarekin, **Hizkuntzak** azpisarrera erantsiz. Horrela, magindanaoerari buruzko liburu batek bi gai-sarrera izango ditu, lehena **Magindanaoera** eta bigarrena **Filipinak – Hizkuntzak**, edo katioerari buruzko batek ondoko bi hauek: **Katioera** eta **Hego Amerika – Hizkuntzak**.

Orobat, hizkuntza edo dialekto izenaren ostean, azpisarrera geografikoak erabil daitezke. Baliabide hau batez ere hedadura handiko hizkuntzekin erabiliko da, dialektoen kasuan salbuespen gisa baino ezarriko ez delarik. Horrela, **Frantsesa – Frantzia – Ekialdeko Pirinioak**, **Frantsesa – Quebec**, **Gaztelania – Espainia – Kantabria**, **Gaztelania – Mexiko**, eta abar.

Euskararen kasuan, jarraian zehaztuko denari segituz, ikerketa dialekta-len kasuan azpisarrera geografikoaren ordez euskalkia ezarriko da. Baina dokumentuen gaia oso orokorra denean, edo beherago zehaztuko diren beste ka-

tegoria batzuetan (hizkuntzen soziologia, hizkuntza politika edo euskararen historia) sartzen ez denean, ondoko sarrerak bezalakoak erabil daitezke:

Euskara – Araba
Euskara – Bizkaia
Euskara – Gipuzkoa
Euskara – Lapurdi
Euskara – Nafarroa
Euskara – Nafarroa Beherea
Euskara – Zuberoa
Euskara – Espainia – Errioxa
Euskara – Estatu Batuak

11.6. EUSKALKIAK

Euskarari buruzko dokumentuen kasuan ikerketa dialektala baldin bada, gai-sarreratzat euskalkiaren izena erabiliko da. Azpimarra dezagun soilik ikerketa dialektalei buruz ari garela. Euskalki bakoitzaren hedadura finkatzeko Pedro Irizarren irizpideari segituko zaio (Ikus Irizar, Pedro: *Contribución a la dialectología de la lengua vasca*, Donostia 1981, I tomoa, 39-45 or., eta beziziki 40. orriaren ostean ageri den 1go mapa). Sailkapen horri ondoko zuzenketak egin zaizkio:

- a) *Ipar goi nafarrera* eta *Hego goi nafarrera* bat egin dira, **Goi nafarrera** terminoan.
- b) *Mendebal behe nafarrera* eta *Eki behe nafarrera* bat egin dira, **Behe nafarrera** terminoan.
- c) **Erronkaria** euskalki autonomotzat jo da, **Zuberera**-tik bereiziz.

Sarrerak larregi ez ugaritu alde, euskalkien izenak baino ez dira onartzen, azpieuskalkienak edo aldakienak zuzenean erabiltzea debekatzen delarik. Beraz, hauxe da, onartutako gai-sareren zerrenda:

Behe nafarrera
Bizkaiera
Erronkaria
Gipuzkera
Goi nafarrera
Lapurtera
Zuberera

Hauek dira onartzen ez diren hainbat sarrera:

- X: Mendebaldeko euskara *e.* **Bizkaiera**
 X: Nafarrera *e.* **Goi nafarrera** ala **Behe nafarrera**

X: Nafar-lapurtera *e.* **Behe nafarrera** eta **Lapurtera**

X: Ekialdeko nafarrera *e.* **Behe nafarrera** eta **Erronkariera**

X: Arabako euskara *e.* **Bizkaiera**

X: Zuberoako euskara *e.* **Zuberera**

X: Iparraldeko euskara *e.* **Lapurtera, Behe nafarrera** eta **Zuberera**

X: Erdialdeko euskara *e.* **Gipuzkera** eta **Goi nafarrera**

Orobat, gorago aipatu diren hizkuntzalaritza arloko azpisarrerak (ikus 2.2. atala) beti **Euskara** sarrerari lotuko zaizkio, baina beste sarrera bat erantsiko da euskalkiaren izenarekin eta azpisarrera berdinarekin. Adibidez:

Goi nafarreraren fonetikari buruzko dokumentu batek bi sarrera hauek izango ditu:

Euskara – Fonetika eta

Goi nafarrera – Fonetika

Lapurteraren gramatikari buruzko dokumentu batek bi sarrera hauek izango ditu:

Euskara – Gramatika eta

Lapurtera – Gramatika

Azpieuskalkiak edo aldakiak katalogatzeko, berriz, euskalkiaren izenaren atzean azpisarrera geografikoak erabiliko dira, lehenengo herrialdearen izena eta ondoren eskualdea edo herria. Adibidez:

X: Aezkera *e.* **Behe nafarrera – Nafarroa – Aezkoa**

X: Zaraitzuera *e.* **Behe nafarrera – Nafarroa – Zaraitzu**

X: Arratiera *e.* **Bizkaiera – Bizkaia – Arratia**

X: Baztango euskara *e.* **Goi nafarrera – Nafarroa – Baztan**

X: Bermeoko euskara *e.* **Bizkaiera – Bizkaia – Bermeo**

X: Burundako euskara *e.* **Gipuzkera – Nafarroa – Burunda ibarra**

X: Goierriko euskara *e.* **Gipuzkera – Gipuzkoa – Goierri**

X: Oñatiko euskara *e.* **Bizkaiera – Gipuzkoa – Oñati**

X: Euskara – Sara *e.* **Lapurtera – Lapurdi – Sara**

X: Euskara – Leioa *e.* **Bizkaiera – Bizkaia – Leioa**

Orobat, dokumentu berean hiru euskalki, edo hiru baino gehiago, aipatzen badira, **Euskara – Euskalkiak** gaia erabiliko da, beharrezkoa bada azpisarrera geografiko bat gehituz. Adibidez:

Euskara – Euskalkiak

Euskara – Euskalkiak – Nafarroa

11.7. SOZIOLINGUISTIKA ARLOKO AZPISARRERAK

Hizkuntza baten egoera sozialari buruzko liburuak **Gizarte ikuspuntua** azpisarreraren bitartez katalogatuko dira, ondoren azpisarrera geografiko bat erantsiz. Era honetako gai-sarrerak erabiliko dira:

- Euskara – Gizarte ikuspuntua – Euskal Herria**
- Euskara – Gizarte ikuspuntua – Ipar Euskal Herria**
- Euskara – Gizarte ikuspuntua – Gipuzkoa**
- Gaztelania – Gizarte ikuspuntua – Euskal Herria**
- Gaztelania – Gizarte ikuspuntua – Araba**
- Gaztelania – Gizarte ikuspuntua – Estatu Batuak**
- Frantsesa – Gizarte ikuspuntua – Afrika**
- Frantsesa – Gizarte ikuspuntua – Kanada**
- Arabiera – Gizarte ikuspuntua – Aljeria**

Bereziki azpimarratu behar da ez dela onartzen herrialdea baino beheragoko azpisarrera geografikorik zuzenean ematea. Adibidez:

- X: Euskara – Gizarte ikuspuntua – Arrasate *e.* **Euskara – Gizarte ikuspuntua – Gipuzkoa – Arrasate**
- X: Euskara – Gizarte ikuspuntua – Baztan *e.* **Euskara – Gizarte ikuspuntua – Nafarroa – Baztan**
- X: Euskara – Gizarte ikuspuntua – Bilbo *e.* **Euskara – Gizarte ikuspuntua – Bizkaia – Bilbo**

Soziologiari buruzko liburuak, alegia, diziplina akademiko horri buruzkoak, **Soziolinguistika** terminopean katalogatuko dira, zilegi delarik azpisarrera geografikoak eranstea. Aldiz, hizkuntza jakin bati buruzko sarrerak, honela egingo dira:

- X: Soziolinguistika – Euskal Herria *e.* **Euskara – Gizarte ikuspuntua – Euskal Herria** (*Euskararen gizarte egoerari buruzko liburu bat katalogatzeko*)
- X: Soziolinguistika – Gipuzkoa *e.* **Euskara – Gizarte ikuspuntua – Gipuzkoa** (*Euskararen gizarte egoerari buruzko liburu bat katalogatzeko*)
- X: Soziolinguistika – Ipar Euskal Herria *e.* **Euskara – Gizarte ikuspuntua – Ipar Euskal Herria** (*Euskararen gizarte egoerari buruzko liburu bat katalogatzeko*)

11.8. HIZKUNTZA POLITIKA ETA ELEBITASUNA

Hizkuntza bat edo batzuren erabilera arautzeko herri aginteek egiten dutenari buruzko liburuak **Hizkuntza politika** terminopean katalogatuko dira, azpisarrera geografiko bat erantsiz. Adibidez:

Hizkuntza politika – Espainia
Hizkuntza politika – Frantzia
Hizkuntza politika – Katalunia
Hizkuntza politika – Valentzia
Hizkuntza politika – Euskadi (Autonomia Erkidegoa)
Hizkuntza politika – Nafarroa
Hizkuntza politika – Gipuzkoa
Hizkuntza politika – Kanada
Hizkuntza politika – Aljeria

Bereziki azpimarratu behar da **Hizkuntza politika** gai-sarrerera, herri aginteek egiten dutenari buruzko liburuak katalogatzeko balio duen heinean, ezin dela erabili nortasun administratiborik gabeko lurraldeekin. Adibidez:

X: Hizkuntza politika – Euskal Herria *e.* **Hizkuntza politika – Euskadi, Hizkuntza politika – Nafarroa eta Hizkuntza politika – Frantzia**

(Euskarari dagokionez, kontuan hartzekoa da ere une honetan Frantziako Errepublikan Parisko Gobernuak baino ez duela hizkuntza politika arautzeko boterea.)

Elebitasunari buruzko liburuak **Elebitasuna** gai-sarreraren bitartez katalogatuko dira, zilegi delarik azpisarrera geografikoak eranstea. Adibidez:

Elebitasuna
Elebitasuna – Euskal Herria
Elebitasuna – Gipuzkoa
Elebitasuna – Espainia
Elebitasuna – Mexiko
Elebitasuna – Holanda

Hizkuntza bi baino gehiago denean, **Eleaniztasuna** sarrera erabiliko da. Adibidez:

Eleaniztasuna
Eleaniztasuna – Euskal Herria
Eleaniztasuna – Afrika

Ez da onartzen **Elehirutasuna* edo **Elelautasuna* bezalako sarrerarik.

11.9. HIZKUNTZEN HISTORIA

Hizkuntza baten historiari buruzko liburuak, **Historia** azpisarreraren bidez katalogatuko dira. Euskararen kasuan, komenigarria da sarrera orokorraz gain (**Euskara-Historia**), beste sarrera bat egitea dagokion azpisarrera geografikoarekin, adibidez:

Frantsesa – Historia

Euskara – Historia

Euskara – Araba

Euskara – Historia

Euskara – Nafarroa – Estellerria

12. ETNOLOGIA ETA ANTROPOLOGIARI BURUZ

12.1. ERREGELA HONEN ZERGATIEZ

Gai hauei buruzko liburuak katalogatzerakoan zalantza sortzen da, batez ere euskal gaiei buruz direnean. Izan ere, Azkue Bibliotekan munduko beste edozein lekuri buruz ditugun materialak oro har nahiko mugatuak dira eta, ondorioz, salbuespenak salbuespen, erreza da Etnologia edota Antropologiari buruzko liburuak eta literatura edo musika lanak sailkatzea. Baina euskal gaiei dagokien dokumentuen ugaritasunak zaildu egiten du muga garbi bat finkatzea. Era berean, *Etnologia*, *Etnografia* eta *Folklore*a terminoak sarri antzeko liburuak deskribatzeko erabili ohi dira, muga zehatzik gabe. Bestalde, *Antropologia* terminoaren esanahia finkatzea ere, oso beharrezkoa da, ez baita gauza bera, ezta antzekoa ere, XIX. eta XX. mende hastapeneko Antropologia fisikoa eta XX. mendeko Antropologia kulturala.

12.2. ARGIBIDE OROKORRAK

Beldur handirik gabe esan daiteke gaur egun *Antropologia* dela gure inguruko hizkuntzetan nagusitu den terminoa, beste guztien kaltetan. Termino polisemikoa da hasiera-hasieratik eta gaur egun ere mota desberdinetako ikerketak izendatzeko erabiltzen da, frankotan zerikusi gutxi dutenak elkarren artean. Hori dela eta, sarritan *Antropologia Fisikoa* eta *Antropologia Kulturala* bereizten dira, lehenari zentzu biologikoa lotuz (gizakien edo gizaki-multzoen ezaugarri fisikoen ikerketa), bigarrenari biologikoak ez diren ezaugarrien ikerketa esleituz. Baina bereizketa hori, frankotan egokia eta egin erraza, beste batzuetan ez da hain garbia; izan ere, liburu askotan aurkituko dugu ezaugarri fisiko eta kulturalen arteko konbinazio bat ikerketa bakar batean. Baina hala ere *Antropologia* da gure inguruan entzuten eta erabiltzen den terminoa, ñabardurak ñabardura.

Ondorioz, ABKn lehentasuna *Antropologia* terminoari emango zaio, hori baita gehien-gehien erabiltzen dena, ñabardurak eta zehaztapenak soilik beharrezkoa denean eginez.

12.3. ERREGELAK

Ondoko erregelak ezartzen dira:

1. **Antropologia** terminoa hobetsiko da *Etnologia*, *Etnografia* eta *Folklore*a terminoen ordean. Beraz, azken hirurak ez-onartu gisa agertuko dira ABKn, lehenengora igorritik.

2. **Antropologia** terminoa zentzurik zabalenean erabiliko da, alegia, tradizionalki antropologoen, etnologoen, etnografoen eta folkloristek landu izan duten gai guztiekin (baserria, sineskerak, ohiturak, janzkera, lanbideak, heriotza, jaiak, eta abar). Dena den, azpimarratzeko da batez ere testu teorikoentzat erabiliko dela.
3. Tokian tokiko ikerketa antropologiko deskriptiboak era honetako sarreren bidez katalogatuko dira:

Balmaseda (Bizkaia) – Ohiturak eta ekanduak
Nafarroa – Ohiturak eta ekanduak

4. Liburu edo dokumentuaren gaia Biologiaren esparrukoa denean (hots, gizakien ezaugarri fisikoen azterketa: arraza, buruhezurraren neurriak, odol-taldeak...) **Antropologia Fisikoa** sarreraren bidez katalogatuko da. Baina ezaugarri fisikoen azterketa beste hainbat ezaugarri kulturalen azterketarekin batera agertzen denean (hizkuntza, ohiturak, lantresnak...), **Antropologia** sarrera erabiliko da.
5. **Antropologia** sarrerari beharrezko azpisarrera geografikoak egin ahal izango zaizkio. Euskal Herriaren kasuan, lehentasuna beti **Euskal Herria** azpisarrerari emango zaio, lurralde historikoen azpisarreak batez ere udalerrria aipatu behar denean erabiliko diralarik. Adibidez:

Antropologia – Euskal Herria
Antropologia – Gipuzkoa – Oñati
Antropologia – Nafarroa – Zangozako Merindadea

6. Bestalde, herri-literaturekin edo herri-musikarekin zerikusirik duten liburuek, sarri, harreman estua dute etnologia, etnografia edo folkloarekin. Hala ere, ez dirudi komenigarria **Antropologia** terminoaren bidez deskribatzea, beste askotan harreman hori franko zalantzarria delako eta, ondorioz, katalogoaren osotasun eta koherentzia apurtzen delako. Beraz, 13. erregelari zehazten denaren arabera deskribatuko dira.
7. Halaber, Antropologiako dokumentuek sarritan bi gai-sarrera izango dituzte: lehena **Antropologia** edo **Ohiturak eta ekanduak** azpisarreraren bidez, eta bigarrena berez dagokion gaia, azpisarrera geografikorekin edo gabe: **Iñauteriak**, **Baserria**, eta antzekoak. Hauexek dira zenbait gai-sarrera posible Antropologiazko liburuak deskribatzeko:

Aste Santua
Baserria
Egutegia
Ehiza
Elikadura ohiturak
Euskal mitologia
Familia

Eguberria
Heriotza
Inauteriak
Jaiak
Janzkera
Jolasak
Lanbideak
Lehen erlijioa
Matriarkatua
Ogia
Sineskeriak
Sorginkeria

13. JENTILIZIOEN ERABILERAREKIN LOTUTAKO ZENBAIT ARAZORI BURUZ

13.1. ERREGELA HONEN ZERGATIEZ

Gure inguruko hizkuntzetan oso arrunta da kultur- eta kirol-agerpenei buruzko dokumentuak katalogatzeko jentiliziotara jotzea. Horrela, literaturan ezezik, oso arrunta da *italiar pinturaz*, *aleman musikaz*, *hungariar dantzez*, *espainiar futbolaz* edo *euskal sukaldaritzaz* hitz egitea. Eta horrela formulaturiko kontzeptuek berez zehazgabetasun-maila handi xamarra izaten duten arren, horiek dira gure inguruko hizkuntzetan arrunki erabiltzen diren terminoak. Beraz, badirudi euskaraz ere zilegi eta, areago, beharrezkoa izan beharke litzatekeela horrelako jentilizioez baliatzea, gutxienez kultur kontzeptuez ari garelarik.

Baina nabarmena da euskararen kasuan bi zailtasun nagusi ditugula. Lehenengo eta behin, oraingoz ez da batera arrunta euskaraz *italiar pintura* bezalakoak erabiltzea; horiek entzutea edo irakurtzea gero eta normalagoa bada ere, arruntagoak eta naturalagoak egiten zaizkigu *Italiako pintura* bezalakoak. Ez dago guztiz garbi termino biek esanahi berbera ote duten, hots, *italiar pintura* esatean soil-soilik erreferentzia geografiko batez ari garen, edo bestelako ezaugarri batzuen bitartez kontzeptua murrizten ote dugun, baina, euskara arruntean, oraingoz, arrotza egiten zaigu *italiar pintura* entzutea. Bestalde, badirudi errazagoa dela ikustea *aleman musika* eta *Alemaniano musika* bi gauza desberdin direla (edo izan daitezkeela; adibidez, Vienako konpositoreak *aleman musika*-n sartu ohi dira, baina ez dira *Alemanianoak*), baina, berriz diogu, euskarari oraingoz arrotz egiten zaizkio *aleman musika* bezalakoak.

Bigarren zailtasuna *euskal* jentilizioa da. Euskaraz zentzu murriztaile baten erabiltzen da arrunki, alegia, gehien-gehienetan hizkuntzari (euskarari) lotuta agertu ohi da, eta ez Euskal Herri osoari, hots, barruti geografikoari. Honela, adibidez, *euskal literatura* euskarazko literatura den bezala, *euskal kanta*-tzat hartzen dira soilik euskarazko letra duten kantak, eta *euskal pintura* edo *euskal futbola* bezalako terminoak oraingoz arrotz zaizkio euskarari, ez baitute hizkuntza-erreferentziarik. Poliki-poliki *euskal sukaldaritzaz* bezalako batzuk normaltasunez agertzen hasi dira, baina salbuespenak dira oraingoz.

Zailtasun horiei aurre egiteko beharrezkoa da jentilizioen erabilerari buruzko argibide batzuk ematea. Izan ere, kasu askotan hautazkoa izan daiteke jentilizioa eta azpisarrera geografikoaren artean bat erabakitzea. Beste batzuetan, berriz, badirudi erabilera ezin dela hautazkoa izan, kontzeptu desberdinak sartzen direlako jokoan. Dena den, jentilizioen bidez sortutako kontzeptuekin gehiegikeriak egin daitezke, edo beharrezkoak ez diren gai-sarrerak ontzat eman.

Ildo horretan zenbait alor desberdin jorratuko ditugu. Ez dira sor daitezkeen guztiak baina bai, gure ustez, sarrien suertatzen direnak. Oraingoz ez gara ausartzen irizpen orokor bat idaztera eta, beraz, sor daitezkeen zalantzak bere momentuan erabakiko dira.

13.2. MUSIKA ETA KANTAK

Musikako dokumentuak euskaraz katalogatzeko zenbait arazo ditugu. Izan ere, gaztelaniaz, frantsesez eta ingelesez, bi modu desberdinetan deskribatzen dira musikarekin zerikusia duten liburuak:

- a) *Musika* edo *Dantza* terminoen bidez deskribatzen direnek, eskuarki, etorkia adierazteko azpisarrera geografiko bat izan ohi dute. Eta horrela ditugu, adibidez:

Musica – Italia, Musique – Italie eta *Music – Italy*
Danza – Italia, Danse – Italie eta *Dancing – Italy*

- b) *Kantak* terminoaren edo antzeko baten bidez deskribatzen direnek, eskuarki, etorkia adierazteko jentilizio bat izan ohi dute. Eta horrela ditugu, adibidez:

Canciones españolas, Chansons espagnols eta *Spanish songs*
Canciones folklóricas húngaras, Chansons folkloriques hongroises eta
Hungarian folk-songs

Euskaraz katalogatzeko lehenengo bidea da hobetsi behar dena, baita kan-
tei buruz ari garenean. Adibidez:

Musika – Espainia

Musika – Europa

Musika – Euskal Herria

Musika – Bizkaia – Bilbo

X: Musika – Bilbo

Dantza

Dantza folklorikoak – Lapurdi

Dantza folklorikoak – Euskal Herria

Dantza folklorikoak – Gipuzkoa – Oñati

X: Dantza folklorikoak – Oñati

Kantak – Frantzia

Kantak – Euskal Herria**Kantak – Gales****Kanta folklorikoak – Frantzia****Kanta folklorikoak – Euskal Herria****Kanta folklorikoak – Bizkaia – Ondarroa**

X: Kanta folklorikoak – Ondarroa

Eguberri kantak – Alemania**Eguberri kantak – Euskal Herria****Eguberri kantak – Bizkaia – Gernika-Lumo**

X: Eguberri kantak – Gernika

Dena den, beharrezkoa den kasuetan posible da salbuespenak egitea eta azpisarrera geografikoen ordeztu bestelako baliabide batzuk erabiltzea (jentilizioak edo bestelakoak). Adibidez, kanta erlijiosoen kasuan honelako gaiak jarriko dira:

Kantikak

X: Kanta erlijiosoak

Kantikak euskaraz**Kantikak gaztelaniaz****Kantikak frantsesez****Kantikak latinez**

Bestalako beharrik agertuko balitz, bere momentuan aztertuko da.

SHUri dagokionetan, liburuari dagokion zenbakiaren arabera sailkatuko da (alegia, 78... edo 79...), eta ondoren zenbaki laguntzaile geografikoa erantsiko zaio. Kanten kasuan, hizkuntza adierazten duen zenbaki laguntzailea erantsiko da. Hauetxe dira adibide batzuk:

784.4(466EH)	Euskal Herriko kanten bilduma bat, hizkuntza batean baino gehiagotan.
784.4(466EH)=916.9	Euskal Herriko kanten bilduma bat (euskarazkoak)
784.4(466EH)=60	Euskal Herriko kanten bilduma bat (gaztelaniazkoak)
784.4(466EH)=40	Euskal Herriko kanten bilduma bat (frantsesezkoak)
784.4(460.15)=60	Bizkaiko kanten bilduma bat (gaztelaniazkoak)
784.4(460.15)=916.9	Bizkaiko kanten bilduma bat (euskarazkoak)
784.4(460.15)	Bizkaiko kanten bilduma bat (gaztelaniazkoak eta euskarazkoak)

784.4(447LAPURDI)=916.9

Lapurdiko kanten bilduma bat (euskarazkoak)

784.4(447LAPURDI)=40

Lapurdiko kanten bilduma bat (frantsesezkoak)

13.3. HERRI LITERATURA

Herri-literaturari buruzko liburuak katalogatzeko ere zenbait arazo ditugu. Izan ere, gaztelaniaz, frantsesez eta ingelesez, bi modutara kataloga daitezke:

a) *Herri literatura* – (*osagarri geografikoa*), adibidez:

Literatura popular – Francia / Litterature populaire – France / Folk literature – France

b) (*jentilizioa*) *herri literatura*, adibidez:

Literatura popular francesa / Litterature populaire française / Folk literature, french

Euskaraz katalogatzeko lehenengo bidea da hobetsi behar dena. Bi arrazoi daude horretarako:

1. Hori da musika eta dantzari buruzko liburuak katalogatzeko hobetsi den bidea.
2. Euskal Herriko herri-literaturari dagokioenez, zailtasun bereziak daude bai alde terminologikoan zein kontzeptualean.

Alegia, alde batetik *Euskal herri literatura* terminoa bereziki iluna eta nahasgarria gertatzen da euskaraz: bizpahiru aldiz irakurri behar da zer esan nahi duen ondo ulertzeko (hots, ez dela *Euskal Herriko literatura* baizik eta *euskarazko herri-literatura*).

Bestetik, herri literaturaren kasuan kontuan hartu behar dira zenbait azpigenero: elezaharrak, ipuin zaharrak, pastoralak, atsotitzak... Kasuren batzutan egokia bada ere, ez dirudi komenigarria azpigenero horiek guztiak hizkuntzaren arabera sailkatzea, sarritan edizio hizkuntza bateko baino gehiagotako testuak izaten ditugulako eskuartean. Alegia, *Euskal elezaharrak*, *Euskal ipuinak* edo *Euskal atsotitzak* bezalako sarrerak baino, egokiagoa dirudi **Euskal Herria** azpisarreraz baliatzea. Baina, Zuberoako pastoralen eta antzekoen kasuan hizkuntzaren erreferentzia askoz ere tinkoagoa da.

Beraz, mota honetako sarrerak hobesten dira:

Herri literatura

X: Herri poesia

X: Herri antzerkia

Herri literatura – Euskal Herria

X: Euskal herri literatura

Herri literatura – Zuberoa

Herri literatura – Espainia

Herri literatura – Frantzia

Euskal antzerkia – Zuberoa

X: Herri antzerkia –Zuberoa

X: Pastoralak

X: Maskaradak

Elezaharrak

X: Kondairak

X: Legendak

Elezaharrak – Euskal Herria

X: Euskal elezaharrak

Elezaharrak – Nafarroa

Elezaharrak – Gipuzkoa – Ataun

X: Elezaharrak – Ataun

Elezaharrak – Espainia

Elezaharrak – Frantzia

Herri ipuinak

Herri ipuinak – Euskal Herria

X: Euskal ipuinak

Herri ipuinak – Espainia

Herri ipuinak – Frantzia

Atsotitzak

X: Errefrauak

X: Esaera zaharrak

Atsotitzak – Euskal Herria

X: Euskal atsotitzak

Atsotitzak – Gipuzkoa

Atsotitzak – Espainia**Atsotitzak – Frantzia**

Kontuan izanik gure katalogoan gai hauek interes berezia dutela, arreta berezia jarriko da gai-sarrerak esleitzeko. Horrela, adibidez, gai-sarrera bat egingo zaio bai Azkueren *Euskalerrriaren Yakintzari*, bai beraren gaineko ikerketa-liburu bati.

SHU zenbakiari dagokionez, hauexek erabiliko dira:

- a) Euskarazko herri literaturazko edo horri buruzko liburu bat baldin bada, 891.69-91 erabiliko da. Euskal Herrian, baina gaztelaniazko edo frantsesezko herri literaturazko edo horri buruzko liburu bat baldin bada, 860-91 edo 840-91 erabiliko da. Liburuan hizkuntza bateko baino gehiagoko literatura agertzen bada, sarrera bat baino gehiago egingo da (bat hizkuntza bakoitzeko). Era berean, .09, (0822.2) eta antzeko zenbaki osagarriak erabiliko dira.
- b) Elezaharren eta ipuin zaharren kasuan, 891.69-34, 860-34 eta 840-34 zenbakiak erabiliko dira.
- c) Atsotitzen kasuan, 891.69-84, 860-84 eta 840-84 zenbakiak erabiliko dira.

Horrela, zenbait adibide:

- a) Grimm anaien ipuin bilduma literatura barruan kokatuko dugu, eta ondorioz ez du gai-sarrerarik izango. Baina Azkueren *Euskalerrriaren Yakintza* horrela katalogatuko dugu: **Herri literatura – Euskal Herria** eta 891.69-91 SHU zenbakia emango diogu.
- b) Menéndez Pidalen *Flor nueva de viejos romances* literatura barruan kokatuko dugu, eta ondorioz ez du gai-sarrerarik izango. Baina A. Zavalaren *Euskal erromantzeak* horrela katalogatuko dugu: **Herri literatura – Euskal Herria** eta 891.69-91 SHU zenbakia emango diogu.

13.4. KIROLAK

Laval unibertsitatearen zerrendan kirolak ez dira jentilizioen bidez katalogatzen, azpisarrera geografikoen bidez baizik. Baina Euskal Herriko zenbait kirol berezitan, berriz, *euskal* jentilizioa erabiltzeak nahasketak sor ditzake (adibidez, *euskal pilota*). Horregatik beharrezkoa da kirolak oro har, eta Euskal Herrikoak bereziki, nola katalogatuko diren zehaztea.

Kirolletako liburuak katalogatzeko mota honetako sarrerak erabiliko dira:

Kirolak – Euskal Herria

X: Euskal kirola

Kirolak – Araba**Alpinismoa****Alpinismoa – Euskal Herria**

X: Euskal alpinismoa

Alpinismoa – Gipuzkoa**Futbola****Futbola – Euskal Herria**

X: Euskal futbola

Futbola – Bizkaia**Saskibaloia**

Euskal Herriko kirol bereziei dagokienez, ez dirudi oso praktikoa kirol-mota bakoitzari gai-sarrera berezi bat esleitzea, ez baitago aski dokumentu horretarako. Beraz, soilik hiru sarrera hauek erabiliko dira: **Herri kirolak** (harrijasotzea, aizkol jokua, palanka, txinga eroatea, idi demak eta enparauak barne), **Pilota** (eskuz, palaz, txisteraz eta enparauak barne) eta **Estropadak** (soilik traineru, traineru txiki, batel eta enparauak, alegia, Euskal Herriak berezkoak dituenak; gainetiko guztiak zein bere izen arruntaren bidez katalogatuko da). Adibidez:

Herri kirolak**Herri kirolak – Euskal Herria**

X: Harrijasotzea

X: Aizkol jokua

X: Idi demak

Herri kirolak – Bizkaia**Pilota**

X: Euskal pilota

X: Esku pilota

X: Pala

X: Erremontea

Pilota – Euskal Herria**Pilota – Araba****Pilota – Amerika**

Pilota – Kuba**Estropadak**

X: Traineruak

X: Batelak

Estropadak – Euskal Herria**Estropadak – Gipuzkoa – Orio**

X: Estropadak – Orio

13.5. SUKALDARITZA

Sukaldaritzari buruzko liburuak sail berezi bat osatzen dute, Euskal Herrian bederen, eta badirudi jentilizioen bidez sailkatu beharko liratekeela. Izan ere, adibidez, garbi dago ez dela gauza bera *Txinar sukaldaritza* eta *Txinako sukaldaritza*: lehena mundu osoan hedaturik dagoen sukaldaritza-mota jakin bat da, konbentzionalki izen hori hartu duena, eta bigarrena lurralde jakin batean praktikatzen den askotariko sukaldaritza(k), sarri aurrekoarekin zerikusi txikia duena. Berdin esan daiteke munduko beste sukaldaritza askorentzat.

Hortaz gain, badirudi kasu honetan *euskal* jentilizioak ez duela aparteko arazorik sortzen, kontzeptu berezi eta beregain bati aplikatzen zaion neurrian, hots, ez du beste ezein kontzepturekin nahasketarik edo interferentziarik sortzen eta gaur egungo euskaran aski zabaldua da.

Beraz, mota honetako gai-sarrerak erabiliko dira:

Sukaldaritza**Euskal sukaldaritza****Euskal sukaldaritza – Araba****Euskal sukaldaritza – Gipuzkoa – Donostia****Txinar sukaldaritza****13.6. JAIK**

Garbi dago jaiak buruzko liburuak azpisarrera geografikoen bidez katalogatu behar direla, adibidez, honela:

Jaiak**Jaiak – Euskal Herria**

Jaiak – Nafarroa – Iruñea**Jaiak – Espainia**

Baina badago jai mota berezi bat, ezaugarri berezi batzuk dituen, *euskal jai* gisa ezagutzen dena, hots, gaztelaniaz *Fiestas Euskaras* edo *Juegos Florales Euskaros* eta euskaraz *Euskal Jaiak*, *Euskal Festak* edo *Euskal Itz-Jostaldiak* gisa ezagutzen direnak. Alegia, mota horietako jaiak ez dira nahasten Euskal Herrian ospatzen diren gaitetiko jaiekin, kontzeptu berezi eta beregain bat osatzen dutelarik. Beraz, mota horreako jaien gai-sarrera honela egingo da:

Euskal jaiak**Euskal jaiak – Lapurdi****Euskal jaiak – Gipuzkoa – Bergara**

14. SARRERA ETA AZPISARRERA GEOGRAFIKOEI BURUZ

14.1. ERREGELA HONEN ZERGATIEZ

Azkue Biblioteka euskal gaietan espezializatua dago. Horrek esan nahi du bertan zaintzen diren dokumentuetako askok eta askok zerikusi zuzena dutela Euskal Herriarekin edota Euskal Herriko herri, eskualde edo lurraldeekin. Al-diz, munduko beste hainbat bazterrekiko erreferentzia askoz ere lausoagoa da.

Ondorioz, hurbiltasunarena kontuan hartzeko irizpidea da ABKren sarre-ra geografikoak erabakitzeko orduan: lurralde guztiek ez dute garrantzi berdi-na gure katalogoan eta hori nolabait islatu behar da.

Bestalde, soil-soilik unitate administratiboetan oinarritutako sailkapen bat sarritan ez da oso praktikoa suertatzen. Ez bakarrik Euskal Herriaren beraren kasuan, baizik eta izaera administratiborik ez duten bestelako lurralde batzue-tan (adibidez, Palestina, Tibet, Britainia, etab.) edota beste mota bateko uni-tate geografiko-kulturaletan (adibidez, Ekialde Hurbila, Pirinioak, Ebroko iba-rra, Korsika, etab.).

Ondoko erregela arazo horiek guztiak kontuan hartuz idatzi da.

14.2. ARGIBIDE OROKORRAK

Munduko edozein lekutako izena eta ortografia zuzena zein den erabaki-tzeko aintzat hartuko den autoritate bakarra Euskaltzaindia da. Ondorioz, leku izenak Euskaltzaindiak erabakitako moduan idatziko dira, izen ofiziala edo-zein delarik ere. Arau honek berdin balio du Euskal Herriko toponimoentzat zein kanpokoentzat. Adibidez:

Iruñea (*Euskaltzaindiak erabakitako euskarazko forma*)

X: Iruña (*Euskarazko forma ofiziala*)

Bilbo (*Euskaltzaindiak erabakitako euskarazko forma*)

X: Bilbao (*Forma ofizial bakarra*)

Rivabellosa (*Euskaltzaindiak erabakitako euskarazko forma eta forma ofizial bakarra*)

Baiona (*Euskaltzaindiak erabakitako euskarazko forma*)

X: Bayonne (*Forma ofizial bakarra*)

Korsika (*Euskaltzaindiak erabakitako euskarazko forma*)

X: Corse (*Forma ofizial bakarra*)

Alemania (*Euskaltzaindiak erabakitako euskarazko forma*)X: Deutschland (*Forma ofizial bakarra*)

Orobat, bi izen ofizial dituzten lekuek, bat euskarazkoa eta bestea gaztelaniazkoa, edota izen ofizialean euskarazko eta gaztelaniazko formak batzen direnean, aintzat hartuko den autoritate bakarra Euskaltzaindia da. Adibidez:

Gasteiz (*Euskaltzaindiak erabakitako euskarazko forma*)X: Vitoria-Gasteiz (*Forma ofizial bakarra*)**Donostia** (*Euskaltzaindiak erabakitako euskarazko forma eta euskarazko forma ofizial bakarra*)X: Donostia –San Sebastián (*Forma ofizial bakarra*)X: Donosti (*Euskarazko forma okerra*)**14.3. ERREGELA OROKORRAK**

Sarrera eta azpisarrera geografikoak ipintzeko orduan, hauexek dira ABKk erabiliko dituen erregelak:

1. Orohar, eta beherago zehaztuko diren salbuespenak salbu, munduko estatuena izenak erabiliko dira, Euskaltzaindiaren 38. arauan agertzen diren bezala, baina *Errepublika*, *Herri-Erepublika*, *Estatua*, *Erresuma*, eta antzekoak ezabatuz. Horrela, Alemaniako Errepublika Federala **Alemania** terminoaren bitartez adieraziko da, edo Espainiako Erresuma **Espainia** terminoaren bitartez. Izen bikoiztasunen bat dagoenean, terminorik arruntena erabiliko da, behean zehaztuko denaren arabera. Adibidez:

Espainia – Deskribapenak eta bidaiak**Frantzia – Hizkuntzak****Argentina – Genealogia****Iberiar inskripzioak – Espainia****Gazteluak – Frantzia****Hezkuntza – Alemania**

2. Oro har, zilegi da herri, herrialde, erkidego autonomo, eskualde, probintzi, departamendu edo udalen izenak erabiltzea, sarrera edo azpisarrera geografiko gisa, behean zehaztuko denaren arabera. Horretarako Euskaltzaindiaren 32, 36, 92, 99, 108, 122, 128, 133, 140, 141, 142 eta ondoren etor daitezkeen arauetan zehazten den bezala erabiliko dira.

Kantabria (Espainia) – Erljio historia**Errioxa (Espainia) – Hiztegiak eta entziklopediak****Atsotitzak – Espainia – Andaluzia**

Euskara – Espainia – Errioxa
Onomastika – Frantzia – Akitania
Geografia izenak – Frantzia – Dordonia
Geografia izenak – Espainia – Leon
Bilbo (Bizkaia) – Deskribapenak
Baiona (Lapurdi) – Historia
Gasteiz (Araba) – Izena
Goierry (Gipuzkoa) – Biztanleria
Hirigintza – Nafarroa – Iruñea
Artea – Bizkaia – Bilbo

3. Zilegi da bestelako izen geografiko batzuk ere erabiltzea, hala nola kontinenteak, mendiak, ibaiak, aintzirak, itsasoak eta abar. Horretarako Euskaltzaindiaren 51, 52, 59, 60, 70 eta ondoren etor daitezkeen arauetan agertzen diren bezala idatziko dira.

Ekialde Hurbila – Deskribapenak eta bidaiak
Europa – Hizkuntzak
Elebitasuna – Europa
Antropologia – Pirinioak
Arkeologia – Ebroko Ibarra
Katalana – Sardinia

4. Zilegi da nazionalitate historikoen izenak ere erabiltzea, hala nola **Es-kozia, Britainia, Palestina, Tibet** eta abar.

Tibet – Historia
Palestina – Egoera politikoa
Nazionalismoa – Gales
Gaelikoa – Eskozia
Pertsona izenak – Britainia
Erromesak eta erromesaldiak – Palestina

5. Zilegi da suntsitu edo desagertutako estatu independenteen izenak ere erabiltzea, hala nola **Jugoslavia, Txekoslovakia** eta abar. Adibidez:

Alemana – Txekoslovakia

14.4. ZENBAIT ZEHAZTAPEN

Erregela horien osagarriak dira ondorengo zehaztapenak:

1. **Euskal Herria** da Euskal Herri osoa izendatzeko erabiliko den terminoa (ikus 3. erregela). Adibidez:

Euskal Herria – Mapak
Euskal Herria – Literaturak

Euskal Herria – Giro intelektuala
Irakaskuntza elebiduna – Euskal Herria
Nazionalismoa – Euskal Herria

2. Zazpi euskal herriek sarrera zuzena izango dute katalogoan. Hauek dira euskal herrialdeen izenak: **Araba, Bizkaia, Gipuzkoa, Lapurdi, Nafarroa, Nafarroa Beherea** eta **Zuberoa**. Aldiz, *Nafarroa Garaia* eta *Baxenabarre* terminoak ez dira erabiliko. Adibidez:

Araba – Estatistikak
Bizkaia – Egoera ekonomikoa
Gipuzkoa – Biografiak
Nafarroa – Ohiturak eta ekanduak
Nafarroa Beherea – Deskribapenak eta bidaiak
Lapurdi – Historia
Zuberoa – Bibliografia
Jaiak – Araba
Ontzigintza – Bizkaia
Lanbide heziketa – Gipuzkoa
Arkitektura erromanikoa – Nafarroa
Artzaintza – Nafarroa Beherea
Pertsona izenak – Lapurdi
Indusketak (Arkeologia) – Zuberoa

3. Orobat, Historiako liburuetan izan ezik (ikus 7. erregela), beharrezkoa denean zilegi da **Ipar Euskal Herria** erabiltzea Lapurdi, Nafarroa Beherea eta Zuberoaren batuketara izendatzeko. Aldiz, *Iparraldea*, *Hegoaldea* eta *Hego Euskal Herria* terminoak ez dira erabiliko.

Ipar Euskal Herria – Biltzarrak
Hauteskundeak – Ipar Euskal Herria
Geografia izenak – Ipar Euskal Herria

4. Euskal Herriko barrendegiek sarrera zuzena izango dute katalogoan, **Barrendegia** terminoa parentesi artean gehituz. Orobat, gai-sarrera orokorrik izatekotan, **Euskal Herria** azpisarrera geografikoaren bidez katalogatuko dira.

Trebiñuko toponimia eta hizkuntzari buruzko liburu batek, gutxienez bi gai-sarrera izango ditu:

Geografia izenak – Euskal Herria
Trebiñuko Konderrria (Araba: Barrendegia)

Villaverde Turtziozoko historiari buruzko liburu batek gutxienez bi gai-sarrera izango ditu:

Villaverde Turtzioz (Bizkaia: Barrendegia)
Euskal Herria – Historia – [dagokion aroa]

5. *Euskadi* azpisarrera geografiko gisa erabil daiteke, baina soilik *Euskal Autonomia Erkidegoa*-ren sinonimo gisa. Ikus 3. erregela.

Euskadi (Autonomia Erkidegoa) – Egoera ekonomikoa
Euskadi (Autonomia Erkidegoa) – Politika eta gobernu – 1979-
Hirigintza – Euskadi (Autonomia Erkidegoa)
Langabezia – Euskadi (Autonomia Erkidegoa)

6. Espainiako Erresumari dagokionez, nazionalitate historikoen sarrera zuzena izango dute katalogoan, hots, **Katalunia**-k eta **Galizia**-k. Orobat, **Herrialde Katalanak** beharrezko kasuetan erabiliko da. Adibidez:

Katalunia – Hizkuntzak
Galizia – Gizarte egoera
Irakaskuntza elebiduna – Katalunia
Nazionalismoa – Galizia
Inprimategia – Herrialde Katalanak

7. Frantziako Errepublikari dagokionez, zenbait izen historikoen sarrera zuzena izan dezakete, bereziki zentzu historiko-kulturalean, hala nola **Bretainia**, **Biarno**, **Gaskonia** edo **Korsika**. Adibidez:

Nazionalismoa – Bretania
Atsotitzak – Gaskonia
Biarno – Historia

8. Britainia Handiko Erresuma Batuari dagokionez, **Erresuma Batua** azpisarrera erabiliko da, eta horren maila berean zilegi da honako nazionalitate historikoen izenak erabiltzea: **Gales**, **Eskozia** eta **Inglaterra**. *Britania Handia* terminoa ez da erabiliko. Adibidez:

Pintura modernoa – Erresuma Batua
Historiografia – Ingalaterra
Nazionalismoa – Eskozia
Gales – Historia

9. Irlandari dagokionez, **Irlanda** terminoa erabiliko da. *Ipar Irlanda*, *Hego Irlanda* eta *Eire* ez dira erabiliko.

Gaelikoa – Irlanda
Irlanda – Egoera politikoa

10. Italiako Errepublikari dagokionez, zenbait izen historikoen sarrera zuzena izan dezakete, bereziki zentzu historiko-kulturalean, hala nola **Sardinia**, **Sizilia**, **Aosta harana**, eta abar. Adibidez:

Nazionalismoa – Aosta harana
Sizilia – Historiaurrea

11. Ameriketako Estatu Batuei dagokienez, **Estatu Batuak** terminoa erabiliko da.

Euskaldunak – Estatu Batuak

X: Ameriketako Estatu Batuak

X: AEB

12. Finlandiari dagokionez, **Finlandia** terminoa erabiliko da. *Soumi* terminoa ez da erabiliko.

Artea – Finlandia

13. Herbeherei dagokionez, **Holanda** terminoa erabiliko da gaur egun Herbehereetako Erresuma dena izendatzeko. **Herbehereak** terminoa, aldiz, zentzu historikoan erabiliko da, alegia, gutxi gorabehera egungo Herbeheretako Erresuma, Belgikako Erresuma eta Luxemburgoko Dukerri Haundia hartzen duen lurraldea izendatzeko. Adibidez:

Elebitasuna – Herbehereak

14. Koreari dagokionez, zilegi da termino hauek erabiltzea: **Korea**, **Ipar Korea** eta **Hego Korea**.
15. Malaysiari dagokionez, **Malaysia** terminoa erabiliko da. *Malasia* terminoa ez da erabiliko.
16. Txekiari dagokionez, **Txekia** terminoa erabiliko da. *Txekiar Errepublik*a terminoa ez da erabiliko.
17. Vatikanoko Hiriko Estatuari dagokionez, **Vatikanoko Hiria** terminoa erabiliko da. *Vatikanoa* terminoa ez da erabiliko.

Zehaztapen hauek ez dira exhaustiboak. Zilegi da berorietan aipatu gabe geratu diren terminoak erabiltzea, beti ere gorago aipatzen diren erregela eta irizpideetan sarrera izan dezaketean neurrian.

Era berean, mugak nabarmenki aldatu gabe izen ofiziala soilik aldatzen diren kasuak (Kanputxea/Kanbodia, Zaire/Kongo, etab.) banan-banan aztertuko dira.

AURKIBIDEA

SARRERA

EGILEAK

1. Banako egileen sarrea nagusia

- 1.1. Erregela honen zergatiaz
- 1.2. Argibide orokorrak
- 1.3. Erregela orokorra
- 1.4. Zenbait zehaztapen
- 1.5. Erregelaren salbuespenak eta kasu bereziak
  - 1.5.1. Pseudonimoak eta izen artistikoak
  - 1.5.2. Grafia fosilduak
- 1.6. Banako egileen bigarren deiturari buruz
- 1.7. Tiletaren erabilerari buruz
- 1.8. Sarrera nagusien etengabeko zuzenketa eta eguneratzea

2. Egile korporatiboen sarrera nagusia

- 2.1. Erregela honen zergatiaz
- 2.2. Argibide orokorrak
- 2.3. Erregela orokorra
- 2.4. Euskal Herriko egile korporatiboak
- 2.5. Euskal Herriko kanpoko egile korporatiboak
- 2.6. Zenbait adibide
  - 2.6.1. Elkarteak
  - 2.6.2. Udalak
  - 2.6.3. Gobernuak
  - 2.6.4. Akademiak
  - 2.6.5. Alderdi politiko, sindikatuak, etab.
  - 2.6.6. Elizak, erlijio-korporazioak, etab.
  - 2.6.7. Unibertsitateak
  - 2.6.8. Kultur elkarteak
  - 2.6.9. Eskolak
  - 2.6.10. Artxiboak
  - 2.6.11. Museok
  - 2.6.12. Komunikabideak

- 2.6.13. Banketxeak
- 2.6.14. Kofradiak
- 2.6.15. Lanbide elkargoak

3. Euskal Herria eta Euskadi terminoen erabilerari buruz

- 3.1. Erregela honen zergatiaz
- 3.2. Argibide orokorrak
- 3.3. Erregela orokorra
- 3.4. Zenbait zehaztapan
- 3.5. Euskadiko erakundeen sarrerak

4. Diputazio eta Batzar Nagusien sarrera nagusiak

- 4.1. Erregela honen zergatiaz
- 4.2. Argibide orokorrak
- 4.3. Erregela
  - 4.3.1. Araba
  - 4.3.2. Bizkaia
  - 4.3.3. Gipuzkoa
  - 4.3.4. Nafarroa

- 4.4. Laburpena

5. Printze subiranoen eta antzekoen sarrera nagusiak

- 5.1. Erregela honen zergatiaz
- 5.2. Erregela orokorra
- 5.3. Erregela zehatzak
  - 5.3.1. Nafarroako errege-erreginak
  - 5.3.2. Frantziako errege-erreginak: zenbait adibide
  - 5.3.3. Espainiako errege-erreginak: zenbait adibide
    - 5.3.3.1. Erdi Aroa
    - 5.3.3.2. Aro Berria eta Garaikidea
  - 5.3.4. Europako errege-erreginak: zenbait adibide
  - 5.3.5. Beste zenbait adibide

6. Zenbait banako egile bereziren sarrera nagusiak

- 6.1. Erregela honen zergatiaz
- 6.2. Latin eta greziar pertsona-izenak
- 6.3. Santuak eta santak
- 6.4. Banako egileen erlijio-izenak
  - 6.4.1. Kaputxinoak eta antzeko ordenak
  - 6.4.2. Banako egileen adokazio erlijiosoa

- 6.5. Noblezia tituluak eta antzekoak
- 6.6. Aita santu, apezpiku eta antzekoak
- 6.7. Egilea esaldi baten bidez adierazten denean

GAIAK

7. Euskal Herriko Historiari buruz

- 7.1. Erregela honen zergatiaz
- 7.2. Argibide orokorrak
- 7.3. *Euskal Herria* sarrera dutenak
  - 7.3.1. Historiaurrea
  - 7.3.2. Erromatar Aroa
  - 7.3.3. Erdi Aroa
  - 7.3.4. Aro Berria
  - 7.3.5. Foru Erregimenaren Krisialdia
  - 7.3.6. Aro Garaikidea
  - 7.3.7. 1979az geroztikako aroa
  - 7.3.8. *Euskal Herria*: laburpena
- 7.4. Euskal herrialdeak
  - 7.4.1. *Araba*
  - 7.4.2. *Bizkaia*
  - 7.4.3. *Gipuzkoa*
  - 7.4.4. *Nafarroa*
  - 7.4.5. *Nafarroa Beherea*
  - 7.4.6. *Lapurdi*
  - 7.4.7. *Zuberoa*
- 7.5. Hiri eta eskualdeak
- 7.6. SHUri dagokionez
- 7.7. Azpiburuak

8. Foruei buruz

- 8.1. Erregela honen zergatiaz
- 8.2. Argibide orokorrak
- 8.3. Hiri-gutunak
  - 8.3.1. Hiri-gutunei buruz diharduten liburuak
  - 8.3.2. Liburuaren mamia hiri-gutunaren beraren testua denean
  - 8.3.3. Hiri-gutunen izen espezifikoak
- 8.4. Euskal Herriko foruak
  - 8.4.1. Euskal herrialde bateko foruei buruz diharduten dokumentuak

- 8.4.2. Bi euskal herrialde edo gehiagoren foruei buruz diharduten dokumentuak
- 8.4.3. Eskualde edo ibar bateko foruei buruz diharduten dokumentuak
- 8.4.4. Dokumentuaren mamia foruaren beraren testua denean
- 8.4.5. Foruen izen espezifikoak
- 8.5. Euskal Herriko Zuzenbide Zibila
  - 8.5.1. Euskal herrialde bati buruz diharduten dokumentuak
  - 8.5.2. Bi euskal herrialde edo gehiagori buruz diharduten dokumentuak
  - 8.5.3. Euskal Autonomia Erkidegoari buruz diharduten dokumentuak
  - 8.5.4. Dokumentuaren mamia legearen beraren testua denean
- 8.6. Zenbait kasu berezi
  - 8.6.1. Baiona
  - 8.6.2. Foruen eta Zuzenbide Zibilen arteko muga lausoa duten dokumentuak
  - 8.6.3. Azken hamarkadako zenbait lege
- 8.7. Euskal Herriaz landako foruak

9. Gaztelania ala espainiera?

- 9.1. Erregela honen zergatiaz
- 9.2. Argibide orokorrak
- 9.3. Erregela

10. Literaturari buruz

- 10.1. Erregela honen zergatiaz
- 10.2. Argibide orokorrak
- 10.3. Euskal literaturari buruz
- 10.4. Salbuespenak
- 10.5. Erregelaren oinarrizko irizpidea
- 10.6. Euskal Herriko literaturari buruzko dokumentuak katalogatzeko erregelak
- 10.7. Munduko gainerako literaturari buruzko dokumentuak katalogatzeko erregelak

11. Munduko hizkuntzei buruz

- 11.1. Erregela honen zergatiaz
- 11.2. Argibide orokorrak
- 11.3. Hizkuntzen izenak
- 11.4. Hizkuntzalaritza arloko azpisarrerak

- 11.5. Azpisarrera geografikoak
- 11.6. Euskalkiak
- 11.7. Soziolinguistika arloko azpisarrerak
- 11.8. Hizkuntza politika eta elebitasuna
- 11.9. Hizkuntzen historia

12. Etnologia eta Antropologiari buruz

- 12.1. Erregela honen zergatiaz
- 12.2. Argibide orokorrak
- 12.3. Erregelak

13. Jentilizioen erabilerarekin lotutako zenbait arazori buruz

- 13.1. Erregela honen zergatiaz
- 13.2. Musika eta kantak
- 13.3. Herri literatura
- 13.4. Kirolak
- 13.5. Sukaldaritza
- 13.6. Jaiak

14. Sarrera eta azpisarrera geografikoei buruz

- 14.1. Erregela honen zergatiaz
- 14.2. Argibide orokorrak
- 14.3. Erregela orokorrak
- 14.4. Zenbait zehaztapen